

בראשית - אבן עזרא

• [פרשת בראשית](#) • [פרשת נח](#) • [פרשת לך לך](#) • [פרשת וירא](#) • [פרשת חיי שרה](#) • [פרשת תולדות](#) • [פרשת ויצא](#) • [פרשת וישלח](#) • [פרשת וישב](#) • [פרשת מקץ](#) • [פרשת ויגש](#) • [פרשת ויחי](#)

פרשת בראשית

[פרק-א](#) [פרק-ב](#) [פרק-ג](#) [פרק-ד](#) [פרק-ה](#) [פרק-ו](#)

פרשת נח

[פרק-ז](#) [פרק-ח](#) [פרק-ט](#) [פרק-י](#) [פרק-יא](#)

פרשת לך לך

[פרק-יב](#) [פרק-יג](#) [פרק-יד](#) [פרק-טו](#) [פרק-טז](#) [פרק-יז](#)

פרשת וירא

[פרק-יח](#) [פרק-יט](#) [פרק-כ](#) [פרק-כא](#) [פרק-כב](#)

פרשת חיי שרה

[פרק-כג](#) [פרק-כד](#) [פרק-כה](#)

פרשת תולדות

[פרק-כו](#) [פרק-כז](#)

פרשת ויצא

[פרק-כח](#) [פרק-כט](#) [פרק-ל](#) [פרק-לא](#) [פרק-לב](#)

פרשת וישלח

[פרק-לג](#) [פרק-לד](#) [פרק-לה](#) [פרק-לו](#)

פרשת וישב

[פרק-לז](#) [פרק-לח](#) [פרק-לט](#) [פרק-מ](#)

פרשת מקץ

[פרק-מא](#) [פרק-מב](#) [פרק-מג](#) [פרק-מד](#)

פרשת ויגש

[פרק-מה](#) [פרק-מו](#) [פרק-מז](#)

פרשת ויחי

[פרק-מח](#) [פרק-מט](#) [פרק-נ](#)

בראשית

פרשת

בראשית פרק-א

[א] בראשית. חכמינו אמרו שהביי"ת נוסף כביי"ת בראשונה כי נמצא ראשונה יסעו ואילו היה טעמו כן היה הביי"ת קמוץ בקמץ גדול ויש אומרים כי בראשית לעולם סמוך והטעם בראשית הערב או הלילה או החשך והנה שכחו וירא

ראשית לו ויש אומרים שהבי"ת נושא בלי טעם וטעמים שלא יעלה על לב שאין ראשית לשמים ולאֶרץ על כן אמר בראשית ולפי דעתי שהוא סמוך כמו בראשית ממלכת יהויקים ואל תתמה איך נסמך על פועל עבר והנה כן תחלת דבר ה'. קרית חנה דוד. והטעם יתברר לך בפסוק השני :

ברא. רובי ממפרשים אמרו שהבריאה להוציא יש מאין וכן אם בריאה יברא ה'. והנה שכחו ויברא אלהים את התנינים ושלוש בפסוק אחד ויברא אלהים את האדם. וברא חשך שהוא הפך האור שהוא יש וזה דקדוק המלה ברא לשני טעמים זה האחד והשני לא ברה אתם לחם. וזה השני ה"א תחת אלף כי כמוהו להברות את דוד כי הוא מהבנין הכבד הנוסף ואם היה באל"ף היה כמו להבריאתכם ומצאנו מהבנין הכבד ובראת לך. ואיננו כמו ברו לכם איש רק כמו וברא אתהן. וטעמו לגזור ולשום גבול נגזר והמשכיל יבין :

אלהים. אחר שמצאנו אלוה ידענו כי אלהים לשון רבים ושרש זה מדרך הלשון כי כל לשון יש לו דרך כבוד. וכבוד ל' לועז שיאמר הקטן לנוכח הגדול לשון רבים. ובל' ישמעאל דרך כבוד שידבר הגדול כמו המלך בלשון רבים ובל' הקדש דרך כבוד לומר על הגדול ל' רבים כמו אדנים בעלים שאמרו אדנים קשה. ולקח בעליו. וכן מלת עליו. אליו ועדיו. על כן אמר הכתוב ברא ולא בראו. ומדרך התושיה ידענו כי הדבורים יקראו שפה בעבור שיראו שממנה יצאו. וכן נשמת האדם העליונה תקרא לב. והלב גוף והיא איננה גוף בעבור היות הלב המרכבת הראשונה לה ובעבור היות כל מעשה השם ביד המלאכים עושי רצונו נקרא כן. ובפסוק כי שמי בקרבו אבאר קצת סוד השם. ואל תשים לבך אל דברי הגאון שאומר שהאדם נכבד מהמלאכים וכבר בארתי בספר היסוד כי כל ראיותיו הפוכות. וידענו כי אין בבני אדם נכבדים כמו הנביאים ויהושע נפל על פניו לפני מלאך ה' והשתחו' ואמר מה אדני מדבר אל עבדו וכן זכריה. ודניאל. ולמה אאריך. וטעם אלהי הצבאות כמו אלהי האלהים. וטעם אלהים כמו מלך. ובני אדם המתעסקים במשפט אלהים יקראו כן. וזה השם תאר ואיננו עצם ולא ימצא ממנו עבר או עתיד ואל תחשוב שהמלאכים הם מאש ורוח בעבור שנמצא עושה מלאכיו רוחות. כי אין ככה דרך פשוטו רק דבר דוד בתחלה על מעשה בראשית. והחל מהאור ואמר עוטה אור ואחר כן נוטה שמים והוא הרקיע והמים עליו והאש והשלג והרוח. ואמר כי הרוח שלוחו של השם ללכת אל מקום שישלחנו וכן האש ממשרתיו ואמר יסד ארץ על מכוניה וזאת היא היבשה וכן כתוב רוח סערה עושה דברו : וטעם **את.** כמו עצם הדבר והוא סימן עם הפועל כמו את השמים ופעם יחסרוהו כמו אשר ברא אלהי אדם ונמצא עם הפועל כמו ובא הארי ואת הדוב. והם מתי מספר. ויהיה תחת עם ותחת מן :

השמים. בה"א הידיעה להורות כי על אלה הנראים ידבר ולעולם לשון רבים ויתכן להיות משטרו משטר כל אחד ואחד. וטעם שמים גובה ומעלה וכן בל' ישמעאל שרובה על מתכונת לשון הקדש ויש שמי השמים. ולא יתפרדו כרחים וצהרים. ואנשי המדות יבינו אלה הסודות. ואמר הגאון כי הארץ כנקודה והמים כחוט הסובב. ואחר שאלה שניהם נבראים יהי' כל אשר בתוכם נברא כמים וכאש. ואחרים אמרו כי המים בכלל הארץ והרוח בכלל השמים. ולפי רעתי כי אלה השמים והארץ הם הרקיע והיבשה כי לא נברא ביום אחד כי אם דבר אחד בראשון האור ובשני הרקיע ובשלישי הצמחים וברביעי המאורות ובחמישי ובששי נפשות החיות והמזמור הנזכר לעד. ולא יתכן להיות הקו הסובב קודם הנקודה או הוא קודם הקו על כן אמרו שנבראו השמים והארץ בפעם אחת והעד קורא אני עליהם יעמדו יחדו. וזאת העדות איננה ברורה. בעבור שפירוש הפסוק

איננו כן כי איך יאמר אליהם לאשר אינם ואיך יקרא לתוהו. רק פירושו אני בראתים ובעת שאקראם יעמדו יחדו לפני שניהם כעבדים לעשות רצוני. כטעם דברך נצב בשמים. ואח"כ הזכיר הארץ ואמר אחר כן כי גם המה יעמדו לעשות משפט שיצום :

ב **והארץ**. המלה הזאת זרה בעבור קמצות האלף עם הה"א בכל מקום ואיננו כמו האלף לך שלמה והאבן הזאת : **תהו**. אמר הגאון תהו שהוא מתהום וזה לא יתכן כי מ"ם תהום שרש כמ"ם המים ובספר יצירה תהו זה קו ירוק ובהו אלו אבנים מפולמות והנכון כאשר אמר המתרגם ארמית. וכן ובתהו ליל ישימון וכן אחרי התהו. שאין בו ממש : **ובהו אחי תהו והווי"ן תחת ה"א כו"ו וישתחו**. ותרענה באחו. והטעם כי בראשית בריאת הרקיע והיבשה לא היה בארץ יישוב כי היתה מכוסה במים. וכן שם אלהים כח תולדתה להיות למטה מהמים. ואל תתמה על וי"ו והארץ כי פירושו כפ"א רפה בלשון ישמעאל וכמוהו ואיד יעלה מן הארץ. כי לא דבר משה על העולם הבא שהוא עולם המלאכים כי אם על עולם ההויה והשחתה והמפרשים שהשמים בפסוק ראשון הם שמי השמים. מה יעשו בארץ והנה ראיות גמורות לאנשי שיקול הדעת. שאין שם רק ארץ אחת. ודרש שבע ארצות. הוא שהיישוב נחלק על שבעה. ובית המקדש היה באמצע היישוב כי רחוק הוא מאמצע הארץ : **ורוח אלהים**. סמך הרוח אל השם בעבור היותו שליח בחפץ השם לייבש המים והמים לשון רבים גם לא יתפרדו והם על בנין שניס. כי הם זכרים ונקיבות ונמצא על לשון יחיד לא זורק עליו : **וטעם מרחפת**. נושבת למעלה במים וכן על גוזליו ירחף :

ג **ויאמר**. אמר הגאון כי פי' ויאמר כמו וירצה ואילו היה כן היה ראוי להיות אור. רק הוא כמשמעו וכן בדבר ה' שמים נעשו. כי הוא צוה ונבראו. והטעם כנוי על המעשה שלא היה ביגיעה. ועל דרך משל מלך ומשרתיו וזה האור היה למעלה מן הרוח :

ד **וירא**. כמו וראיתי אני והוא במחשבה : **וטעם ויבדל**. בקריאת השמות :

ה **ויקרא**. ה"א לילה נוסף כי הוא מלעיל ולעולם ל' זכר הוא : **ערב**. קרוב מטעם חשך ונקרא כך שנתערבו בו הצורות ובקר הפך ערב שיוכל אדם לבקר בינות הצורות : **וטעם יום אחד** הוא על תנועת הגלגל ויש סוד לדרש שיתא אלפי. ואחר שאמר שהאור יקרא יום לא יתכן שיקרא הערב יום רק פי' היה ערב גם היה בקר של אחד. ואילו היה הערב והבקר יום אחד מה טעם שני :

ו **ויאמר**. אמר הגאון על הרקיע דברים שלא היו. רק פירושו דבר נטוי כמו וירקעו. ארקעם. וכן וימתחם כאהל לשבת. ומה נכבד דבר האומר שקצות השמש עם קצות מימי אוקינוס. וזה הרקיע הוא האויר. כי כאשר התחזק האור על הארץ והרוח יבש מהארץ. נהפך הלהט ונעשה הרקיע. וכן אמר במזמור עם נוטה שמים כיריעה המקרה במים והזכיר העבים והרוח ויסוד ארץ והוא גבוה על המים וכן כתוב כי הוא על ימים יסדה. לרוקע הארץ על המים וכן כל הולך אל הים יורד יקרא וטעם הקורא למי הים. שיעלו והם עננים. ואחר כן וישפכם :

ז **ויעש**. יש הבדלה בבין עם למ"ד כמו בין מים למים בין קדש לחול. ויש עם בין ובין כמו פה ויבדל בין המים אשר מתחת לרקיע ובין המים וגו' ויש עם שניהם כמו ביניכם לבין אלהיכם : **וטעם ויהי כן** דבק עם הבא אחריו כאשר היה כן קראו שמים :

ח **ויקרא**. חמש דברים קראן השם כי אין אדם והם אור וחשך ושמים וארץ וימים ואדם כן :

ט **ויאמר**. כפי דעתי שזו הפרשה דבקה עם אשר עליה כי הרקיע לא נעשה עד אשר יבשה הארץ והעד ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים והנה ביום אי נעשו. והראות דבר נסתר והקוות מפוזר. איננה בריאה. וכן טעמו וכבר אמר אלהים יקוו המים. ויש כמוהו בתורה למאות והנה בפרשת בראשית אתן לך עדים שנים. האחד וישם שם את האדם אשר יצר ואחרי כן ויצמח ה' אלהים וקודם האדם הצמיחה. והעד השני שצוה אדם שלא יאכל מעץ הדעת ואחריו כתיב וייצר ה' אלהים מן האדמה. רק פי' וכבר יצר. ועל זה הפי' יהי וירא אלהים כי טוב דבק עם בריאת יום שני. ותדשא הארץ תחלת יום שלישי. ופי' יקוו יתחברו וכן ונקוו אליה :

י **ויאמר ימים** בעבור שאין שום ים שיקיף כל הארץ :

יא **ויאמר**. אמר הכתוב תדשא הארץ ישרצו. תוצא. והנה שם כח בארץ ובמים לעשות במצות השם וזו היא התולדות וטעם **תדשא** כמו תצמיח :

יב **אשר זרעו בו**. שהזרע בפרי וכל אי שומר מינו :

יד **ויאמר**. מלת **יהי יהי** בעבור שידברו בה הרבה הוא ליחיד. ולרבים גם לנקבה כי יהי נערה בתולה : **לאותות**. רגעי' : **ולמועדי'**. שעות ויתכן להיו' לאותו' על קדרות הלבני והשמש. ודלוג דמות הכוכבים כי הכוכבים סבת דמות הנרא'. כטעם מאותות השמים. והאומר כי למי'ד לאותות נוסף לא אמר כלום : **והיו לאותות**. אמר חכם גדול ספרדי כי הרקיע נחלק על שמנה חלקים לזי'ין הכוכבים וגלגל המזלות וזה לא יתכן כי אין גוף למעלה מגלגל המזלות. והנה הכתוב אומר **ברקיע השמים** שיורה שיש שמים למעל' ממנו. וכן שמי השמים. לרוכב בשמי שמי קדם. וקדם במקום הזה איננו מזרח. והגאון רב סעדיה זצ"ל ברח מזה המקום והנכון בעיני שהשמש והלבנה וכל הכוכבים הם מאירות ברקיע כי שם יראו :

טז **ויעש**. נקראו השנים **הגדולים** כנגד הכוכבים וכן נקראו שלשה בני ישי הגדולים כנגד האחרים. ואליאב היה הבכור גדול מכולם ולא זה גדול מזה יש לו סוד ממשלת השמש ביום. ולא בלילה כי אין לה אור. גם ללבנה וכוכבים לא יראה אורם ביום ואם ישאל שואל הלא אמרו חכמי הספירות שכוכב צדק וכל הכוכבים חוץ מכוכב ונוגה גדולים מהלבנה ואיך כתוב הגדולים. התשובה אין פי' הגדולים על מדתם בגופם רק על אורם ואור הלבנה כפלי כפלים בעבור היותה קרובה מהארץ וכן כתוב מאורו' :

יז **ויתן**. אל תתמה על מלת ויתן כי כן כתוב את קשתי נתתי :

יח **ולמשול**. יום התורה משעת צאת השמש עד בואה והלילה מעת ראות הכוכבים וצדקו האומרים ע"פ שלשה עדי' ודע כי עת שתחשך השמש יהיה ערב עד שעה ושליש שעה שיראה כמו אור בעבים וכן הבקר אור קודם זריחת השמש ובצאת אור השמש ביום ואור הלבנה בלילה יבדילו בין האור ובין החשך :

[כ] **ויאמר ישרצו**. פועל יוצא וכמוהו ושרץ היאור צפרדעים וטעם ישרצו תולדות עם הגבהה והכתוב כי העוף יעופף על פני הרקיע לעד על פי רקיע. ואמר הגאון כי על פני הוא עם פני. אם כן פני השמי למטי הם ופי"א יעופף כפל כנו"ן עד יכון:

[כא] **ויברא הרומשת**. כטעם הולכת ויש אומרים שהשי"ן תחת הסמ"ך:

[כב] **ויברך**. טעם **פרו ורבו**. תפרו ותרבו. וכן ומות בהר כי אין זה בכחו ובידו:

[כג] **ויאמר נפש חיה כלל לאשר הוליד האש והמים והארץ גם האדם: בהמה**. שהם עם בני אדם לצרכם לרכוב ולאכול: **ורמש**. הם הקטנים ההולכים על הארץ: **וחיתו ארץ**. שהם בשדה שאין שם ישוב והוי"ו האחרון נוסף במלת וחיתו כמו למעינו מים בנו בעור:

[כו] **נעשה אדם**. יש אומרי כי מלת נעשה שם תואר מבנין נפעל כמו ואשר היה נעשה ליום אחד. ואמרו כי בצלמנו כדמותנו דברי משה. ופירושו ויברא אלהים את האדם בצלמו שהוי"ו שב אל האדם ויפרשו בצלם אלהים שהאלהים דבק עם עשה כאילו אמר כי האלהים עשה את האדם בצלם. וזה הפירוש חסר לב כי היה הראשון ראוי להיות כן ויאמר אלהים יהי נעשה אדם. וכן עשהו בצלמו. גם וי"ו בצלמו איך ישוב אל האדם והנה יש לו צלם קודם שיהיה. ומה טעם יש כי שופך דם האדם באדם דמו ישפך בעבור שנברא האדם בצלם גם לכל נפש חיה צלם. ויאמר הגאון כי פירוש בצלמנו כדמותנו בממשלה וטעמו בצלם שראה בחכמה כי טובה היא ובעבור כבוד האדם סמכו אל האלהים. וכן ומארצו יצאו כי לה' הארץ ומלואה. ואמר במלת נעשה ואם היא לשון רבים שכן מנהג המלכ"י לדבר וכמוהו ונתנה לך גם את זאת. נאמר קדם מלכא. אולי אוכל נכה בו. ואלה העדים עדי שקר הם כי ונתנה לך בנין נפעל. וכמוהו והעיר נתנה והוי"ו השיבו לעתיד כמשפט כל פעל עבר והטעם ותנתן לך. ונכה בו הוא ומחנהו או יהיה שם הפעל כמו ונקה לא אנקך. ואף כי שמצאנו לא נכו. כי לא יבא בנין שלא נזכר שם פועלו כי אם מהכבד ורבי משה הכהן הספרדי טעה בספרו. ומלת נאמר קדם מלכא ארמית היא. ואיך ידבר דניאל בלשון גדולה עם נבוכדנצר שהי' מלך מלכים. ועתה אפרש דע כי כל מעשה בראשית לכבוד האדם נברא במצות השם. והצמחים הוציאה אותם הארץ והמים וכל נפשות החיות. ואחר כן אמר השם למלאכים נעשה אדם אנחנו נתעסק בו ולא המים והארץ ואחר שידענו שהתורה דברה כלשון בני אדם כי המדבר אדם גם כן השומע ולא יוכל לדבר איש דברים בגבוה עליו. או בשפל ממנו. רק על דרך דמות האדם. וכן אמר פי הארץ. יד הירדן. וראש עפרות תבל. וחלילה חלילה להיות דמות לשם. וכן אמר ואל מי תדמינו. ובעבור שנשמת האדם העליונה שאיננה מתה נמשלת בחיות' לשם. ושאיננה גוף והיא מלאה כולו וגוף האדם כעולם קטן. יהי השם מבורך אשר בגדול החל ובקטן כלה. וגם אמר הנביא שראה כבוד אלהים כמראה אדם. והשם הוא האחד והוא יוצר הכל והוא הכל ולא אוכל לפרש. ואדם נברא בתחלה בשני פרצופין והנו אחד וגם הוא שנים. והנה בצלם אלהים מלאך, והוא נברא זכר ונקבה ומלת פריה ורביה באדם ברכה היא כמו בבריאת המים. רק הוא מצוה העתיקה קדמונינו ז"ל ושמו זה הפסוק זכר לדבר:

[כט] **ויאמר אלהים הנה נתתי לכם**. התיר לכני אדם ולכל שיש בו נפש חיה לאכול כל עשב. וכל פרי עץ מותר לאדם. והעשב הירק לחיות ולכל רומש. ועד כה לא התיר הבשר עד אחר המבול:

[לא] וירא. יום הששי. י"א שיום סמוך. וטעם לגלגל הששי. וכן יום השביעי. ואין זה אמת. ובעל יום הששי על דעת אנשי המזלות יוכיח. רק פירושו יום שהוא ששי ליום הראשון וכן יום השביעי. ונמצא כן איש הישראלי ורבים כמוהם גם כן רקיע השמים הרקיע שהוא שמים:

בראשית פרק-ב

[א] ויכלו. מהבנין שלא נקרא שם פועלו ומשקלו ויכסו כל ההרים. וטעמו נשלמו. והים בכלל הארץ כי הם כאגודה אחת:

[ב] ויכל אלהים ביום השביעי. י"א כי הימים נבראים ובבריאת יום שביעי שלמה המלאכה וזה הפי' תפל. ויש אומרים כי יש בי"ת שטעמו קודם כמו לא תחסם שור בדישו. אך ביום הראשון תשביתו שאר. ולמה זאת הצרה וכלוי מעשה איננו נעשה כאילו אמר לא עשה מעשה. וכן פי' ויכל גם וישבת: וטעם מלאכתו אשר עשה. ביום הששי טרם יום השבת: וטעם וישבת ביום השביעי מכל מלאכתו. מכל הבריאות שברא:

[ג] ויברך אלהים. פי' ברכה תוספות טובה וביום הזה תתחדש בגופות דמות כח בתולדות ובנשמות כח ההכרח והשכל: ויקדש אותו. שלא נעשתה בו מלאכה כמו חבריו: ופי' אשר ברא אלהים לעשו'. השרשי' בכל המיני' שנתן בהם כח לעשות דמותם. והמפרש לעשות תחת עשה גם עשה תחת ברא איננו כן לפי דעתי. ואמר הגאון שברכת היום וקדושו ישוב על השומרי' שיהיו מבורכים קדושים:

[ד] אלה תולדות. פי' אלה שהולידו: בהבראם. בהיות הרקיע ונראתה הארץ. ומלת ביום עשות. הוא תקון והעד וימהר לעשות אותו וכן בראתיו ואחר כן יצרתיו ואחר כן עשיתיו:

[ה] וכל שיח. עץ וכן בין שיחים ינהקו ועל דעתי שהוא עץ פרי בעבור שנמשל האדם אל עץ והנה שיח וניב וסעיף ובד ואמיר וסרעף:

[ו] ואד. כמו עשן וכמוהו יום אידם. שהיום הרע יקרא יום ענן ועדפל. והטעם כי עלה אד מן הארץ בכח המאורות והשקה האדמה והצמיחה והגאון אמר כי פירושו ולא אד יעלה מן הארץ:

[ז] וייצר. בכח המאורות וייצר מהפעלים שהפי"א שלהם יו"ד מהבנין הקל. כמו וייקץ נח: וטעם באפיו שבהם יחיה האדם כי הם יוציאו האויר החם מחום הלב ויביאו אויר אחר: וטעם לנפש חיה. שהלך מיד כמו החיות ולא כתינוקים:

[ח] ויטע. וכבר נטע גן במקו' שנקרא עדן מפאת מזרח ועתה שם בו האדם ופי' גן בעדן. גן אלהים הבי"ת משרת עצמו ואחר עמו בעדן בגן אלהים. וכמוהו מאל אביך ויעזרך ורבים אחרים. והי"א האדם. יש לו סוד. גם נמצא שבט המנשה

הארונה. וגם יתכן להיותו כן בעבור שהוא שם נחצב מהאדמה והוא יהי שם עצם ושם תאר :

ט **ויצמח**. ובעת שהצמיח כל עץ מהאדמה כן צמח בגן ועוד בתוכו שנים עצים : **ועץ הדעת**. לפי דעתי צריך להוסיף דעת. להיות כן. ועץ הדעת דעת טוב ורע. כי איך יהי סמוך והוא נודע בתחלה. וכן הארון הברית והנבואה עודד הנביא ורבי כאלה :

י **ונהר**. וטרם שנברא האדם היה הנהר משקה הגן לכל צד. ואל"ף מלת ראשי שרש ונראה במלת מראשותיכם וטעמו מכובד הראש :

יא **שם האחד**. אמר הגאון כי פישון יאור מצרים וידוע כי גיחון קרוב מארץ ישראל כי כן כתוב והורדתם אותו אל גיחון והוא בא מפאת מזרחית דרומית גם פרת כן והוא אחרית גבול הארץ מפאת מזרח ומפרשים אמרו כי חדקל הוא הנהר השני העובר על בגדא"ד עם נהר פרת א"כ הנה שלשתם מזרחים. ויאור מצרים יוצא מהר הלבונה רחוק מקו השובה בצד נגב והראיה גדולו בקיץ. וידענו כי גן עדן תחת הקו השובה שלא יוסיף היום ולא יחסר כל ימות השנה. וריקי מוח תמהו איך יתכן זה. והראיות גמורות בלי ספק יש עליהם א"כ ירד פישון לפאת דרומית מערבית ואחר כן ישוב דרך צפונית. ואין ראיה על פישון שהוא היאור רק שתרגם החוילה כפי צרכו כי אין לו קבלה וכן עשה במשפחות ובמדינות. ובחיות ובעופות ובאבנים. אולי בחלום ראה וכבר טעה במקצתם כאשר אפרש במקומו א"כ לא נשען על חלומותיו אולי עשה כן לכבוד השם בעבור שתרגם התור' בלשון ישמעאל ובכתיבתם שלא יאמרו כי יש בתורה מלות לא ידענום. והזכיר הזהב בעבור כבוד הנהר היוצא מהגן :

יב **וזהב**. אמר הגאון כי הבדולח הם האבנים הקטנים עגולים היוצאים מהמים שהם דקים ודמה המן אליהם והכתו' אמר על עין המן לבדו ואמר כי השם אבן יקר' לבנה והיא צחה ואנחנו לא נדע :

יד **ופי קדמת אשור** התי"ו קדמת תחת ה"א וההפרש בינו ובין קדם כי ה"א קדמה תחת אל הפתוח בפת"ח קטן. וכן וירד אברם מצרימה כמו אל מצרים. והנה קדמת אשור אל מזרח אשור. ודע כי מהפסוק הראשון עד לעשות הזכיר הכתוב אלהים ואחר כן השם הנכבד והנורא עמו ומה יקרו דברי קדמונינו ז"ל שאמרו נקרא שם מלא על עולם מלא כי לא הי' שם כח מקבל זה השם. ובפרשת ואלה שמות אפרש סוד השם ואם הוא סמוך אם יעזרני השם ודע כי מקום האדמה שנברא ממנה אדם קרוב אל גן עדן כי יש אומרים כי האדמה היא ארץ ישראל. והנה שכחו ויהי בנסעם מקדם :

טו **בגן**. לשון זכר ונקבה. וכן חבורו גנים גנות והאומרים כי לעבדה ולשמרה שב אל האדמה. איך יתכן לעבוד ולשמור מקום גדול ממקום קטן. ואחר שחטא והוציאו לעבוד את האדמה וכבר הי' עובד האדמה. רק פירוש לעבדה על הגן שמפריו יאכל ואחר שחטא שב לאכול את עשב השדה והוא הלחם : **וטעם לעבדה** להשקות הגן **ולשמרה** מכל החיות שלא יכנסו שם ויטנפוהו. ויש אומרים כי כן פירושו לעבוד מצותו והמצוה לא תעבד :

טז **ויצו**. מלת צווי עם על מצות לא תעשה וכן על העבים אצוה. אע"פ שהתרתיו לך פרי עץ הגן לא תאכל מפרי עץ הדעת :

[יז] ואחר שאמר מעץ הדעת לא תאכל מה צורך למלת ממנו. רק הוסיף לבאר. וכן ותפתח ותראהו את הילד. או טעמו אפילו מעט ממנו. ודקדוק ממנו בספר היסוד תמצאנו ודע כי אדם מלא דעת הי' כי השם לא יצוה לאשר אין לו דעת רק דעת טוב ורע בדבר אחד לבדו לא ידע. הלא תרא' שקרא שמות לכל הבהמה והעוף כפי תולדת כל אחד ואחד והנה חכם גדול הי'. ולולי שהי' כן לא הביא השם את בריאותיו אליו לראות מה יקראס והוא יודע ממנו שהוא בער. גם השם הראה לו עץ הדעת כי הנה אשתו ידע' שהוא בתוך הגן:

[יח] ויאמר. טעם לא טוב לאדם ועזר כטעם טובים השנים מן האחד:

[יט] ולמ"ד אשר יקרא לו האדם מושך עצמו ואתר עמו. וכן הוא אשר יקרא לו האדם לנפש חיה כי יש בו תוספת באור. כמו ותפתח ותראהו ורבים כמוהו: תרדמה. יותר משיני' ושיני' יותר מתנומי' והתיו נוסף: אחת מצלעותיו. שתי צלעות היו כענין ולצלע המשכן השנית. ומלת צלע לשון נקבה והטעם צד: תחתני'. מקומי'. והוא לשון יחיד והנו"ן נוסף ותחתני' לשון רבים. וכן תחתני. גם תחתני:

[כ] ויבן. מהבנין הכבד גם מהבנין הקל כמו ויפן ויקץ: ויבאה. חשב בהקיצו בראותו אותה כי הובאה אליו כאשר הובאו הבהמות והכתוב דבר על מחשבתו. וכן והאנשים רדפו אחריהם. או נבנת' חוץ לגן ואחרי כן הובא' אליו וכאשר הסתכל ידע שנגזר' ממנו כי צלעו האחת עם בשר' אינני' והרגיש שבשר אחר הובא בו:

[כג] ויאמר. אז אמר. זאת הפעם. מצאתי עזר כנגדי כמוני כי ממני היה. ודבר לילית דרש: לזאת. בעבור זאת. וכן אמרי לי אחי הוא: ודגשות שי"ן אשה. תמורת היו"ד הנח הנעלם שהוא באיש ויתכן שסבת דבור אשה דגוש ולא רפה שלא יתערב עם אישה שהוא בעל' כי פעם יחסרו הראות הה"א. ונשים מן אנוש ואנשים: וטעם יקרא. על שם: ולא נדגש קו"ף לקחה זאת להקל על הלשון. והוא מהבנין הכבד ואם לא נמצא: וטעם והיו לבשר אחד. כאילו הם. או שידמו כאשר היו ויש אומרים שיולידו אחר והוא רחוק:

[כה] ערומי'. שם התאר וכן בגדי ערומים תפשיט. ויש אומרים כי גם ערום ראה רעה ונסתר כמוהו. וטעמו שהרוח ערום בלי מכסי' כדמו' העין: יתבששו. מבוששת והיא מהשנים שיש נח נעלם ביניהם והאות אחרון כפול. כמו יתבונן ונקמץ השי"ן בעבור שהוא סוף פסוק:

בראשית פרק-ג

[א] והנחש. יש אומרים כי האש' הית' מבינה ויודעת ל' החיות. ויפרשו ויאמר הנחש ברמיז'. ואחרים אמרו שהוא שטן ואיך לא יראו סוף הפרש' כי איך ילך השטן על גחון ואיך יאכל עפר. ומה טעם לקללת הוא ישופך ראש. ורבים השתבשו לחקור למה היה קילל הנחש ואם הית' לו דעת שלמי'. או ציוי שלא

ישיא האש'. ויאמר רב סעדיה גאון אחר שהתברר לו שאין דבור ודעת כי אם באדם לבדו נצטרך לומר כי הנחש גם האתון לא דברו. רק מלאך דבר בשבילם. והשיב עליו רב שמואל בן חפני. והני קם רבי שלמי הספרדי בעל השירי השקולים וחכם גדול הי' והשיב על רב שמואל. והישר בעיני שהם הדברים כמשמעם והנחש הי' מדבר והיה הולך בקומי זקופי והשם דעת באדם שם בו. והני הפסוק העיד כי הי' ערום מכל חית השד' רק לא כאדם. ופירוש ערום חכם שיעשה דבריו בערמה ואל תתמה בעבור היות ערום אחרי ערומים והם שני טעמים. כי באלה הצחות בלשון כמו בלחי החמור חמור חמורתים וכן על שלשים עיירים ושלשים עיירים להם. ועוד אם המלאך דבר על פיו אין חטא לנחש. וזה המלאך לא יתכן להיות שלוחו של השם. ואין המלאך ממר' פי השם והשואלים איך מצא הנחש את האשה אינני שאל': וטעם אף כי יורה כי דבר דברים אחרים ואמר בסוף ק"ו שאמר לכם לא תאכלו כל פרי עץ כלל לא הזכיר הנחש השם הנכבד והנורא כי לא ידעו. גם האשה הוסיפה על מצות השם ולא תגעו בו וכן הוסיפי אשת מנוח עד יום מותו :

[ה] והייתם כאלהים. כמלאכים :

[ו] ותרא האש'. בלבה : **ונחמד העץ.** בעבור שתשכיל ותפקחני עיניי : וטעם עמה. שיחד אכלוהו וגלת' לו סוד הנחש. והנה לא היה אדם שוגג על כן נענש. ורבים אמרו כי עץ הדעת עץ תאני בעבור שמצאו ויתפרו עלה תאני. ואלו הי' כן הי' הכתוב אומר ויתפרו עלה עץ הדעת. גם רבים אמרו שחטה היה. והנכון בעיני ששני עצים הם בתוך גן עדן ואינם במקום אחר על כל פני האדמי. והאחד עץ הדעת והוא יוליד תאות המשגל ועל כן כסו האדם ואשתו ערותם. ופי' ויתפרו ידוע וכן שק תפרתי עלי גלדי. והמבקשים מחט מהבילים. כי בעץ דק יעשו צרכם. וכאשר אכל אדם מעץ הדעי' ידע את אשתו. וזאת הידיעי' כנוי למשגל. ובעבור עץ הדעת נקרא כן. גם הנער כאשר ידע הטוב והרע אז יחל לתאות המשגל : ועץ החיים. שיוסיף חיים ויחי' האדם שנים רבות. ואין מלת לעולם עד עולם ועד. והנה כן ועבדו לעולם. וישב שם עד עולם. ורבים אחרים. ומפרשים אמרו בפסוק כי ביום אכלך ממנו מות תמות כי לא נברא על מתכונת שימות רק כאשר חטא נגזר עליו המות. ורבי' ישאלו מה חטאו זרעו ואלה דברי רוח כי רוח אי' לאדם ולבהמי' שבה יחי' וירגיש בעולם הזה וכמות זה כן מות זה מלבד החלק העליון שיש לאדם מותר מן הבהמי'. וכבר הביא אחד מרופאי יון ראיות גמורות שלא יתכן שלא יהי' לחיי האדם קצב :

[ח] וישמעו. מתהלך בגן. קול השם. וזה הי' סמוך לערב בעת התנופף רוח היום. ומצאנו לקול הליכה כמו קולה כנחש ילך. קול השופר הולך וחזק מאוד. ויאמר ר' יונה המדקדק הספרדי כי הטעם והאדם מתהלך בגן. גם הוא אמר שפי' ביום אכלך ממנו אלף שנים כדרך הדרש. ואחרים אמרו כי ביום ששי נברא וביום ששי מת ואחרים אמרו אז תהי' חייב מית'. ואחרי' אמרו כי יש מות עונש. כמו כי בן מות האיש העושי זאת. ואחרים אמרו כי מאז תחל שתמות. והביאו ראוי מהתינוק. והישר בעיני מה שאמרו הקדמוני' שעש' תשוב'. כטעם רגע אדבר :

[ט] ויקרא. טעם איכה. פתחון הדבריי וכן אי הבל אחיך והנה כחש קין והשיב לו השם קול דמי אחיך צועקים :

[יא] לבלתי. עם למ"ד כטעם שלא ובלא למ"ד כטעם רק אך : **אכל ממנו.** שם הפועל וכן לבלתי שמור מצותיו :

יב **אשר נתת עמדי**. אתה נתת הנותנת לי. וטעם עמדי בגן והוא כמו עמי. אכן לא מצאנוהו כי אם בלשון יחיד המדבר: **ואכל**. האלף סימן המדבר והנח הנעלם שיש אחריו תמורת אלף השרש ובא עם קמץ קטן בעבור שהוא סוף פסוק ולא יתכן שיבא וי"ו קמוץ עם הפועל כי לעולם הוא בשו"א:

יג **השיאני**. פתני:

יד **ארור**, לנחש שיהיו חייו קצרים והנכון שיהי חסר בהליכתו: **על גחונך**. החזה ולא נדע אם הנו"ן שרש כאדון או נוסף כזדון. והאומר שנקרא כן בעבור הרוח שיגיה ממנו זה דרך דרש. וכן אמרו על גיחון. גם פישון מגזר' כי תפושו גם פרת מגזרת פרו ורבו. והני הנהר הגדול הוא חדקל עמד בפניהם ולא יכלו לעבור. ויאמרו שתי מלות הן שהמים חדים וקלים:

טו **ואיבה**. הוא **ישופך ראש**. זרעי יככי בראש וכן אשר וכן אשר בשער' ישופני הלא תרא' מהכתוב אחריו. ויחסר הבי"ת כמו בי"ת הנמצא בית ה': **עקב**. הוא הרגל ואם הראש ראשון זה אחרון וכן את עקבי המים:

טז **הרבה ארבה**. שם הפועל: **עצבונך**. בעת הענוי בצאת דם בתולים: **והרנך**. הנו"ן נוסף כי ההריון כבד על האשה וכן הליד': **תשוקתך**. משמעתך. והטעם שתשמעי כל אשר יצוה עליך כי את ברשותו לעשות חפצו:

יז **ולאדם**. **ארור' האדמ'**. שלא תוציא תבוא' רבה: **בעצבון תאכלנה**. תאכל תבואתי והיא דרך קצרה. וכן והיו באוכלי שולחנך:

יח **וקוץ**. גדול וקטן ממנו **דרדר**. והוא לבדו דר כי אחיו נעדר וטעם בעצבון לפתח ולשדד ולזרוע. עוד רעה חולה שיצמח קוץ בתוך התבואה: וטעם **את עשב השדה** הוא הלחם כי בגן עדן חיותו מפרי העץ:

יט וטעם **בזעת אפך** שהו' צריך לטרוח לזרות ולטחון וללוש ולבשל ולא כמאכל הבהמות. ופיי בזעת ידוע מדבריהם ז"ל והוא על משקל שינה ושרשו יזע וכמוהו לא יחגרו ביזע עד שיבואו לידי זיעה. ואחר שידענו שהאדם נברא מהד'. שרשים מה טעם **כי ממנה לקחת**. והתשוב' כי העצמו' תולדות' מהעפר ועל כן הם כבדות ואין להם הרגש' והם מוסדי הגוף הלא תראה ותקרבו עצמות עצם אל עצמו. כי הם דמות בית בנוי ואחר כן והני עליה' גידים ובשר עלה ויקרם עליהם בעור. וכן והעלית' את עצמותי:

כ **ויקרא**. **חוה**. הו"ו והיו"ד מתחלפי' וכן הנה יד ה' הויה. ואתה הוה להם למלך. ולא קרא' ביו"ד כי מה הפרש יש בין שמה ובין שם החיות: **אם כל חי**. מבני אדם:

כא **כתנו' עור**. יש אומר כי בתחלה היו עצם ובשר ועתה קרם עליה' עור. וי"א כתנות לעורם. ואחרים אומרי' כי יש בהמ' בדמות אדם והשם צוה ונפשט עורה ואין לנו לבקש בזאת רק נאמין שהשם עשה לאדם גם לאשתו כתנות עור ומי ימלל גבורותיו ומי יספר מעשיו ונפלאותיו ואין חקר לגדולתו:

כב **ויאמר**. כאשר יהיה אחד בפת"ח קטן. יהיה בטעם וענינו מוכרת. ואם יהי בפתח גדול יהי סמוך וכן כאחד שבטי ישראל. על כן לא יתכן מדקדוק הלי'

להיות פירושו כמו אחד ומה טעם יהיה לו והיה בעל הטעמים ראוי לדבק ממנו עם לדעת: ופי' ממנו. לי רבים כמו איש ממנו. וכבר ביארתי בספר היסוד למה נדגש נוי'ן הרבים. ואנשי מזרח הקוראים אותו בלא דגשות יטעו. וטעם הפסוק כמו והיית' כאלהי' יודעי טוב ורע. או פי' על מחשבתו. ואל תתמה על מלת ממנו כי כמוהו נעשה אדם בצלמנו הבה נרדה וזה דבור השם עם המלאכים:

[כג] וישלחהו. כל שלוח ואחריו מ"ם כמו גרוש והוא לגנאי כמו שלח מעל פני ולא כאשר אמר חכם גדול ספרדי שהוא לשון כבוד כמו הולך עמם לשלחם וכמו וישלחהו וילך בשלום. שא"כ יהיה כבוד האדמה גדול מכבוד גן עדן ואם אמר למה נכתב ויגרש את האדם. אם פירושו וישלחהו ויגרשהו. כן פירושו כאשר גרשו השכין את הכרובים ומלת כרובים י"א כנערי' תרגום ארמית כרביא ולפי דעתי שהיא מלת כלל צורות כולם ויחזקאל שאמר בתחלה לפני שור לא התחלפ' הצורי' שהעגל לא נעש' בימיו ואחר כן באמרו פני הכרוב בה"א הידיע' הצורי' צורת שור כאלו אמר הצורי' שהזכרתי בתחל' על כן כל צורת שור כרוב ואין כל כרוב צורת שור והראי' הגמור' שאמר באחרוני' כי כרובים המה ופה אמר הכרובים והם המלאכים הידועים ובידם חרב יש לה להט ולה שתי פיות וזה פירוש המתהפכת והמפרשים שאומרי' כי על השמש דבר איננו אמת:

[כד] מקדם. פי' ממזרח ודע כי כל מה שמצאנו כתוב הוא אמת וכן היה ואין בו ספק ויש לו סוד כי מאור השכל יצא החפץ ומהשני העולה למעל'. כי תנועות החפץ לפנים היא. גם עלה תאנה לאות ונקרא השלישי בשם הבחיני'. כי בתחל' יש כח בלי מפעל. והמבין זה הסוד יבין איך יפרד הנהר. ומה סוד גן עדן. וכתנות העור. גם יורה זה הסוד שיש יכולת באדם שיחי' לעולם והמשכיל יבין כי זה כל האדם:

בראשית פרק-ד

[א] והאדם. כאשר ראה שלא יחיה בגופו בעצמו לעולם הוצרך להחיות המין על כן אמרה **קניתי איש את ה'**, ואין שם זכר למלת אלהים. כי הנה נמצא בארץ במין כאשר הוא במעל' בעצמים. ומלת טוב כלל וכן כתוב וירא אלהי' את כל אשר עשה והנה טוב מאד ורע חלק:

[ג] ויהי מקץ ימים. שעבד קין את האדמ' הביא המנח' אל המקום שקבע לתפלתו ולא ישרו בעיני דברי האומרים כי המנחה הביאה אל אביו ובעבור שכתוב מבכורו' צאנו יש סמך כי לא הביא קין מן הבכורים:

[ד] וישע. על משקל ויחר לקין. וטעמו כמו קבל והקרוב אליו שעו מני כדרך סוד הקרבן. ויתכן שירדה האש ודשני' מנחת הבל ולא מנחת קין. ועל דעתי כי נקראת השני' תמימי' ימים. וכן כתוב ימים תהי' גאולתו. בעבור שישבו הימים באורך או בקוצר כאשר היו בתחל'. וכן מימים ימימי' ופי' שנתים ימים ימים שלמים שנתים ואם נכתב שנתים יתכן שאינן שלימות מיום אל יום. וכן עד חדש ימים

שישוב החדש כאשר היה על כן אמרתי בפני דניאל כי ימים אלף ומאתים וצי שהם ימים ולא שנים בעבור שהם במספר :

[ז] הלווא. ופיי **שאת.** על דעת מפרשים רבים שאת עונך והנכון בעיני שאת פנים כי כתוב בתחלי ויפלו פניו וזה דרך בושה כטעם ואיך אשא פניו. וטעמו אם עשית טוב תשא פניך וכן כי אז תשא פניך ממום : **חטאת רובץ.** יש אומר שחטא תחת עון גם יש מפרשים לפתח הקבר ירבץ עונך ביום הדין ויפרשו וי"ו תשוקתו על הבל וטעם למה חרה לך שקבלתי מנחת הבל והוא סר אל משמעתך ואתה כמו מושל בו. ואחרים אמרו על היצר ואיננו כתוב. ואלה אמרו כי לפתח ביתך חטאתך רובצת והיא הולכת עמך. ויש אומר לפתח הפה כטעם שמור פתחי פיך. והנכון בעיני שחטאת סמוך ויצר לב האדם הוא רובץ עמו : **ואליך תשוקתו.** כי היצר ישוב אל משמעתך ברצונך. גם יש בך כח למשול בו :

[ח] ויאמר קין. הקרוב אלי שאמר לו כל התוכחות שהוכיחו השם. ושואלים נולדו ביום סגריר ישאלו איך הכהו ואין חרב. וזאת שאלת תהו כי יהרגנו בידו בחנק ואלף עץ ואבן נמצאים :

[ט] וטעם אי כמו איה ומלת איפה מורכבת ממלות שתים :

[י] צועקים אלי. איננו דבק עם קול וכן קול דודי הנה זה בא. אל דודי הוא שב בא כאשר פירשתי בשיר השירים והטעם כי שמע צעקת דמיו שנשפכו על האדמה ומתרגם אמר על בניו שהי' בכחו להולידם :

[יא] ועתה ארור אתה מן האדמה. שיבא לו חסרון מפאת האדמה שיזרע ויטע כי הוא הי' עובד אדמה ולא תתן האדמה עוד קציר ופרי ויצטרך ללכת אל ארץ רחוקה ממקום אדם אביו שהוא קרוב אל הגן ולא ישקוט במקום א' רק ינוע :

[יב] ונד. וי"א כי ונד מקונן כמו לנוד לו. ועל דעתי שנד אחי נע וכמוהו הנה ארחיק נדוד :

[יג] גדול עוני מנשוא. ופירוש על דעת כל המפרשים שהוד' חטאו. ופיי נשוא כטעם סלוח כמו נושא עון. ולפי דעתי שהעברים יקראו העקב שכר. והעונש הרע הבא בעבור העון חטאת. וכן כי לא שלם עון האמורי. אם יקרך עון. ויגדל עון בת עמי. והטעם כי זה העונש גדול לא אוכל לסבלו ויורה על אמתת זה הפיי הפסוק הבא אחריו : (יא) ופיי **פצתה.** פתחה וכן הבל יפצה פיהו :

[יד] וטעם מפניך אסתור. שיש מקום יקבל כח ותראה בו גבורת השם ואם הכל מלא כבודו :

[טו] שבעתים. עד שבעת דורות. כי אין זאת המלה ארבעה עשר ולא שלש מאות ומי"ג והעד ואור החמה יהיה שבעתים ואחר כן ביאר הנביא דבריו ואמר כאור שבעת הימים : וטעם **יקם.** שתלקח נקמתו וכן לא יקם. והטעם כי השם האריך אפו על קין עד שבעה דורות ואל תתמה לחשוב איך חיה כל אלה השנים. והנה שת אחיו חיה עם נח שנים רבות גם יתכן שיקרא זרע קין בשם אביהם כמו ישראל. ויש אומר כי האות קרן ואחרים אמרו שנתן חוזק בלבו והסיר פחדו ממנו והנכון בעיני שהשם עשה לו אות עד שהאמין והכתוב לא גלה האות :

[טז] בארץ נוד. קראו כן בעבור שהיה נע ונד: **קדמת עדן**. מזרח עדן והוא צפון מהגן:

[יז] ונקרא **שם העיר חנוך** כשומרון על שם שמר. וכן מצרים:

[יח] ולמד ששי לקין ושביעי לאדם:

[יט] וטעם **עדה וצלה**. אל תשים לבך לשמוע אל דברי הגאון בשמות כי אלו היינו יודעים כל לשון הקדש מאין נוכל לדעת כל הקורו' כטעם משה ויששכר:

[כ] ופירש **אבי**. ראשון וכמוהו אב גם אביב. ולעולם לא יסמך כי אם ביו"ד. ואחיו אח:

[כא] **כנור ועוגב**. מיני כלי נגינות והיא חכמה גדולה:

[כב] **לוטש**. כמו מחדד וכמוהו ללוטש איש את מחרשתו:

[כג] ודע כי **ויאמר למך** מאוחר בפרשה וכבר הזכרתי כמוהם שנים. וכמוהו ויקח האיש נזם זהב וכן אמור אל בני ישראל אתם עם קשה עורף וכן ואתחנן והטעם כאשר אמרו חכמינו כי עדה וצלה נמנעו כי פחדו להוליד בנים בעבור שיהיו שביעיים לקין ויהרגו או ימותו ועל כן אמר למך לנשיו אני הוא באמת השביעי ואם יפצעני אדם שהוא גדול או ילד יעשה לי חבורה אז הרגתיו. ומלת **הרגתי**. תמורת אהרוג וכמוהו נתתי כסף השדה. אשר לקחתי מיד האמורי ורבים כמוהם:

[כד] ואם עד **שבעתים יקם קין למך עד שבעים ושבעה**. בעבור שהוא הרג בזדון ואני לא הרגתי. והטעם שאמר לנשיו כי כבר בטלה הגזרה על קין ובאמת כי בני למך וכל זרעו מתו במבול ולא נשאר לקין שם מחמס אחיו:

[כה] וטעם **תחת הבל**. במקומו:

[כו] ודקדוק **הוחל**. מפעלי הכפל ולולי היות החי"ת מהגרון היה נדגש והוא מגזרת תחלה והטעם שהחלו להתפלל. ואלו היה מחילול היה השם סמוך אל המלה:

בראשית פרק-ה

[א] זה **ספר תולדות אדם**. הבנים ובני בנים שהוליד. רק הוא לא הולידוהו אב ואם רק. **בדמות** אלהים נעשה:

[ג] ומה טעם להזכיר **ויולד בדמותו כצלמו**. שנתן בו השם כח תולדות להוציא דמותו עד שידמה מעשהו לעליון ולא הזכיר כן על קין והבל גם לא הזכיר כמה

שנים חיה קין ובן כמה שנים היה כשהוליד בנו חנוך בעבור שנמחה שם הבל גם קין במבול. והזכיר הריגת קין להראות צדקת השם ואם האריך אפו הענישו בסוד כטעם ונקה לא ינקה :

כב **חנוך בן ירד.** נכתב עליו **ויתהלך חנוך את האלהים** כטעם אחרי ה' אלהיכם תלכו וכן כתוב על נח את האלהים התהלך נח. ויש מפרשים התהלך נח כמו הרגיל:

כד **כי לקח אותו אלהים.** מת וכן קח נא את נפשי. הנני לוקח ממך את מחמד עיניך ואחר כך פירש מה היה ותמת אשתו וזאת הלקיחה על חנוך אין שם זכר מגפה. ולא וימת. והטעם אשר כתוב בדברי אסף ואחר כבוד תקחני. וכן במזמור בני קרח אך אלהים יפדה נפשי מיד שאול כי יקחני סלה. והמשכיל יבין :

כט **וטעם זה ינחמנו ממעשינו.** שידע על ידי אדם כי נביא היה כי על יד זה הנוולד תחיה האדמה. או ראו זה בדרך חכמה וכן הי' על ידו נתקיים העולם גם הוא היה איש האדמה כי כן כתוב. גם יתכן שנקרא שמו נח כמו ירובעל אחר שעבד האדמה והצליחה ונח הפך העצבון. והטעם זה ינחמנו וננוח מעצבון ידינו. גם נחמה מנוחי' מעצבון הלב. כי העברים ישמרו הטעמים ולא המלות והעד ירבשת וירבעל. והשוואלים מי היתה אשת קין ושת מה טעם לשאלה הזאת כי כתוב באדם ויולד בנים ובנות וכן כלם :

בראשית פרק-ו

א **ומלת החל.** מתחלה והוא מבנין הפעיל : **לרב.** שם הפועל :

ב **בני האלהים.** בני השופטים שהיו עושים בארץ משפט אלהים. ויש אומרים כי האלהים במקום הזה קודש. והבנים הם הקדושים אשר בארץ כטעם בנים אתם. ויש אומרים כי בני האלהים בני שת ובנות האדם בנות משפחת קין. והישר בעיני להיות בני האלהי היודעי' דעת עליון בחרו להם נשים שהיתה מערכת שמים כל אחת נמשלת לכל אחד והתולדות כתולדות על כן יצאו מהם גבורים ויתכן שלקחו הנשים גם בחזקה :

ג **לא ידון רוחי.** יש אומר שהוא כמו וישב חרבו אל נדנה כי הגוף לרוח כנדן. והעד איתכרית רוחי. רק יהיה ידון שורש אחר כמו אם יעלה לשמים שיאו שהוא מנחי העין. וכמוהו נשא ורבים אחרים ויש אומרים שמשקלו כמו וישב העפר והיא מגזרת דין כי הרוח דיין בגוף : **בשגם.** השי"ן כמו שככה ויהיה טעמו לא יעמד רוחי שמאתו היתה וכן קהלת אמר והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה רק רוח האדם לבדו בעבור זה החמס ועוד בעבור שהאדם בשר והוא יגיע עד עת. ויחסר כאשר ינצח העשוי לעושה : **והיו ימיו.** יש אומרים שזה קצב כל האדם ואם מצאנו יותר כן מצאנו מעט. רק על הרוב ידבר. ואין זה אמת כי הנה שם חיה שש מאות וכל הדורות אחריו חיו שנים רבות ובימי פלג חסרו השנים

ומימות דוד עד היום שבעים או שמונים שנה והאמת מה שאמר המתרגם ארמית שנתן קץ לאדם. כטעם ועוד ארבעים יום ואם ישוּבו ימלטו ואם לא ישוּבו וימותו. ואל תשים לבך אל מספר ויהי נח בן חמש מאות שנה כי אין מוקדם ומאוחר בתורה. והנה כתוב וימת תרח בחרן ואחריו ויאמר ה' אל אברם לך לך מארצך ואנחנו נדע כי לא מת תרח עד שהי' יצחק בן חמש ושלשים שנה ורבים כמוהו :

[ד] ופי' **נפלים**. שיפול לב הרואה אותם שיתמה מגובה קומתם : וטעם **אחרי כן**. אחר המבול והנה בני ענק בתחלה היו ממשפחת בני האלהים :

[ו] וינחם ה'. ידוע כי לא אדם הוא להנחם רק דברה תורה כלי בני אדם כי המשחית מה שעשה יראה שניחם : וטעם **ויתעצב אל לבו**. הפך ישמח ה' במעשיו כי טוב בעיניו שיקבלו נבראיו חסדיו. וי"א כי וינחם כמו מתנחם לך להרגך ויפרשוהו ויעד ואמרו כי לבו הוא הנביא. ואלו הי' כן לא הי' אחר ויתעצב מלת אל. ואנה מצאנו שנקרא הנביא לב :

[ז] ויאמר. **אל לבו**. או אמירה למלאכים. וי"א לנת. והנכון בעיני שהוא דבוק עם לבו הכתוב למעלה :

[ח] חן. מגזרת רחמים וממני תחנה ומשקלו קץ ושניהם מפעלי הכפל וטעם מציאת חן כמו לא חסה עליך עין :

פרשת נח

[ט] אלה תולדות. כמו הקורות כטעם מה ילד יום. וכמוהו אלה תולדות יעקב. איש צדיק. במעשיו : **תמים** בלבו. ותמים תאר השם פעלי הכפל והוא תמים : וטעם **בדורותיו**. בדורו בעת המבול ובדורות שהיו אחריו כי הוא חיה עד שהיה אברהם בן נ"ח שנה והסי' הוא ואברהם אבינו בן נ"ח כאשר מת נח :

[יא] ותשחת הארץ. הטעם אנשי הארץ וכן ארץ כי תחטא לי. וכל הארץ באו. ויש אומרים כי טעם **לפני האלהים**. בפרהסיא ואחרים אמרו כי הטעם שנשחתו בסתר ובדברים מכוסים שלא ידעם כי אם השם. והקרוב אלי שהתורה דברה כלשון בני אדם על דרך שיבינו השומעים כעבד שיעשה עבירה לפני רבו ולא יראנו. והאומרים כי האלהים במקום הזה אינו קדש לא אמרו מאומה : **חמס**. בגזל ועשק וקחת גם הנשים בחזקה :

[יב] ומה שאמרו קדמונינו ז"ל כי טעם **השחית כל בשר את דרכו**. שכל חי לא שמר דרך תולדתו ועות הנתיב הנטוע הידוע נכון הוא. ומה נכבד דרש דרשו שהשחיתו במים ודנס השם במים וכאשר מימיהם ממעל ומתחי' כן היו המים שהשחיתם במ :

יג **ויאמר קץ כל בשר**. הוא הגוף: וטעם **בא**. הגיע קץ אידם: **את הארץ**. מן הארץ וכן כצאתי את העיר. או עם כמו את יעקב איש וביתו. והנכון בעיני שמלי משחיתם מושכת עצמה ואחרת עמה וכן אלהים צבאות כסאך אלהים. והנה כן והנני משחיתם ומשחית את הארץ:

יד **גופר**. שם עץ קל הוא על פני מים ואין ריע לו במקרא: **קנים**. להיות כל חיה ועוף ובהמה איש ואשתו שהם זכר ונקבה לבדו: ושם **תיבה** ולא ספינה כי איננה על צורת אניה ואין לה משוטים: **וכפרת אותה**. יש אומרים שהיא מגזרת כפרת. והטעם מכסה משיחה ויש אומרים שהכופר כדמות זפת. ויש אומרים שיש טיט בארץ מהעפר והוא מדביק ועומד כזפת. ויש אומרים שהוא הנקרא בלשון ישמעאל. בתמורת הכ"ף בקו"ף והנכון שמלת וכפרת מגזרת בכופר: **מבית כמו לפנים**:

טו **וזה אשר תעשה**. טעמו וזה השיעור אשר תעשה. והנה קומתה עשירית ארכה שתהיה צפה על פני המים ולא יהפכנה רוח:

טז **צהר**. מקום שיכנס ממנו האור והוא מגזרת צהרים. והוא נעשה למעלה כמשפט ואחר שהיה למעלה אמה אחת בארץ היה ברחב ששית אמה והנה התיבה כדמות משלש וראשו חד וכן מקצעותיו על כן לא תתהפך והפתח בצד האחד והיה עולה אליו בסלם וידענו כי התיבה גדולה מאד גם יתכן להיות קומת נח גדולה מקומתינו כי האמה היא כמדתו ויתכן היותה כאשר היא נחלקת על שלש גובה התחתיים עשר אמות. ויש אומרים כי רבים היו והכתוב אחז בדרך קצרה: **תחתים**. תואר השם וכן שניים וכן שלשים והשואלים למה לא אמר ושלישיים עינים להם ולא יראו הלא יראו סלח קשת גנב תואר השם. ונגיד ופקיד וחסיד וחכם ונבון תאר השם וכל מלה כפי משקלה ומערכתה. ומשקל שלשים כמשקל נגידיים חסידים כי האחד הוא שליש כמו חסיד. או יתכן שיו"ד שניים משמשת עצמה ומלת שלישים עמה. אולי תנוח דעת השואלים:

יז **ואני**. מלת מבול יש אומרים שהדגש תחת הנו"ן מובלע כמו מבוע. והוא מגזרת אבלה נבלה הארץ. ויש אומרים שהוא מגזרת בלולה בשמן והיה ראוי להיות על משקל מסלול. וכמוהו המשור והחולם והשורק מתחלפים: וטעם **המבול מים**. דרך קצרה וכן הוא המבול מבול מים וכן למן היום הוסדה שטעמו ולמן היום יום הוסדה:

יח **והקימותי את בריתי**. לאות שהשם נשבע לו שלא ימות הוא ובניו במבול ואם לא נמצא בתחילה מפורש כאשר מצאנו במשנה התורה נשלחה אנשים לפנינו. ומלת והקימותי שאקיים את שבועתי והקרוב אלי שזאת הברית רמז לקשת. וטעם ברית הסכמה ודבר שבחרו שנים והוא מגזרת ברו לכם איש והמלה בסמוך ובמוכרת שוה וכן שבית יעקב ובנותיו בשבית. ויש אומרים שברית גבול כרות:

יט ואחר שאמר **שנים** ביאר שיהיו **זכר ונקבה** ואחר שאמר **כלל מכל החי מכל בשר** פרט אחר כן **מהעוף למינהו ומן הבהמה למינה ומכל רמש** שהוא על **האדמה**. זה כלל לחיות השדה וכן קטן וגדול שהוא נולד מזכר ונקבה ויצאו כל הנולדים בלי התחברות שנים. וכן חיות המים שגם הדג יקרא בשר. והעד שאמר משה ואתה אמרת בשר אתן להם הצאן ובקר וגו' אם את כל דגי הים וגו': ומלת **תביא אל התיבה מצוה על נח שלא יעזבם רק יביאם עמו להחיות זרע כל מין**:

ומלת **יבאו אליך** שהם יבאו מעצמם ולא ייגע לבקש אותם באיים ולצוד כל מיני העוף. וצוה שיתקן מיני מאכל לכל. ותועי רוח ישאלו מה אכל כל עוף דורס וכל חיה כמו האריה שלא יחיה כי אם מבשר וזאת איננה שאלה כי מי שלא ימצא בשר יאכל העשב ופרי העץ כאשר ירעב. וכן דרש שיש בבהמות גדול והוא רועה אלף הרים טוב הוא להשמעת אזנים וכן עוף שיכסה אור השמש בכנפיו יש לו סוד ואיננו כמשמעו והשם צוה אל נח לעשות התיבה ימים רבים קודם בא המבול וכאשר קרבו הימים צוהו השם הנכבד שילך נח הוא וביתו אל התיבה ובעבור צריכת הקרבן צוה השם הנכבד שיקח מן הבהמה הטהורה ומן העוף הטהור **שבעה זכרים ושבעה נקבות:**

בראשית פרק-ז

[ד] כי לימים עוד שבעה. כי ביום השביעי ימטיר עד סוף ארבעים יום והנה זה היה בעשור לחדש השני. ובסוף המ"ם יום מהתחלה ישוב האמצעי אל הנכח והוא סוד. ומלת היקום לא מצאנוה כי אם בפרשה הזאת. ושרשו מהפעלים שהפ"א שלהם איננו שלם על משקל כרוב וי"א שהוא מהפעלים נחי העי"ן והוא הפוך. כמו ריבה ה' את יריבי. ומלת יקום כלל לכל חי שהוא על האדמה:

[ה] ויעש נח. כאשר צוהו ובא עם ביתו קרוב אל התיבה:

[ז] מפני מי המבול. מפני פחד מי המבול והנה באותם השבעה ימים באו מעצמם מן הבהמה הטהורה רבות וכן מהעוף הטהור ומהאחרים וכל רומש זכר ונקבה באו:

[יא] נבקעו כל מעינות תהום רבה. מעינות סמוך באין מעינות מוכרת: **תהום.** לשון זכר ונקבה וכן תהום רוממתהו. ולא הזכיר הנחלים כי מהמעינות יצאו וכאשר נבקעו עליו המים ונפתחו חלונות האוצרות בשמים וירדו המים ונתבלבלה הארץ ואין מבדיל בין יום ובין לילה והעד שאמר יום ולילה לא ישבתו וכאשר נפסקו מימי השמים אז ידע נח כי עברו ארבעים יום וארבעים לילה כי השם גלה לו זה הסוד: **וארבות.** כמו הנה ה' עושה ארבות והאוצר והחלון כלשון בני אדם ומשפטם. ויש אומר שהאל"ף שורש כמו כבודות וי"א שהאל"ף נוסף כמו אלף אגורות והם מפעלי הכפל. וביום י"ז שהחל המבול נכנס נח וביתו בתיבה והכניס בתוכה החיה והבהמה והרמש והעוף. ומלת צפור. שם כלל לאשר יש לו כנף. והפלא שבאו כלם מעצמם שנים שנים:

[טז] והבאים זכר ונקבה. טעמו הבאים בתיבה: וטעם **ויסגור ה' בעדו.** הוא לשבח שהסגיר בעת הזאת טובה יותר מהפתיחה ובעת אחרת לגנאי יסגור על איש. ויסך אלוה בעדו. והעד ראש הפסוק. והנה סגר הפתח והשם עזרו שלא נפתח בתיבה מקום כי מיד היו כלם מתים וכבר נכתב ויהי הגשם על הארץ ארבעים יום וארבעים לילה אם כן מה טעם ויהי המבול על הארץ ארבעים יום

וכן פירושו כאשר היה המבול ארבעים יום על הארץ רבו המים ונשאו התיבה וגבהה מעל הארץ וזה אות כי עד ארבעים יום לא זזה ממקומה :

{יט} **מאד מאד**. פעמים שאין לרוב ממנו. וכן אחר שאמר ויכסו כל ההרים הגבוהים למה אמרו ויכסו ההרים. וכן פיי כל הר גבוה כסה במים וחמש עשרה אמה כסו ההרים הנזכרים ואנחנו נאמין בדברי אלהינו ונעזוב הבלי בני האדם שיאמרו על הר אחד גבוה שהוא במלכות יון :

{כא} **ופיי ויגוע**. וכבר גוע ורבים בתורה כמו ואתחנן וכן וימטר עליהם מן על פיי האמת. ומלת ויגוע מיתה ובפיי ויגוע וימת אבאר לך זה. והנה ברור לך שמלת רמש כלל לעוף ולבהמה ולחיה ולשרץ שהוא דק ולאדם. ויתכן להיות כל אשר נשמת רוח חיים באפיו שב אל האדם כי לא מצאנו נשמה חוץ מנשמת האדם. ורבים אמרו שנקרא' כן בעבור שהוא מן השמים ואם הם שני שרשים ימצא כמוהו :

{כג} **וימחו מן הארץ**. נמחה שמש מן הארץ כי אין להם זרע ונשאר רק נח לבדו ואשר אתו והנה זאת תשובה גמורה על חסידי הדעת מאחינו שאומרים שלא היה המבול בכל הארץ :

{כד} **ויגברו המים חמשים ומאת יום**. בעבור שנבקעו המעינות גם הי' גשם יורד יום אחד ופוסק יום אחד כי פירוש אנכי ממטיר תמיד בלי הפסקה והעד שאמר ויכלא הגשם :

בראשית פרק-ח

{א} **ויזכור אלהים את נח**. גם בניו והנשים בכלל נח שהוא העקר : **ואת כל החיה**. כלל לחית השדה ולעוף השמים ולכל שורץ על הארץ וטעם ויזכור השבועה שנשבע לנח : **ויעבר אלהים רוח**. העבירו תמיד : **וישכו המים**. וינוחו ולא גברו. וכן וחמת המלך שככה ודגשות הכ"ף לחסרון העי"ן ושניהם מהבנין הקל :

{ב} **ויסכרו**. כמו ויסגרו ואין הכ"ף מתחלפת בגימ"ל רק הם שתי מלות והטעם אחד כי לא יתחלפו חוץ מאותיות יהו"א וסמ"ך בשי"ן : **ויכלא הגשם**. נכלא בתוך האוצר :

{ג} **וישבו המים**. למטה מהארץ כמשפט' בסוף חמשים ומאת יום גם זה החשבון בדרך נבואה ידעו. והאומרים כי הנה מצאנו מאה וחמשים יום חמשה חדשים וזה לנו לאות שהם חדשי חמה והנה לא דברו נכונה על דבריהם כי שנים ימים יחסרו. גם האומר כי בחשבון העבור היה עושה וישים בחדש השני מרחשון ותהיה השנה שלימה ולמה כל זה ואפילו היה כתוב כי נח היה חשבונו על החמה או תחלת השנה מתשרי לא נתנו המועדים על יד נח. גם יתכן על מנוח התיבה לדבר דברי' ארוכי' לכן לא יועילו ולא יצילו כי תהו המה :

[ה] בעשירי באחד לחדש נראו ראשי ההרים. והנה נח קבע אחד לחדש ולא ראה הלבנה כי עוד לא פתח חלון התיבה ובעשור לחדש שבט שלח את העורב ותמיד היה הולך ושב עד שיצא נח כי כן אמר עד יבושת המים וביום שיבשה הארץ יצא נח וכל אשר אתו ואחר שבעת ימים ששלח את העורב שלח את היונה וזה היה ביום שבעה עשר לשבט שהוא החדש העשירי מיום המבול והנה הוא על המבט המרובע והעד שאמר וייחל עוד שבעת ימים אחרים:

[י] ומלת ויחל עוד. על דעתי מתחלה כי אילו היה מגזרת תוחלת היה וייחל כמו וייקץ או ויחל כמו וישב יעקב ויתכן להיותה מלה זרה בדקדוק: **ויוסף שלח את היונה מן התיבה.** בארבעה ועשרים בשבט:

[יא] טרף בפיה. י"א שהיא מלה מוכפלת בטעם כמו אדמת עפר ויפרשו טרף כמו עלה זית וכן כל טרפי צמחה. והראיה שיש תחת הרי"ש קמ"ץ גדול כמו זהב ועשן. והנכון בעיני שיהיה הבי"ת נוסף כבי"ת כרוחו שמים שפרה. והוא בא' ובא בקמץ. כמו כי הוא טרף אריה שאג וחבריהם. או יהיה טרף קמץ בעבור שהוא תואר השם כמו חכם והטעם כמו טורף כי יש תואר דומה לפועל ויש תואר דומה לפעול:

[יב] וייחל. מבנין נפעל ובא מלעיל כמו וילחם ויצמד ויש מזה הבנין שהוא מלרע כמו ויפקד מקום דוד. ובא יו"ד וייחל בשרשו השלם כיו"ד או ירה יירה. ובאחד באדר שלח את היונה ולא יספה כמשפטה, לשוב אליו עוד לעולם וכן עוד טומאתו בו. עוד כל ימי הארץ:

[יג] חרבו המים. לכן לא תוכל הרגל לדרוך על הארץ שהיא רכה כי פניה חרבו לבדם ואחר כך יבשה הארץ והאומרים על שנת הלבנה נשען בעבור עשרה ימים שהם נוספים בעבור שנת החמה צריכים להיות שנתם שלמה. ועוד מי מלל להם ששנה עמד נח בתיבה. רק עמד שנת החמה ועוד יי ימים:

[יד] היצא. כמו השלם וכן הישר לפני דרכך: **ושרצו.** יולידו:

[יט] למשפחותיהם. כמו למינם ויש אומרים שהולידו בתבה וכל משפחה יצאה ולא התערבה באחרת וזה איננו רח וק:

[כ] הבהמה הטהורה. עשר ולא נדע מספר העוף הטהור כי הוא יותר מהטמא. והנה המזבח בנהו באחד הרי אררט:

[כא] וירח. על משקל וינח בכל גבול מצרים. ונפתח הרי"ש בעבור החי"ת שהיא מהגרון כמשפט לשון הקדש. וחלילה חלילה להיות השם מריח ולא אוכל. כי כן כתוב אשר חלב זבחימו יאכלו. רק הטעם שקבל העולה וישרה לפניו כאדם שמריח ריח טוב והוא ערב: **הניחח.** מלשון מנוחה והחי"ת כפול כהכפל פ"א ונאפופיה. והטעם שהניח הריח מהזעף או שיניח כח עליון: **אל לבו.** כמו עם לבו ואחרי כן גלה סודו לנח כי נביא היה: **וטעם לא אוסיף לקלל עוד.** כאשר קללה ע"י אדם כי כן כתוב ארורה האדמה: **יצר.** היא התולדה אשר נוצרה לו: **ולא אוסיף עוד.** על המבול. ומלת עוד לעולם. או פעם שנית. וכן ויבך על צואריו עוד:

[כב] עוד כל ימי הארץ וגו'. לאות כי יש לה קץ קצוב ומה נכבד דרש סביב שמנה עשרה אלף. רק לא ידענו אחד מני אלף: **זרע וקציר.** חלק השנה לשנים ואחר כן

לארבעי קור. כנגד החום. וקיץ. כנגד החורף והם כנגד ארבע תקופות בשנה וכלם יום ולילה יחלקו כי מה שחסר מזה נוסף בזה ואחר כך ישוב העודף ויחסר ויוסיף על החסר עד היותם בשוה:

בראשית פרק-ט

ב וחתכם. מפעלי הכפל מגזרת תראו חתת. כמו חתתכם: **בכל אשר תרמש האדמה**. הטעם על האדמה. או תהיה האדמה פועלת: **בידכם נתנו**. כי בידכם. וי"א כי בי"ת בכל ובכל מקום ווי"ן והקרוב שהוא דבק עם מוראכם:

ג כל רמש. שם כלל לחית השדה ולבהמות הישוב ולכל עוף ולכל דג והנה הכל מותר לאכילה: **כירק**. על שני משקלים. וכן תנור עשן. כעשן הכבשן:

ד אך בשר בנפשו דמו. כן טעמו אך בשר עם נפשו שהוא דמו **לא תאכלו**. כטעם לא תאכל הנפש עם הבשר. כי נפש כל בשר דמו בנפשו הוא. וזאת הנפש המתנועעת והמרגשת היא הגוף:

ה ואך את דמכם. פירושו התרתי לכם לשפוך דם כל חי זולתי דמכם של נפשותיכם שאתם אדם לא התרתי רק אדרשנו כטעם דורש דמים וזה כלל ואחר כך ביאר **מיד האדם**. אם יהרגו רבים את יחיד או יחיד את יחיד אני אדרש הדם. גם אדרשנו מיד כל חיה שאצוה לאחרת שיהרגנה. והנה החיות מותרות לכם ולא אתם להן. והמפרש דמכם לנפשותיכם זה ההורג נפשו הוא רחוק בעיני והוסיף לבאר או היא מצוה לבני נח והוא הישר להרוג ההורג:

ו וטעם **באדם**. בעדים. או לעיני הכל. או בעבור האדם שנשפך דמו וכמוהו רבים:

ח ויאמר אלהים אל נח ואל בניו. על ידי אביהם. ויש אומרים שארבעתי נביאים:

ט ואת זרעכם. עם ואתכם השלישי שיהיה אתכם. או נכפל לתוספת ביאור והברית שאקיי היא שלא יכרת כל בשר:

יא ומלת בשר. גוף כי הוא מרגיש כי העצם לא ירגיש. והנה הברית שלא יכרת גוף במימי מבול ויתכן שימלטם אם יבא מבול הכניס בברית שלא יהיה עוד מבול. ועל זאת הברית נאמר אשר נשבעתי מעבור מי נח:

יב אות. זכר ונקבה:

יג את קשתי. הנה נתתי עתה קשת בענן. ואין פירושו כאשר אמר הגאון כי בתחלה היתה:

יז **בענני ענן**. קל הנו"ן הראשון והיו ראוי להדגש בעבור שהוא מהבנין הכבד כמו בדברי אתך: **ונראתה הקשת**. אילו היינו מאמינים בדברי חכמי יון שמלהט השמש תולד הקשת. יש לומר כי השם חזק אור השמש אחר המבול והיא דרך נכונה למבין:

טו מלת **יהיה** עם המים איננה ראייה כי המים לשון יחיד וכן ויהי אנשים:

טז וטעם **והיתה הקשת בענן**. שהיא לעולם שם בסתר והשם רואה אותה:

יז **ויאמר אלהים אל נח**. זאת הברית שאמרתי לך וזו השבועה שהקימותי:

יח **וחם הוא אבי כנען**. ללמד ששניהם רעים כמעשה אבות יעשו בנים. והזכיר כנען ולא כוש בעבור שיקלל כנען ונכתבה זאת הפרשה להודיע כי הכנענים מקוללים וכן בנותיהם מימות נח. וכן אמר אברהם לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני. וכן רבקה מבנות חת כאלה. ושמא ישאל שואל מה חטאו בני חת למה לא פקח עיניו כי החתי והאמורי והאחרים כלם בני כנען הם על כן יאמר הכתוב אל ארץ כנען:

כ **ויחל**. מתחלי מפעלי הכפל מהבנין הכבד הנוסף כמו ויסך בדלתים ים: **איש האדמה**. יודע עבודת האדמה והיא חכמה גדולה והדרש שביום שנטעו שדה מיינו יש לו סוד ואיננו כמשמעו וכן ותהר האשה ותלד בן לא היה ביום א':

כא **ויתגל**. מלשון גילוי מבנין התפעל וכן ואל יתעל: וה"א **אהל'** מקום וי"ו וכן את קול העם ברעה. כי פרעה אהרן:

כג **על שכם שניהם**. כל אחד שם קצת השמלה על שכמו. ומלת שכם לא תתחבר: **אחרנית**. הפך הלוח האדם כי כל תנועתו לפנים:

כד **וייקץ נח**. הכתוב לא גלה מה נעשה והעושה היה כנען. וכן היה כי חם ראה ולא כסהו כאשר עשו אחיו רק גלה הדבר ושמע כנען ולא נדע מה עשה: וטעם **בנו הקטן**. לעד. כי כן הוא אומר ובני חם כוש ומצרים ופוט וכנען גם וי"ו בנו שב אל חם הנזכר על כן קלל כנען והאומר שקלל נח את בן בנו בעבור שבירך אלהים את בניו זה דרך דרש:

כה **עבד עבדי'**. טעמו עבד כאחד העבדים ואילו היה עבד העבדים היה עבד לעבדים והעד קדש קדשים בקדש הקדשים: וטעם **לאחיו**: לכוש ומצרים ופוט שהם בני אביו. ויש אומר כי הכושים הם עבדים בעבור שקלל נח את חם והנה שכחו כי המלך הראשון אחר המבול היה מכוש וכן כתוב ותהי ראשית ממלכתו בבל:

כו **ברוך ה' אלהי שם**. חייבין אנו להוסיף תודות לשם שהוא אלהי שם והוא ישים כנען עבד לו ולשם. והטעם שיכריחנו לעבוד את שם. כי מלת **למו**. כמו להם והוי"ו נוסף כוי"ו תביאמו לכן בחסרון ה"א ובלא וי"ו לא ימצא. והזכיר עם שם השם הנכבד והנורא בעבור כבוד שם ואין יפת כמוהו. ואמר הגאון כי תחסר מלת אבי והיה ראוי להיות ארור אבי כנען. אמר כי כמוהו לעיני חנמאל דודי שהוא בן דודו. ויתכן שהיה גדול מירמיה בשנים והיה קורא אותו בשם אביו

בעבור כבוד האב. וכן אשת אחי האב קראה הכתוב דודתך. וזה אבי כנען איננו כן:

[כז] ופיי יפת. מן יפה ולא פירש יפה. רק הוא כמו ירחיב ובלשון ארמית כמוהו והוא מהבנין הכבד הנוסף כמו ומלכים ירד ובפסוק הזה ברך יפת גם שם כי פי' וישכון באהלי שם. שישכון אלהים באהלי שם כי בפסוק הראשון ברך השם: ויהי כנען עבד למו. לשם וליפת גם לאחיו והנה הוא עבד עולם. כי מאלה נפצה כל הארץ וזה הדבר היה אחר שנים רבות אחר המבול:

בראשית פרק-י

[ד] כתים. שם והוא בן יון על כן אמרתי בפירוש ספר דניאל כי מלכות יון ורומי אחת היא:

[ה] נמרוד. אל תבקש טעם לכל השמות אם לא נכתב: והוא החל. להראות גבורות בני אדם על החיות כי הי' גבור ציד:

[ט] וטעם לפני ה'. שהי' בונה מזבחות ומעלה אותם החיות עולה לשם וזו דרך הפשט. והדרש דרך אחרת: על כן יאמר. משל היה גם בימי משה:

[יא] וטעם מן הארץ ההוא יצא אשור. הוא בן יפת וזה היה אחר הפלגה והמלך אשר מלך על בבל בתחילי היה נמרוד ובעל סדר עולם פירש כי בימיו נפלגה הארץ שהוא הי' מלך על השבעים:

[יב] היא העיר הגדולה. הקרוב אלי שהוא דבק עם ויבן את נינוה ולהיותו דבק עם רסן או עם כלח איננו רחוק:

[יג] ומצרים ילד את לודים. על דעתי שאלה שמות מדינות בכל מדינה משפחה על כן הם כלם לשון רבים גם פתרוסים לעד והראיה הגמורה אשר יצאו משם ושם רמז למקום גם כפתורים ילדם מצרים ובעבור שהבן מאון האב ומכחו בצלמו בדמותו יאמר לו ילד:

[יט] באכה גררה. אל גרר:

[כ] אלה בני חם ללשונותם. וכן אמר על בני יפת ועל בני שם:

[כא] וטעם אבי כל בני עבר. להודיע אבי העברים כי אין למעלה ממנו והשם אלהיו וכן כתוב כה אמר ה' אלהי העברים וכנען אבי חם שאין למטה ממנו ואין ראוי להתערב קדש בחול: וטעם אחי יפת הגדול. שהיה יפת טוב והכתוב הקדים להזכיר שם שהוא קטן קודם יפת שהוא הגדול בעבור כבודו. והעד שאמר הכתוב כי נח הי' בן חמש מאות שנה כשהחל להוליד ואין בזה מקום לטעון כי אין פחות מת"ק שנה ובשנת ת"ר שנה בא המבול ובצאת נח מהמבול הי' שם בן מאה שנה

ושנה אחת והכתוב אמר שנתים אחר המבול. ויש מפרשים כי אחי יפת הגדול ממנו הוא שם. על כן הזכירו הכתוב בתחלה. ואמר כי כאשר נולד שם לא נכנסו משנת ת"ק לנח כי אם ימים מועטים כי יום אחד בשנה חשוב שנה ונח נולד באייר ושם בסיון וכשבא המבול היו לנח תקצ"ט שנה וימים והנה אין לשם צ"ט שנה שלימות לשנת המבול ויהי שם כשנולד ארפכשד בן מאה שנה וחדשים. ופי' שנתים שנכנסה השנה השנית מחשבון ראשית המבול גם יש אומרים כי אחר חמשה חדשים מיום המבול שחסרו המים הרתה אשת שם. והנה היה שם בן מאת שנה ושחשבון הזה ימצא בספר מלכים בעשרה מקומות:

בראשית פרק-יא

[א] שפה אחת. בפתח קטן תחת האל"ף כשהוא מוכרת ואם היא נסמך יבוא בפתח גדול ובספר הדקדוק בארתי למה חסר דל"ית אחת. והפלגה היתה נראת משקול הדעת כי אחר מאת שנה אחר המבול היתה. ונקרא פלג כי בעת הולדו נפלגה הארץ כתרגום ארמית חצי. וכמוהו פלגי מים הם חלקי המים שהנהר יחולק. וכן אי כבוד. גם עמנואל שהוא בן הנביא. גם דברי סדר עולם נכונים ועליו נסמוך וא"כ הוא היה אברה' מבוני המגדל ואל תתמה כי נח ושם היו שם כי לא מת שם עד שהיה יעקב אבינו בן חמשים ויותר. וטעם שפה אחת לשון אחת. והקרוב אלי שהי' לשון הקדש ושם אדם וחיה וקין גם שם ופלג לעדים: וטעם **דברים אחדים**. בעבור שימצא היום בכל לשון דברים שלא יבינום כל אנשי הלשון ובימים ההם דברי חכם וכסיל היו אחדים והם רבים מגזרת אחד:

[ב] וזה שאמר הכתוב בנסעם מקדם. לאות כי הרי אררט במזרח: וטעם **וימצאו בקעה**. שבקשו מקום טוב לבנות מדינה עד שמצאו זאת הבקעה. ופי' בקעה ערבה ישרה הפך הרכסים. וכן כבהמה בבקעה תרד ויתכן שהיא בין הרים וכאלו נבקעו בתוך:

[ג] נלבנה. מגזרת לבנים ואע"פ שהחבור עם מ"ם לשון נקבות הן כמו נשים ופלגשים. והנה שרפו הלבנים עד שעמדו וזהו הבנין התקיף שלא ימם במים ולא באש: **ותהי להם הלבנה לאבן.** תחת אבן: **והחמר.** תחת טיט ופירשו כמשמעו בלשון ישמעאל. ואלה בוני המגדל לא היו טפשים שיחשבו לעלות אל השמים גם לא פחדו מהמבול כי נח ובניו שנשבע להם השם שם היו וכלם היו סרים אל משמעתם כי בניהם היו. והנה הכתוב גלה חפצם וסוף דעתם לבנות עיר גדולה למושבים ולבנות מגדל גבוה להיות להם לאות ולשם ולתהלה לדעת מקום העיר להולכים חוצה כרועי המקנה גם יעמד שמם אחריהם כל ימי המגדל וזהו שאמר הכתוב ונעשה לנו שם:

[ד] ומלת הבה. כמו תנה ושרשו יהב והעד השלך על ה' יהבך ובעבור שידברו בה הרבה תמצא כן לשון רבים הבה נתחכמה גם לנקבה הבה נא אבא אליך: ואל תתמה על מלת **וראשו בשמים**. כי הנה כן דבר משה ערים גדולות ובצורות בשמים ואלה הבונים ראו בעצתם שלא יפרדו והשם לא יעץ כן והם לא ידעו:

[ה] ומלת **וירד** ה'. בעבור שכל מעשה התחתיי תלויים הם בכח הגבוהים ומהשמים יתכנו כל העלילות על כן נקרא השם רוכב שמים היושבי בשמים. וכדרך לשון בני אדם אמר הכתוב וירד :

[ו] **ויאמר ה' הן עם אחד**. זה הדבר אמר למלאכים. וזה טרם וירד. וטעמו ירד בעבור שאחד כן : **עם אחד**. שיש להם דת אחת. כי בהשתנות הדתות תתחדש הקנאה והשנאה גם כן בהשתנות הלשון. על כן צוה מלך מדי ופרס ומדבר כלשון עמו : ונפתח ה"א החלם בפתח גדול בעבור החיי"ת שהוא אחריו וכן החלותי : ומלת **יבצר**. כמו ימנע וכמוהו ערים בצורות. וזה הטעם אם אעזבם יחשבו שיוכלו לעשות כל חפצם : ומלת **יזמו**. כמו זממו והם שני שרשים :

[ז] **הבה נרדה**. דבור השם עם המלאכים : ומלת **ונבלה שם שפתם**. כל המדקדקים אומרים שהוא מבנין נפעל. וכמוהו ונבקה רוח מצרים וכן אבלה נבלה וזה רחוק. כי מה טעם נרד ותתבלבל לשונם ולשונם לא נבלה בעבור הירידה. רק ונבלה כמו ונעשה. והראיה שאמר בסוף כי שם בלל ה' וזה דקדוקו הוא מבנין הפעיל. והי' ראוי להיותו שלם ונבלילה. ובבילוע הכפל ונבלה על משקל ונסבה את ארון ה' ובחסרון הכפל ונבלה שם ויפה תרגמו הזקנים ואבלה תחת ונבלה. ואילו הי' כדברי המדקדקים למה חסרו הנו"ן. ויש אומרים שנהפך לבס לשנא זה את זה וכל אחד חידש לשון. ויש אומרים כי המלמד לאדם דעת שכתם דעת לשונם. והנכון בעיני שנפוצו :

[טז] ויתכן שנקרא **פלג** בשם הזה ביום שנאסף. כי שם חי ת"ק שנה אחר המבול וארפכשד תל"ח שנה ושלח בנו תל"ג ועבר בנו תס"ד והנה כל ימי פלג רל"ט שנה והנה הם חצי ימי אבותיו גם רעו בנו חי אחריו כמספר שני פלג וגם שרוג קרוב מהם וזה הכלל אין אחר פלג מי שחיה רל"ט שנה כמו פלג כי אם בנו לבדו ויש אומרים כי שבעים היו בוני המגדל ועל כן נפוצו לשבעים לשונות וכשאתה סופר בני שם גם בני יפת גם בני חם תמצאם שבעים. וזה איננו נכון כי פ"י כפתורים ופתרוסים איננו שני אנשים. ועוד שלא הביא במספר נח ובניו. ועל דעת סדר עולם יהיו לאלפים ורבבות בוני המגדל :

[כז] **ואברם** נולד במקום נקרא אור כשדים וכמוהו על כן באורים כבדו ה' והקרוב שהי' לו שם אחר כי כשדים מבני נחור אחי אברם. רק משה כתב השם הנודע בימיו. והעד כי שם נולד אברם ששם מת הרן אחיו וכתוב בארץ מולדתו ויתכן שאור עשו הכשדים במקום הנזכר ונקרא כן כמו אשר אור לו בציון :

[כח] וטעם **על פני**. לפני אביו. שמת ואביו רואה וכמוהו על פני אהרן אביהם :

[כט] והזכיר **שם אשת נחור**. להודיע יחוס רבקה ורחל ולאה. וקדמונינו ז"ל אמרו שיסכה היא שרה ואם קבלה נקבל. והאומרים כי אברהם הי' עקר ולא שרה אמרו הפך הכתוב והעד ישמעאל בנו. ובני קטורה. והאומרים כי שרה היתה אחות אברהם איננו ישר בעיני זה הטעם. ואלו היה כן היה הכתוב אומר ויקח תרח את אברהם בנו ושרי בתו ושרי בתו אשת אברם בנו ג"כ אלו היתה אחות לוט היה הכתוב אומר ואת שרי בתו בנו כאשר כתב על לוט ויתכן שנחור בנו הלך בתחלה אל חרן או בא אחר אביו והנכון בעיני שפרשת לך לך שאמר השם לאברם קודם זה הפסוק שהוא ויקח תרח. וכמוהו בתורה בא' לחדש השני בשנה השנית ואחר כן בחדש הראשון בשנה השנית והעד שאמר הכתוב ללכת ארצה כנען וכאשר בא תרח אל חרן ישר המקום בעיניו וישב שם וימת ואין מוקדם

לך

לך

פרשת

בראשית פרק-יב

[א] לך לך. השם צוה לאברהם ועודנו באור כשדים שיעזוב ארצו ומקום מולדתו גם בית אביו. והטעם שידע השם שתרח אחר שיצא ללכת אל ארץ כנען ישב בחרן. ותרח לא מת עד אחר ששים שנה שיצא אברהם מבית אביו מחרן רק הכתוב לא פירש שניו בצאתו מאור כשדים. ואחר שאמר אשר **אראך**. גלה לו הסוד כי כן כתוב ויצאו ללכת ארצה כנען. או יהיה טעם אראך הוא שאמר לו כי את כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה:

[ג] מברכיך. רבים: ומקללך. יחיד:

[ה] רכושם. מקנה וכן כי היה רכושם רב: **ואת הנפש**. עבדים ילידי בית. או **עשו**. כמו קנו. וכן עשה לי את החיל הזה. ויש אומרים הנפשות שהורם האמת לעבוד את השם. וטעם **ויצאו ללכת**. אל המקום אשר אמר השם:

[ו] גם זה המקום שכם. משה קראו כן כי שכם לא היה בימי אברהם: **אלון**. כמו אלה והם עצים ויש אומרים שדה כמו איל פארן: **מורה**. יש אומרים שהוא ממרא בעל ברית אברם. ויתכן שהוא אחר ויהיה אלון מורה שם מקום: **והכנעני אז בארץ**. יתכן שארץ כנען תפשה כנען מיד אחר ואם איננו כן יש לו סוד והמשכיל ידום:

[ז] וירא ה'. בדרך נבואה. והמלה מבנין נפעל והנח הנעלם בין היו"ד והרי"ש תחת הדגש הראוי להיות ברי"ש להתבלע נוי"ן נפעל: **הנראה אליו**. שם התאר מהבנין הנזכר וכמוהו ואשר היה נעשה:

[ח] ויעתק. מהבנין הכבד הנוסף והוא פועל יוצא כי ויעתק צור ממקומו עומד והפעול אהלה וגם הוא פעול ויט: וטעם **ויעתק**. ויסע. והנח נעלם אחר יו"ד: **ויט**. תחת נוי"ן שהוא פ"א הפעל וכן ויז נצחם ושניהם פועלים יוצאים: וטעם **מים**. ממערב. כי למערב ארץ ישראל הוא הים הגדול הספרדי. ואיננו ים אוקיינוס כי רחוקה היא הארץ הנזכרת ממנו. והנה נסע ממזרח בית אל מערבה עד שב העי מזרח למח נה ו: וטעם **ויקרא בשם ה'**. תפלה או קריאת בני אדם לעבוד השם:

ט **הנגבה**. פאת דרום ונקרא כן בלשון ארמית נגיבו מיא כי צד דרום חס ומרוב החום ייבש וכן טעם כי ארץ הנגב נתתני :

י **ויהי רעב בארץ**. בארץ כנען :

יא **כאשר הקריב**. מחנהו. או הוא מהפעלים העומדים. כי ימצאו פעלים שיצאו ויעמדו: ומלת **נא**. כמו עתה וכן הנה נא זקנתי אוי נא לנו. והיא הפוכה בלשון ישמעאל: וטעם **הנה נא ידעתי**. שהיה כיופי שרה בארצה רק במצרים וארץ הנגב לא היה כמוה כי הצורות משתנות בעבור האויר וטעם **ואותך יחיו** שיתנו לך כל צרכיך כי ימי רעבון היו :

יג ובאה מלת **אחותי את**. מלעיל בעבור היות הטעם במלה שלאחריה באות הראשון וכן קרא לילה. וזה משפט הלשון: ודגשות תי"ו **את**. בהתבלע הנו"ן כי אתה מגזרת אני: **בגללך**. ובעבורך. לא יבאו כי אם בבי"ת והשר המסיר הבי"ת הוא סר טעם: וטעם **ייטב לי**. דורון ומנחה. וכן כתוב ולאברם היטיב בעבורה :

טו **ויהללו**. קל הלמ"ד הראשון להקל על הלשון והוא ראוי להדגש וכמוהו ואתפללה בדניאל: **ותקח האשה**. מהבנין הכבד הנוסף. ואם לא נמצא והשלם ותושלכי :

יז **וינגע ה' את פרעה**. על דבר שרי. כמו בעבור. והטעם על זה הדבר :

יח ומלת **הגדת**. מבעלי הנוני"ן :

יט וטעם **ואקח אותה לי לאשה**. שלקחה להיותה אשתו ולשכב עמה והשם הביא עליו נגעים שלא יגע בה. והנגעים שלחם השם לשמור אשת אוהבו והיו הנגעים גדולים ולא יכול לגעת בה. וכמוהו וחשקת בה ולקחת לך לאשה. ואמר אחר כן והבאת אל תוך ביתך וגלחה ואחר כן תבא אליה ובעלתה: וקמצות וי"ו **ולך**. בעבור שהטעם הנקרא ענין מוכרת. וכן לחם ויין :

כ **וישלחו אותו**. דרך ליווי בכבוד וכן ואברהם הולך עמם לשלחם: והנכון בעיני להיות פירוש **ויצו עליו**. בעבור היות על אחריי המצוה שהזהיר וצוה להכריז שלא יגע איש בו ובאשתו :

בראשית פרק-יג

א ודקדוק **ויעל**. פירשתיו כספר היסוד :

ב **ואברם כבד מאד**. שיש לו כבודה רכה ומי שיש לו כן תנועתו כבדה הלא תראה כי כבוד מגזרת כובד אבן וקלון מגזרת קל ברגליו והוא היה בעל מקנה רב גם כסף וזהב הרבה היה לו :

ג **למסעיו**. שנסע מסעים רבים כאשר שב מפאת דרום אל בית אל שהיא בצפון ובא אל מקום המזבח להודות לשם שבא בשלום:

ה **ואהלים**. לפי דעתי שלשון יחיד על משקל קדש. והוא הנמצא. והרבים כי באהלים. כמו בקדשים לא יאכל ואהלים בחולם בין האל"ף והוי"ו לשון יחיד כמו גורל ואם לא נמצא:

ו **יחדיו**. לשון שנים ורבים ויענו כל העם יחדו והיא מלה זרה ואין פירושו כמו יחד רק כמו יחיד:

ז **וטעם והכנעני והפריזי**. כרעיו ויתכן היות הפריזי מבני כנען והוא א' מהנזכרים ויש לו שני שמות כאשר מצאנו שני שמות לבן שמואל. וגם לאבי אביו:

ט **ואימינה**. מגזרת ימין. ונראה אל"ף שמאל ולא ידענו אם הוא שורש כי נעדר ממלת הימיני השמילי:

י **ככר הירדן**. מקום צמחים. והכ"ף כפול או נעדר מכר נרחב. וכן בת עין. מן בבת עינו: **משקה**. זכר אחר נקבה וכן תאכלהו אש לא נפח: **לפני שחת ה'**. קודם שישחית והוא שם הפועל מהבנין הכבד הדגוש:

יא **ויסע לוט מקדם**. כי סדום מערב בית אל:

יב **ויאהל**. נטה אהליו:

יג **רעים**. לבני אדם ויחזקאל פירש זה ויד עני ואביון לא החזיקו:

טו **לך אתננה**. בדבור וכן ונתן אותם על ראש השעיר:

יח **ופה** פירש כי **אלוני ממרא**, בחברון **היא**:

בראשית פרק-יד

א **מלך גוים**. שם מדינה כמו עילם כי שושן הבירה ארמון היה בתוכה או מלך גוים. ולא הזכירם. והטעם כי הם אחרים מהשנערים וחבריהם:

ג **חברו**, מהבנין הקל: **השדים**. כמו ושדת אותם בשיד. ותשם בסד רגלי. כמו פת פתים: **ועמק**. מושך עצמו ואחר עמו כמו אל באפך תוכיחני. וכן הוא עמק ים המלח:

ד **וטעם ושלש עשרה**. בשלש עשרה כמו כי ששת ימים עשה ה'. ובעל סדד עולם חברים ודעתו רחבה מדעתינו:

ה **רפאים**. שכל הרואה אותם ימות לבו ויחשב מהרפאים שהם מתים:
האימים. שיש מהם אימה:

ו **בהררם**. מהבנין הדגוש כמו בדברם ופיי בעלותם אל הר שעיר:

ט **את כדרלעומר**. כמו עם:

י **בארות**. באר בכל המקרא נובעת והיא משונה בעבור הסמיכה: **ויפלו שמה**.
ברצונם להמלט וכן ויפל על פניו: **הרה נסו**. אל ההר נסו והיא מלה זרה:

יב **והוא יושב**. והוא היה ביום ההוא יושב בסדום:

יג **ופיי הפליט**. שברח ונמלט מבני סדום וכן בא אלי הפליט מירושלם. ויש דרך
דרש:

יד **וירק**. שנתן להם כלי מלחמה כטעם והרק חנית ויש אומרים להוציא החרב
מתערה כטעם על הארץ יריקו מריקים שקיהם. גם יש לחנית כן: **חניכיו**. שחנכם
פעמים רבות במלחמה ואם לא נזכר. וחשבון אותיות אליעזר דרך דרש כי אין
הכתוב מדבר בגימטריא כי יכול יוכל הרוצה להוציא כל שם לטוב ולרע רק השם
כמשמעו:

יה **ומלכי צדק**. נקרא כן בעבור שהוא מלך על מקום צדק וי"א כי הוא שם:
ושלם. היא ירושלם והעד ויהי בשלם סכו: **והוא כהן**. כדברי המתרגם ארמית.
וכן כל כהן. והעד וכהנו לו ופיי על דברתי מלכי צדק בספר תהלות. כי כהוגן דבר
ויפה עשה שבירך אברם בתחלה בעבור שהתנדב להושיע אשר נשבו ואחר כן
אמר וברוך השם שעזרו ונתן צריו בידו:

כ **מגן**. כמו נתן. וכן עטרת תפארת תמגנך והמ"ם שורש ואברם הוציא המעשר
לכבוד השם ולא מצא אדם ראוי לתתו לו כמלכי צדק:

כב **הרימותי ידי**. שבועה כמו כי אשא אל שמים ידי: וטעם **אל עליון**. כי הנה
נשבעתי בשם שברכני זה הכהן:

כג **אם מחוט**. שממנו תופרין כל בגד: **שרוך**. העור הקושר הנעל:

כד **בלעדי**. אשר לקחו והוא שאכלו עבדיו:

בראשית פרק-טו

א **במחזה**. במראות הנבואה: וטעם **אנכי מגן לך**. אנכי הייתי מגן לך והצלתיך
מיד המלכים גם אתן לך שכר שנדבה רוחך להושיע בן אחיך במתי מעט ונשענת
עלי:

ב ויו"ד ערירי כיו"ד אכזרי. וסר ממלת ערירי יהיו והטעם כאשר אמר המתרגם: **משק ביתי**. על משקל מכס. והוא מפעלי הכפל מגזרת שוקק בו. כטעם דבק בסגול ובן מושך עצמו ואחר עמו וכן הוא ובן משק ביתי הוא בן דמשק אליעזר:

ד **ממעיד**. כנוי לאבר בעבור היותו קרוב:

ו **צדקה**. כמו וצדקה תהיה לנו. וצדקי ומשפט אחים. רק בדברי קדמונינו ז"ל דרך צדקה אחרת:

ז **אשר הוצאתיך מאור כשדי**. לעד כי פרשי לך לך נאמר' שם כאשר פירשתיו. ולא נאמר בחרן: ואברהם האמין בשם כי בנו יירשנו. ועל ירושת הארץ בקש אות כאשר עשה גדעון ועוד כי טעם שבועת השם שיהיה הדבר בלא תנאי. כי כלל כל נבואות הם על תנאי. והנה לא חטא אברהם בעבור שבקש לכרות אתו ברית:

ט **עז משולשת**. יש אומרים ג' עזים והישר בעיני בת שלש שנים: **ואיל**. הוא הכבש הגדול: **וגוזל**. בן יונה. כי מאלה לבדם הנזכרים בבהמה ובעוף העולות וכל קרבן:

י **ויבתר**. חתכם והפרידם וכמוהו על הרי בתר. בין בתריו: **ויתן איש בתרו**. דע כי מלת איש כמו בעל. וכן איש מלחמה. והאיש גבריאל ופי' בעל כמו עצם הדבר וכן איש בליעל סמוך ג"כ בחיות וביריעות אשה אל אחותה נתן בתר כל איש לקראת רעהו כי הבהמה והאדם שנים המה: **הצפור לא בתר**. התור והגוזל כי צפור שם כלל:

יא **העיט**. העוף וכן העיט צבוע נחלתי: **על הפגרים**. על הגופות: **וישב**. בדגשות השי"ן תחת הנו"ן המובלע. כמו יגרש וישלח מהפגרים. וכן ישב רוחו. או השיב הפגרים להבריח העיט:

יב **ויהי השמש לבא**. זה לנו לאות כי ויקח לו את כל אלה ביום אחר שהקיץ ממחזה הנבואה:

יג **כי גר יהיה זרעך**. נקרא בלשון הקדש האיש שיש לו משפחה כסעיף שהוא דבק בשרש על כן נקרא אזרח כי טעמו כאזרח רענן וטעם גר. כמו הגרגיר שנכרת מן הסעיף. ויש חסרי לב שזה הטעם רחוק בעיניהם ואלו היו יודעים טעם כל אות וצורתו אז יכירו האמת: **ארבע מאות שנה**. עד סוף זה הקץ מהיום:

יד **אשר יעבדו**. שיהיו להם עבדים:

טו **תבא אל אבותיך**. כנוי על המיתה כדרך כל הארץ: **וטעם בשלום**. שתהיה בכבוד ולא כמו זרעך:

טז **ודור רביעי**. רבי המפרשים השתבשו בפ"י דור. והנה אמרו הקדמונים עשרה דורות ונמצא לאלף דור. ובאיוב ארבעה דורות. והנכון בעיני כי פי' דור כמו יושב. מדור באהלי רשע. ומדתו הקץ שידור אדם בחלדו ויש ארוך ויש קצר. ודור רביעי אחר היות זרעו גר והטעם על מצרים. וכן כתוב כי גר היית בארצו. וכן היה קהת גר ועמרם ומשה גם אהרן ובניהם שבו אל ארץ כנען: **עון האמורי**.

מפורש בפסוק גדול עונני מנשוא. והזכיר האמורי בעבור תקפו. והנה משה הרג המלכים הגדולים והם מלכי האמורי. וחמשת מלכי האמורי נתחברו על יהושע. ויש ראיות אחרות וכן אמר הנביא אשר כגבה ארזים גבהו. והמפרש האמורי מגזרת אומר לא אמר כלום:

יז ויהי השמש באה. בתחלה עודנה לא כאה. וכן כתוב לבוא: **ועלטה**. חשך. וריעו ביחזקאל והטעם כי הלילה מעונן. או פירושו אחר בוא האור. הנראה בעבים: **והנה תנור עשן**. כדמות תנור העולה עשן ממנו ובתוכו לפיד אש: **בין הגזרים**. בין הבתרים וזאת היא השבועה. וכן העגל אשר כרתו לשנים על כן כתוב אחרי זאת ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית:

יח מנהר מצרים. הוא שיחור. ולא היאור:

יט וקיני וקנזי וקדמוני. מבני כנען ויש להם שני שמות:

כ והרפאים. זה שכתוב ארץ רפאים תחשב. ואל תתמה בעבור שכתוב הכנעני והיבוסי אחריו. דע כי השבעה גוים כנעניים הם כלם ועשתי עשר בנים היו לכנען. ואחר שהזכיר הששה יאמר הכנעני על הנשארים וכן בפרשה הזאת הם עשרה בפרט ובמקום אחר בכלל. וכן יהודה וישראל רבים. אף על פי שיהודה מישראל הוא:

בראשית פרק-טז

ב אולי אבנה. מגזרת בן. ועוד יתכן שהבן הוא כדמות בנין והאב כמו היסוד ובן חסר ה"א וכן כל חי תאר. או פעל עבר: **וישמע אברם**. אמר לה כן:

ג מקץ עשר שנים. העתיקו קדמונינו זכרונם לברכה שלא ישהא אדם עם אשתו יותר מעשר שנים אם לא תלד וזה הפסוק הוא כדמות אסמכתא וטוב הוא:

ד ותקל. הנח הנעלם אשר בין האות המשרת ואות השרש תחת הדגש הנתון להתבלע אות הכפל והוא מבנין נפעל:

ז וימצאה. מלה זרה כי המשפט כמו וישנאה:

ח אי מזה. כמו איה וכן אי הבל. וטעם מזה מקום. כאלו אמר אי מזה מקום באת: **בורחת**. נפתח הרי"ש בעבור אות הגרון שהוא אחריו. וכן בורחת כל העיר. והיא כפורחת. ברכת ובמזרה. וכן יודעת איש בעבור אותיות הגרון שהם אחה"ע וכן משפט הלשון אין זר אתנו:

יא הנך. לנקבה. כי הן מלת ענין. כמו עם ומשקלו עמך: **ישמעאל**. בהעלם האל"ף להקל על הלשון:

יב **פרא אדם**. חפשי בין האדם. כטעם מי שלח פרא חפשי. והטעם שלא ימשול בו זר ממשפחתו. ויש אומר פרא ואדם. כמו שמש ירח עמד זבולה ובעבור שהוא פרא ידו בכל. ובעבור שהוא אדם ויד כל בו. והנכון בעיני שיהיה בין האדם כפרא שינצח הכל בכחו ואחר כך ויד כל בו. וכן מפורש בדניאל כי היא החיה הרביעית: **ועל פני כל אחיו**. שהם בני קטורה. וכן כתוב על פני כל אחיו נפל. וכן בני מדינים מבני קטורה ונקראו ישמעאלים בתורה ובספר שופטים:

יג **אל ראי**. על משקל ראה עני כטעם אל מראה: **הגם הלום**. כמו עתה והנכון שהוא כמו פה. וכן הבא עוד הלום איש. והטעם הגם פה ראיתי מלאך השם אחר שראה השם בעיני. כי הוא ראי תמיד:

יד **באר לחי**. לאשר יהיה חי לשנה האחרת כטעם כה לחי. כי בכל שנה היו חוגגים הישמעאלים אל הבאר הזאת גם היום יקרא באר זמוס:

בראשית פרק-יז

א **אל שדי**. שם התואר וטעמו תקיף וכן כקול שדי. והיה שדי בצריך כי טעמו כטעם ושית על עפר בצר. ושדי על משקל לבי דוי. ורבים פירשוהו מגזרת שודד. שהוא מנצח והתגבר. וטעם להזכיר השם הזה בפרשה הזאת לירא אברהם וימול. והנכון כי השם הנכבד והנורא נקרא כנגדו. וזה שם התאר כנגד המעשה כי העולם עומד על אלה שני השמות. והמבין סוד השם יאמין: **והיה תמים**. שלא תשאל למה המילה:

ה **אברהם**. תוספת הרי"ש אביר המון גוים ולא בא השם לחסר משמו אות כי אם להוסיף: **ושרה**. שם תאר כלל לא כשרי. וברוך השם אשר לו נתכנו עלילות שהקדים וצוה אברהם להמול קודם שתהר שרה להיות זרעו קדוש:

י ומלת **המול לכם**. כמו להמול והוא שם הפועל מהפעלים השניים הנראים כמו וימל את בשר ערלתם ומשקלו להכין:

יא **ונמלתם**. כמו ושמרתם והנו"ן שורש וכן לא ידון רוחי. עם נדנה:

יב **ימול לכם**. מבנין נפעל. וכן המול ימול. ומה טעם נאמר המול ימול יליד בית פעם שנית. וכן הפירוש ובן שמונת ימים ימול לכם כל זכר כל מי שהוא לכם מזרעכם גם כן יליד בית או מקנת כסף. ואתה אברהם המול ימול יליד ביתך ומקנת כסף היום ואם הם גדולים:

יד **וערל זכר אשר לא ימול**. פי' ימול יפעול. כמו כי ידור נדר. והוא מן ונמלתם את בשר ערלתכם וטעמו אם היה בר מצוה ולא ימול את בשר ערלתו יש עליו כרת. כי מצות הנער הקטן על האב. ואם אביו לא מלהו ימול את עצמו בהיותו ברשותו. וכרת בידי שמים. והטועים יחשבו כי אם מת הנער ולא נמול אין לו חלק לעולם הבא. ואין פירוש הנפש כרצונם כי נפש כמו איש וטעמו גוף שיש לו

נפש. וכן נפש כי תחטא. וי"א כי כרת המת קודם נ"ב שנה. וי"א כי כרת שיכרת שמו במות זרעו. על כן אמר הכתוב **מעמיה** כי מי שיש לו בנים כאילו הוא חי ושמו לא נכרת :

[טז] וגם נתתי. כמו נתתי כסף השדה. והנה שניהם על לשון עבר במקום עתיד :

[יז] הלבן מאה שנה יולד. תסה בעבור היות זרע הזקן קר על כן לא יוליד. והתימה הגדול איך תלד אשה שנפסק דמה. והבן מהדם יבנה ויכונן. וכאשר תסתכל ותרא כי דבר שרה נפלא מדבר אברהם. כי הנה מצאנו אבות שכל אחד הוליד בן והוא גדול יותר מתשעים שנה וחיי הדורות בימי אברהם ארוכים מחיי דור ודור. וכאשר נסתלק המלאך מיד מל בנו וכל ילידי ביתו ומקנת כספו :

[כו] בעצם היום הזה. ולא אחר לעשות הדבר והנה היו שמנה עשר ושלוש מאות ילידי ביתו חוץ ממקנת כספו ואחר כן נמול אברהם גם ביום בעצמו וישמעאל בנו וילידי ביתו ומקנת כספו כלם נמלו אתו ברצונם. והטעם שלא הכריחם רק מהרו כלם לעשות ולמלאות רצון השם :

[כז] נמולו אתו. מבנין נפעל מן נמל וכן ונשלוח ספרים :

וירא

פרשת

בראשית פרק-יח

[א] וירא הנה קצת אמרו כי השם ג' אנשים הוא אחד והוא ג' ולא יתפרדו. והנה שכחו ויבאו שני המלאכים סדומה ומפרשים אמרו שהשם נראה אליו במראות נבואה ואחר כן נשא עיניו וראה ג' מלאכים האחד בא לבשר שרה והשנים הלכו לסדום האחד להשחית והשני להציל את לוט. ופ"י ויאכלו כי נאכל הלחם כטעם אשר תאכל האש. ופ"י כי על כן עברתם כדברי קדמונינו ז"ל הואיל ועברתם. כמו כי על כן באו :

[ה] כן תעשה. דרך מוסר שפת לחם די :

[י] כעת חיה. כעת הזאת בשנה האחרת ושרה חיה כמו כה לחי : והוא אחריו. זה המלאך המדבר עם אברהם היה אחרי האהל ואברהם יושב בפתח האהל ולא ראה שרה ויש אומרים פתח האהל שלה היה אחרי אהל אברהם.

יא באים בימים. הגיעו לימים רבים :

יב היתה לי. כמו תהיה לי : עדנה. כמו עדן ועונג וכן ויתעדנו. והטעם אחרי שבלותי וזקנתי איך תתחדש לי עדן ועונג הנער. ועוד כי אדוני זקן : **וטעם בקרבה**. בנפשה והשם גלה סודה למלאך :

יג ואני זקנתי. פירושו אחרי בלותי והמלאך אמר אמת : ומ"ם אמנם. נוסף כמ"ם שלשם ומפרשים אחרים אמרו כי אלו ג' אנשים נביאים היו. ואם טען טוען והלא אברהם נביא היה ואיך בא נביא אל נביא רק אם היה גדול ממנו בנבואה כמשה ואהרן. ותשובתם שלא באו לאברהם רק לשרה. וכן אמרו איה שרה אשתך והשנים הלכו אל סדום ואל תתמה על מלת כי משחיתים אנתנו. כי כן כתוב ומשה ואהרן עשו את כל המופתים. והשם עשאים. וסמכם אליהם בעבור שנעשו על ידם. והנה יהיה פי' ויאכלו כמשמעו. ופי' ויאמר אדני אם נא מצאתי חן איננו קדש רק הוא כמו רבותי. על כן פתוח הנו"ן. ולא נקמץ כמשפטו ובספרים שהוא קמוץ יהיה פירושו נביא השם. וטעם בעיניך. שדבר מתחלה עם הגדול שבהם ואחר כך עם כולם ומצאנו שנקרא הנביא מלאך בחגי. ויש אומרים כי אברהם בקש רשות מהשכינה. ויש אומרים שהוא מוקדם ומאוחר וכן הוא וישא. וכבר נשא עיניו ועשה כך וכך ואחר כך נראה אליו השם ואמר המכסה אני מאברהם. גם זעקת סדום : ואלו ההולכים הגיעו אל סדום ואברהם עודנו עומד לפני ה' ועל כל פנים וה' אמר עם אברהם ידבר או עם המלאכים שיאמרו לו. רק ויאמר ה' זעקת סדום עם אברהם דבר ואברהם נגש ואמר האף תספה. ונכנס פסוק ויפנו משם האנשים להודיע כי בעת שבאו אל סדום אז אמר ה' לאברהם זעקת סדום. וכן אמור לנער ויעבור לפנינו ויעבור ואתה עמוד כיום. ואין לנו צורך לתיקון סופרים והעד שאמר באחרונה אל המקום אשר עמד שם את פני ה'. והנכון בעיני תמצאנו רמוז בפרש' ואלה שמות :

יד ומלת היפלא. היעלם וכן עשה פלא וי"א איננו דבר פלא בעיני השם לעשות כן. ואלו היה כן לא היה מ"ם דבק עם השם :

יה ונברכו בו. מבנין נפעל וטעמו שיהיו מבורכים בשבילו ומלת והתברכו איננה כן רק הם מתברכים בו :

יז ופירוש זעקת סדום. שדברו דברים כנגד השם או זעקת החמס : **וחטאתם כי כבדה**. ולא תכילנה הארץ :

יח וי"א. הכצעקתה הבאה אלי. אי"כ עשו. אעשה בהם כלה : **ואם לא אדעה**. ארחם אותם וכן יפרשו וידע אלהים. ועל דעתי פירושו אראה אם עשו כלם כרעה הזאת. כי האמת שהכל ידע כל חלק. על דרך כל. ולא על דרך חלק והעד כי זה הפירוש הוא האמת ואם הוא סוד גדול שאמר אברהם האף תספה. ונפתח ה"א האף ואם הוא לתימא בעבור האל"ף שהוא מהגרון שמשפט לשון הקדש להרחיב אשר לפניו :

יט תספה. פועל יוצא וטעמו תכלה וכן אספה עלימו רעות. ואם הם שני בנינים :

כ ולא תשא למקום. כטעם תסלח. כמו נושא עון ולמקום הוא סדום. כי בעבורו נגש אברהם להציל את לוט :

כה **חלילה**. דבר שלא יתכן. וי"א שהמלה כטעם חלול שאין בו כלום: **והיה כצדיק כרשע**. באשר יתחברו שני כפי"ן היא דרך קצרה. והטעם והיה הצדיק כרשע והרשע כצדיק. וכן כי כמוך כפרעה. כעמי כעמך. כחשכה כאורה. ואיך יתכן שלא יעשה משפט מי שהוא שופט כל הארץ:

כו וטעם **בתוך העיר**. שהם יראים את השם בפרהסיא וכן שוטטו בחוצות ירושלים:

כז ואין מלת **הואלתי**. כמו החלותי רק פירושו רציתי. וכן הואיל משה. וכי"ף מלת אנכי. נוסף או הם שתי מלות והטעם אחד: וטעם **ואנכי עפר ואפר**. כי עפר הייתי ואפר אשוב. והעקר על יסוד הגוף. והם העצמות:

כח **אולי יחסרון חמשה**. והטעם אולי תחסר עשירית מהמספר: וטעם **התשחית בחמשה**. בעבור החמשה שיחסרו את הכל ואחר כן אמר אולי יחסרון התשיעית מהמספר אשר אמרתי. אם ימצאון שם לא אשחיתם. וטעם לא אעשה בעבור הארבעים לא אעשה השחתה. ושלא יאריך חבר שני החסרונים אחר כן. אם יחסר הרביעית גם השלישית גם החצי. וי"א למה לא הפחית מעשרה בעבור היות שנים בכל עיר כי חמש ערים היו. וזה איננו נכון בעבור שאמר בסדום לבדה ואף על פי שחכמינו ז"ל העתיקו שאין תפלה בצבור פחות מעשרה גם זה הפסוק יחזיק ידי אמונתנו:

כט **ואברהם שב למקומו**. אל חברון וזאת המראה היתה במקום שהלך אברהם לשלוח המלאכים ומשם ישקיף על פני סדום ואע"פ שהוא כתוב וישכם אברהם בבקר וישקף על פני סדום. אחר צאת השמש היה. כי לא נהפכה סדום בלילה. כי כן העיד הכתוב:

בראשית פרק-יט

א ופי' **בערב**. בפסח מצרים: **אפים**. עד שם אפיו בארץ והם הנחירים שהם גבוהים על הפנים:

ב **הנה נא אדוני**. רבותי. לשון חול וכאשר תמצא מלת סור ואחריה מ"ם היא כמשמעה. ואם אחריה אל"ף הפתוח בפתח קטן טעמה שיסוד ממקומו וילך אל הקורא או אל המקום הנקרא כמו סורה אלי: **ויאמרו לא**. אם לא תפצר וזאת המלה רבוי דברים כטעם פיוסים. וכן ואון ותרפים הפצר:

ד **נסבו**. מבנין נפעל: **כל העם מקצה**. שלא היו סמוכים אל הבית:

ה **ונדעה אותם**. כנוי לשכיבה:

ו **הפתחה**. אל הפתח. תי"ו דלת סימן נקבה ונמצא חסר:

[ח] ידעו איש. לשון רבים ורבות בפעל שעבר בלא תוספת וי"ו פתוח שוה: **האל**. כמו האלה. ויאמר הגאון כי בעבור השלישי שלא בא אמר כן. וזה הטעם רחוק כי גם שתי הלשונות תמצאם בלשון ארמית:

[יא] בסנורים. מלה רביעית וחברתה במעשה אלישע. ופירושו מחשך העין והלב:

[יב] עוד מי לך פה. אם יש לך חתן ובניך. או חתנים שהם כבניך וכבנותיך. והנה פה טענה על האומר כי האי הלך להציל את לוט. כי הנה שניהם דברו אליו. ועוד כי משחיתים אנחנו. גם האחד שדבר לוט אחר כן עמו שאמר לו ותגדל חסדך הוא אמר כי לא אוכל לעשות דבר:

[יד] לוקחי בנותיו. ב' בנות אחרות היו לו ומתו בסדום והעד הנמצאות:

[טו] וכמו. ואמר ר' יונה הספרדי המדקדק כי לא יתכן לאמר. וכמו עלה השחר. ושכח ורבו כמו רבו: **ויאיצו**. כמו ויציקו כמו אצים לאמר:

[טז] ואתמה מהפיי שחבר בן אפרים שאמר כי **ויתמהמה**. מגזרת מה. והנה שכח כי שני ההי"ן מפיקין. רק הוא לשון עכוב. ושרשו משולש והפ"א כפול: **ויחזיקו**. יבאר שפחד ואין בו כח לברוח:

[יז] ומלת כהוציאם. שם הפועל. ואינו כמו להוציאם מארץ מצרים והמ"ם סי' הפועלי והם המלאכים ואתם פועלים: **אל תביט אחריך**. אתה וכל אשר לך וכן לא תאכל ממנו:

[יח] אל נא אדני. חול ונקמץ בעבור שהוא סוף פסוק. ויאמר רבי שמואל הספרדי הנגיד ז"ל כי אל נא מגזרת הואיל ועל דעתי שהוא כמו לא כי כשאמרו לו ההרה המלט השיב לא כן רבותי:

[יט] ואמר לאחד מהם עבדך. שחשב בעיניו שהוא גדול גם יש במלאכים שרים. ותי"ו מות מובלע בתי"ו ומתי. כי התי"ו והיו"ד סי' היחיד בפעלים והיה כן בעבור התחברות שני תוי"ן. וכן אותו תשחית וכרת:

[כ] מצער. קטנה מגזרת צעיר. והוא תאר השם ובא בלא סי' נקבה כמו שגל:

[כד] מאת ה'. לשון צחות והטעם מאתו וכן תמצא בפסוק אחד ה' פעמים בני ישראל:

[כה] וצמח האדמה. נשרפו האילנות:

[כו] מאחרינו. מאחרי לוט: **נציב**. כטעם מצבה כי נשרפו עצמי בגפדית והיתה עם מלח כי כן כתוב גפרית ומלח וגוי כמהפכת סדום. גס זה הפסוק יורה שנמלטה צוער גם כן אמד המלאך:

[כח] כקיסור. בעשן מגזרת קטורת. **הכבשן**. מקום אש דולקת תמיד:

[כט] אשר ישב בהן. באחת מהן וכן ויקבר בערי גלעד. בן אתונות. באש ישרפו אותו ואתהן:

[לא] ותאמר הבכירה. יתכן שהיתה לו אשה אחרת ומתה בתחלה והבנות חשבו כי אש וגפרית הי' בכל הארץ כמבול המים:

[לג] בשכבה. שם הפועל ואם הוא בחירק וכן בשברי לכם:

[לז] מואב. כמו מאב: וטעם **עד היום**. שלא התערב עמם גוי זר או זה הדבר ידוע עד היום:

בראשית פרק-כ

[ב] אל שרה אשתו. כמו על. וכן אל הנער הזה:

[ג] ובא המלאך בחלום אל אבימלך בעבור כבוד אברהם ופה כתוב לקיחה וכן עם פרעה. רק על פרעה הביא נגעים גדולים ועל ביתו ונגעי אבימלך וביתו לא היו כן כי צדיק היה מפרעה:

[ד] וטעם **הגוי גם צדיק תהרוג**. בעד נפשו וביתו וממלכתו. וכן כתוב. ואל תשמע אל דברי חולם החלום המחליף מלה במלה שפירש הגוי איש. ובמלת לעם נכרי. אאריך מעט:

[ו] לננוע. לגעת. במו לנטוע ולטעת וכלם הם שמות פועל:

[ט] מה עשית לנו. בפתח קטן תחת מה בעבור אות הגרון הבא אחריו וכן המשפט:

[יב] אחותי בת אבי. י"א שהוא כמו אלהי אבי אברהם והנכון בעיני שדחה אבימלך בדברים כפי צורך השעה ובפסוק אנכי עשו בכורך אביא חברים:

[יג] התעו אותי אלהים. לשון קדש והטעם שהוא נוסע ממקום למקום ולא ידע אנה ילך. וכן והנה תועה בשדה. ואין זו התעיה בלב. גם כן כתוב למה תתענו ה': **אמרי לי**. בשבילי וכן ואמר פרעה לבני ישראל:

[טז] הנה הוא לך כסות עינים. י"א כי הוא רמז על כהות עיני בנה וזה דרך דרש. והישר בעיני שיהיה כסות עינים מושך עצמו ואחר עמו כמו אל בקצפך תוכיחני ורבים אחרים. והנה הוא לך כמו מכסה עינים בעבור אברהם שהוא בעלך והטעם שלא ישא את את עיניו עליך גם הוא כסות עינים לכל אשר אתך מהשפחו' שהם נשי עבדיו. ויהיה וי"ו ונוכחת כפ"א רפה בלשון ישמעאל ובמקרא אלפים כמוהו כמו ביום השלישי וישא אברהם את עיניו. וטעם ונוכחת דברי משה שלא אמרה עוד שרה על אברהם אחי הוא. והנה פי' **ואת כל**. ועם כל זה נתוכחת שרה. וי"א כי הנה הוא לך על הכסף לקנו מלבוש ומלת נתתי מושכת עצמה ואחרת עמה וכן הוא הנה נתתי אלף כסף לאחיד לקנות לך בו מכסה כמו כסות שיהיה תאוה לעינים ונתתי לכל אשר אתך ואת כל אשר נתתי לאברהם

צאן ובקר ועבדים ושפחות. ויותר נכון להיות פיי כאשר אמרתי כי אברהם הוא כסות עינים לך ולעבדים אשר אתך שהיו לך גם אשר נתתים גם אני: **ואת כל**. ועם כל בני אדם הוא לך כסות עינים: **ונוכחת**. דברי משה ויעמוד טעם הוי"ו במקומו. והגאון אמר שהוא מן נוכח ואין דבר נכוחים:

[יז] **וילדו**. שב אל אשת אבימלך ואמהותיו. לא אל אבימלך. וכן וישם דמי מלחמה בשלום. בעמוד ענן ידבר אליהם. אלה בני עדה. אשר עבדתי אותך בהן. אבי אברהם ואבי נחור ויעבדו. הלא תראה שהוא מפורש בפסוק השני כי עצר עצר ה' בעד כל רחם לבית אבימלך ולא הזכיר אבימלך. והארכתי כל כך בעבור מפרשים שהיו אומרים שהיה עצור לצאת לחוץ:

[יח] ומלת **כל רחם**. טענה עליהם. ומלת **וילדו**. לנשים כמו ויחמו הצאן:

בראשית פרק-כא

[ב] **למועד אשר דבר אתו**. המלאך ששאל איה שרה אשתך גם שב אליו כי כן אמר לו. ולא הוסיף השם על שם יצחק ולא החליפו כי הוא צוה לקראו כן:

[ט] **מצחק**. כי כן מנהג כל נער ותקנא בו בעבור היותו גדול מבנה:

[יא] **אודת**. כמו דבר:

[יד] **וחמת מים**. כלי ויתכן להיותו מעור או מעץ וכמוהו מספח חמתך. ורבים יתמהו מאבדהם איך גרש בנו גם שלח בן עם אמו ריקם ואיה נדבת לבו והתימה מאלה שיתמהו כי אברהם עשה ככל אשר צוהו ה'. ואלו היה נותן ממון להגר שלא ברצון שרה לא שמר מצות השם. והנה באחרונה אחרי מות שרה נתן מתנות לבני ישמעאל: **לחם וחמת מים**. נתן אל הגר ושם על שכמה ואמר לה קחי אתך בנדך וישלחה ויתכן שנתן לה כסף וזהב ולא פיי הכי. ונתן לחם ומים מה שיספיק לה עד באר שבע כי בגרר היה אברהם. והנה היא הלכה ולא ידעה הדרך ותתע והנה בנה חלה מחסרון המים ואחר שלקחתו בחיקה וראתה שנפשו יוצא בצמא השליכתו:

[טו] **תחת אחד השיחים**. האילנים:

[טז] **כמטחוי קשת**. בדד ישב וטעמו ידוע כהשלחת החץ:

[כ] **רבה קשת**. כמהו השמיעו אל בבל רבים ואם הם שני שרשים כמו שרר ושרה. גם רבה ורלב מגזרת רבה: **קשת**. שם התאר כמו גנב: **הגם הלום**. ששם נראה לה המלאך בתחלה בפעם הראשונה:

[כג] **אם תשקר לי**. מהבנין הקל ואין לו אח: **נכדי**. בן בני:

{כט} מה הנה. לשון נקבות: **לבדנה**. עם ה"א והיא לבדה:

{ל} לעדה. כמו לעדות. ודע כי מלת שבועה עקרה שבעה ובמלת או השבע שבועה אפרשנה:

{לג} אשל. אילן גם ויטע לאות:

בראשית פרק-כב

{א} והאלהים נסה את אברהם. יש אומר כי הסמיך תחת שי"ן והה"א תחת האל"ף. וטעם כל הפרשה יכחישם רק נסה כמשמעו. ואנשי שקול הדעת אמרו כי הדעות הם שתים האחת דעת העתיד בטרם היותו והשנית דעת היש הנמצא וזה פי' נסה. גם כי עתה ידעתי. והגאון אמר שמלת נסה להראות צדקתו לבני אדם. גם מלת ידעתי כטעם הודעתי. והלא ידע זה הגאון כי בשעה שעקד בנו לא היו שם אפילו נערי. ואחרים אמרו כי פי' והעלהו שם לעולה שיעלהו אל ההר וזאת תחשב לו לעולה. ואברהם לא ידע סוד הנבואה וימהר לשחוט אותו והשם אמר לו לא בקשתי זאת ואחרים אמרו הראה שתעלהו לעולה כמו והשקית אותם יין. והוצרכו אלא הגאונים לפי' האלה. כי יאמרו לא יתכן אחר שיצוה השם מצוה שיאמר אחר כן לא תעשנה. והנה לא שמו על לב הבכורים שהחליפם בלויים אחר שנה. ואחר שהכתוב אומר בתחלה והאלהים נסה את אברהם סרו כל הטענות והשם נסהו כדי שיקבל שכר: וטעם **כי עתה ידעתי**. כמו ואם לא אדעה. ועוד אפרש סודו בפסוק ידעתיך בשם. אם יעזרני השם יודע הנסתרות:

{ב} אחד ההרים. שם נבנה הבית. וכן מפורש ויבן שלמה את הבית בהר המוריה ואיננו הר גבוה. ובו היה גורן ארונה:

{ג} ויבקע עצי עולה. ושמים על החמור:

{ד} ביום השלישי. שיצא מבאר שבע:

{ה} יש אומרים איך אמר אברהם **ונשובה**. ואחרים ענו כי היה בדעתו להביא עצמותיו ואברהם דחם כדי שלא יסורו עד שובו. ושלא ירגיש יצחק ויברח. ורבותינו ז"ל אמרו שהיה יצחק כאשר נעקד בן שלשים ושבע שנים. ואם דברי קבלה נקבל. ומדרך סברא אין זה נכון. שהיה ראוי שתהיה צדקת יצחק גלוי ויהיה שכרו כפול משכר אביו שמסר עצמו ברצונו לשחיטה ואין בכתוב מאומה על יצחק. ואחרים אמרו שהיה בן חמש שנים גם זה לא יתכן בעבור שישא עצי העולה. והקרוב אל הדעת שהי' קרוב ליי"ג שנים. והכריחו אביו ועקדו שלא ברצונו והעד שאביו הסתיר הסוד ממנו ואמר אלהים יראה לו השה כי אילו אמר לו אתה העולה יתכן שיברח:

{יא} אברהם אברהם. פעמים כמו בחפזון:

יג **אחר נאחז**. אחר שנאחז בסבך בקרניו ואם הוא חי"ת נאחז קמוץ אז תחסר מלת היה וכן טעמו אחר היותו נאחז. ורבים כמוהו. ויש מפרש כי אחר דבק עם וישא אברהם את עיניו. ואילו היה כן היה אחרי אחר כן או אחרי זאת. כמשפט הלשון בכל התורה:

יד וטעם **בהר ה' יראה**. באלה הדברים:

טז **בי נשבעתי**. זו היא השבועה הגדולה העומדת לעד: **יען**. מטעם ענה. זה המעשה יענה ויעיד:

יז **שער אויביו**. מדינות בעלות שערים:

יח **עקב**. שכר באחרית:

יט **וישב אברהם**. ולא הזכיר יצחק כי הוא ברשותו והאומ' ששחטו ועזבו ואח"כ חיה אמר הפך הכתוב:

כ **ילדה מלכה**. להזכיר יחס רבקה:

חסלת **פרשת וירא**

פרשת חיי שרה

בראשית פרק-כג

א **חיי**. לשון רבים ולא יתפרדו. ומנהג הלשון להקדים המספר הרב על המעט. והפך הדבר כמו שני יעקב:

ב **ארבע**. שם אדם גדול בענקים. ולהיותו אברהם הוא על דרך דרש כי לא היה מהענקים וכאשר מתה שרה היה אברהם במקום אחר על כן אמר ויבא אברהם: **ולבכתה**. לבכות עליה. וכן ובכתה את אביה:

ג **פני מתו**. רמז לגוף. ועוד תמצא פ"י לאמר:

[ד] גר. לבדו הוא הלך: **ותושב**. הוא הגר היושב בארץ. אמר הנה אני תושב עמכם והמות גזור עלינו ואין לי מקום שיהיה לי. אחזה כמו נחלה. או מקו' שאוחז אותו בכסף להיות קבר למתי:

[ו] אדני. ולא אדונינו. לשון המדבר. ואין מדרך מוסר לשום אחרים שותפים עמו: **נשיא אלהים**. דרך גדולה בעבור כי אתה נביא: **יכלה**. ימנע. כי ימצא בה"א גם באל"ף באחרונה:

[ז] ודקדוק וישתחו. בספר היסוד. והאומרים כי השתחויתו היתה לשם לא אמרו כלום כי הכתוב אמר שהשתחוה לבני חת. והשתחויה שישוח ראשו וזה משפט הנותן שבח לאחר וגם משה השתחוה לחותנו:

[ט] מערת המכפלה. מערה בתוך מערה: **בכסף מלא**. וההפך חסר:

[יא] לא כן אדני אך שתשמעני:

[יב] לפני עם הארץ. וזאת ההשתחוי' היתה לפני עם הארץ לעפרון לתת שבח לו:

[יג] אך אם אתה לו שמעני. אם אתה תעשה כן לו תשמעני. או טעמו אם אתה תעשה כן לו נתתי כסף השדה:

[טז] עובר לסוחר. שלא יקח כ"א כסף נבחר:

[יז] ויקם. נתקיים ועמד השדה למקנה. והנה זה הפסוק דבק עם הפסוק שהוא למעלה וכן גר ותושב אנכי. והעשרה שהזכיר הגאון אינם דבוקים:

[יח] וטעם לעיני בני חת. את אנשי המקום: **וטעם לכל באי שער עירו**. כל עובר ושב:

[יט] ואחרי כן קבר אברהם את שרה. ומאז נתקיים השדה לאחוזת הקבר לו ולזרעו ונזכרה זאת הפרשה להודיע מעלת ארץ ישראל על כל הארצות לחיים ולמתים ועוד לקיים דבר ה' לאברהם להיות לו נחלה:

בראשית פרק-כד

[א] ברך את אברהם בכל. באורך ימים ועושר וכבוד ובנים מכל חמדת האדם. ודרש שבתו היתה שמה בכל צריך להוסיף בי"ת משרת:

[ב] שים נא ידך תחת ירכי. יש אומר רמז למילה. ואילו היה כן היה נשבע בברית המילה ולא בשם. והקרוב אלי שהיה משפט בימים ההם לשום אדם ידו תחת ירך מי שהוא ברשותו והטעם אם אתה ברשותי שים נא ידך תחת ירכי. והאדון

יושב והירך על היד כטעם הנה ידי תחת רשותך לעשות רצונך. וזה המשפט עדיין בארץ הודו:

[ג] וטעם **אלהי השמים ואלהי הארץ**. במקום הזה כי בת פלוני לפלוני בארץ מן השמים. והוא סוד: **הכנעני**. כלל לעשתי עשר גוים:

[ד] **כי אל ארצי**. זאת חרן שדר שם: **מולדתי**. אור כשדים:

[ה] **אולי**. ימצא על טעמים רבים וכן אולי יעשה זרים: נפתח ה"א **ההשב**. בפת"ח קטן בעבור שיש ה"א הבנין קמוץ ואילו נפתח בפת"ח גדול היה כבד על הלשון:

[ו] **כל השמר** מלעיל מלשון שמירה. ואשר מלרע לשון שמרים. כמו השמר והשקט. כטעם שקט הוא על שמריו:

[ז] **הוא ישלח מלאכו**. תפלה. ואלו היתה נבואה למה אמר ואם לא תאבה האשה:

[ח] **לא תשב שמה**. שיעמוד בארץ ישראל. וטעם לא תשב בעבור אברהם שהוא העיקר:

[יא] **ויברך הגמלי'**. הבריכם על ברכיהם:

[יב] **הקרה נא לפני**. כטעם הכן חפצי לפני. וכן כי הקרה ה' אלהיך:

[יד] **אותה הוכחת**. נסמך העבד על תפלת הנביא שהשם ענהו והוכיח בחלום על יד המלאך. שהוא שליח השם לעזרו. והעבד חשב בלבו כי אין עם נדיב כמו משפחת אדוניו. ורבים יתמהו באמרם שלא שאל כהוגן. ולא ידעתי למה כי אילו היתה נערה אחרת שתשקהו ותשקה לגמליו ומצאה שהיא ממשפחה אחרת היה עוזב אותה ולא הפסיד כלום. כי ויאמר בת מי את פירושו וכבר אמר לה קודם שיתן לה כלום. וכן אמר ואשאל אותה ואשים הנזם וכלל הדבר שהתפלל לשם שיוכיח אחת ממשפחת אדוניו. וההוכחה שתעשה דרך מוסר כמו בת נדיב והשם שמע תפלתו. ודרך יהונתן אחרת:

[טז] **ואיש לא ידעה**. רחוק שידבר הכתוב על חוץ הדרך רק פיי שיתכן שתהיה הנערה בתולה וישכב עמה איש גם תהר ואין ראוי לגלות דבר ערוה:

[כא] **והאיש משתאה**. כמו משתומם. מגזרת שאו ערים. תשאה שממה: וטעם לה. כמו בשבילה. וכן אשתומם כשעה חדא והתי"ו מבנין התפעל כמו נתראה פנים ולא יתכן היותו מן שתה:

[כב] **נזם**. יש נזם שהוא באף גם באזן ושעל האף ירד מעל פתיל קשור במצח: **בקע**. חצי שקל מגזרת נבקע: **וצמידים**. מגזרת צמיד פתיל. כי על היד האחת הצמיד האחד הוא שנים. וצורתו ידועה:

[כג] **לליון**. מן בנין הכבד הנוסף. כי ללון מן הקל:

[לב] **ומספוא**. שם מאכל בהמות והוא שם כלל ותחתיו שע ורה:

לג **ויישם**. מבנין שלא נזכר פועלו כמו ויושב את משה :

לד ויש אומרים כי טעם **עבד אברהם אנכי**. נדבק עם דבר המאכל והטעם כי יש מאכלים אסורים לנו. והנכון שדבריו כמשמעם :

מא **אז תנקה מאלתי**. ולא אמר משבועתי והטעם כי אפחד מאדני ומאלתו :

מט **חסד**. דבר שאינו חייב: **ואמת**. לקיים דבר החסד. והמלה מגזרת אמונה והתיי"ו לשון נקבה :

נא **דבר ה'**. גזר וכן בדבר ה' שמים נעשו או הוכיח בחלום :

נג **ומגדנות**. מגזרת מגדים. או פי' מלבושים נכבדים ויהיה הנו"ן שרש כמו מטפחות :

נה **ויאמר אחיה ואמה**. הם שקבלו המתנות והאב מחריש. ויתכן שלבן היה גדול מאביו בחכמה וכבוד כי כן מצאנו ויען לבן ובתואל :

נט **מנקתה**. בימים הקדמונים :

סא **ותרכבנה על הגמלים**. שהביא העבד: **וילך**. פתוח ואם הוא סוף פסוק ולא קמץ כי בתחלה היה פתח קטן ולא יוכל לעלות שתי מדרגות וכן כל ויאמר: וטעם **ויקח העבד את רבקה וילך**. הוא היה הולך עם רבקה ולא הרגיש עד בא יצחק :

סב **בא מבוא**. שם מקום יקרא בב' שמות. וי"א בא מבא מבפנים וכן יפרשו סוגר כל בית מבוא והישר בעיני שהוא שם הפועל וכן טעמו בא מבוא באר לחי: **והוא יושב**. כי בימים ההם שם היה דר והוא בפאת נגב מארץ ישראל :

סג **לשוח**. ללכת בין השיחים: **לפנות ערב**. קרוב מביאת השמש וההפך לפנות בקר ובפרשת כי תצא אבארנו באר היטב :

סד וטעם **ותפל מעל הגמל**. ברצונה כמו ויפל על פניו. והפסוק הבא מאוחר הוא מוקד' כי ותאמר אל העבד וכבר אמרה אל העבד :

סה **ותתכס**. מבנין התפעל התיי"ו הראשון לנקבה שאיננה נמצאה והשני להתפעל :

סז **האהלה שרה אמו**. דרך קצרה האוהלה אהל שרה אמו וכן הנבואה עודד הנביא כסאך אלהים :

בראשית פרק-כה

[א] קטורה. איננה הגר כי כתוב ולבני הפלגשים נתן אברהם. ופירוש פילגש שפחה וזה השם איננו נופל על זכר ונוכל לפרש על פלגשים נשים:

[ג] אשורים. יש אומרים כי אשורים שהיו יודעים הדרכים: **ולטושים.** צופים מרחוק והנכון בעיני כי הם שמות ואין בהם תאר שם:

[ו] מתנות. ממון נתן להם: **קדמה.** פי' אל ארץ קדם. וכן אשר לא יעבדו אותו את נבוכדנצר וקדם מזרח ארץ ישראל וי"א אל מקום בן ישמעאל והראשון נכון:

[ח] מלת ויגוע. צאת הרוח מהגוף רגע אחד בלי ענוי ועכוב. הלא תראה ויאסוף רגליו אל המטה ומיד גוע. והנה כל גויעה מיתה ואין כל מיתה גויעה על כן כתוב במבול ויגוע: ופי' **וימת אברהם.** שמת בשיבה טובה: **ויאסף אל עמיו.** יש אומרים כי על כבוד הנפש אמר כי בהיותו מתעסק עם הגוף הוא כחלק נפרד. ובהפרד מהגוף יאסף הכבוד אל עמיו ויש אומרים כי זה משפט הלשון והטעם על לכתו בדרך אבותיו כאלו יתחבר אליהם וכן אתה תבא אל אבותיך בשלום:

[טז] ובטירותם. ארמונים כמו טירת כסף: **לאמותם.** בשורק מצאנו אמות ואומים ולמ"ד לאמותם נוסף כלמ"ד לגוייהם. ואיננו כלמ"ד בלאמים כי הוא שרש כמו ולאם מלאם יאמץ. והטעם שהוא בלמ"ד ובחסדונו שוה והם שני שרשים:

[יח] על פני כל אחיו. הם זמרן ויקשן: **נפל.** חלקו או גורלו. או שרוב בני ישמעאל נוסעים ממקום אל מקום כטעם אל הכשדים אתה נופל. וזה מעט רחוק בעבור שאחיו במזרח ומצרים ואשור למערב לא"י. ויתכן שהכתוב דבר על ישמעאל שמת בחיי אחיו אחר שנפל כי לא ידענו סבת מותו:

חסלת פרשת חיי שרה

פרשת תולדות

[יט] ואלה. אחר שהזכיר תולדות ישמעאל שב להזכיר תולדות יצחק שהם עשו ויעקב. וי"א כי טעם הוליד את יצחק. שהיה דומה לאביו. וכל רואיו יעידו כי אברהם הולידו. וי"א כי טעם הוליד גדל ורבה כמו יולדו על ברכי יוסף. והעד שאמר וישלחם מעל יצחק בנו:

[כ] מפדן. שדה וכן בלשון ישמעאל: **אחות לבן.** הוא ידוע ונכבד מאביה וכן אחות נחשון:

[כא] ויעתר. מבנין הקל כי העתירו אל ה' מהכבד וטעמו שרצה השם בדבריהם: **ויעתר.** יתרצה מבנין נפעל:

כב **ויתרוצצו**. מלשון מרוצה והצד"י כפול ואחיו כברקים ירוצצו. ונקראו בנים על שם סופם. וכן ובגדי ערומים תפשיט. והיא שאל' לנשים שילדו אם אירע להם ככה ותאמרנה לא: **וטעם ותאמר אם כן**. הדבר והמנהג למה זה אנכי בהריון משונה:

כג **ויאמר ה' לה**. על ידי נביא או אברהם בעצמו כי לא מת עד שהיו בניה בני ט"ו שנה: **ורב**. הוא הפועל וכן בן יכבד אב ועוד אפרש זה הפסוק:

כד **תומיס**. בחסרון אלף השורש כמו אם לא שריתידך לטוב שפירושו נתתי שאריתידך לטוב:

כה **יו"ד אדמוני**. נוסף כיו"ד אכזרי: ואין מלת **כאדרת** סמוכה רק טעמו כלו שער כאדרת ועל דעת אחרים שהיא סמוכה: **ויקראו שמו**. רואיו ויתכן שפירושו מעשה בפני עצמו. ופליאה גדולה היתה זאת הלידה בעבור שכל בן אדם יוצא בשליא שהיא מכסה עליו והנה שתי השליות נפתחו רגע אחד:

כו **ויקרא שמו**. הקורא או יצחק אביו:

כז **יודע ציד**. לעולם מלא מרמות כי רוב החיות בדרך מרמה יתפשו ויעקב הפך עשו כי הוא **איש תם**. גם עשו **איש שדה**. ויעקב **יושב אהלים**. ויתכן להיות פירושו כמו יושב אהל ומקנה:

כח **כי ציד בפיו**. היה מביא ציד בפיו:

כט **והוא עיף**. כטעם בארץ עיפה רעב וצמא:

ל **הלעיטני**. אין לו חבר והטעם האכילני: **וטעם נזיד**. תבשיל. רק **ויזד**. מהשניים הנחים והם שני שרשים והפירוש אחד. וכן לא ידון רוחי עם נדנה:

לא **מכרה**. בחירק כמו שלחה הנער. שכבה עמי. והבכורה שיקח פי שנים בממון אביו. ויש אומרים שיש לבכור לעולם מעלה על הצעיר לקום מפניו ולשרתו כבן לאב:

לב **וטעם הנה אנכי הולך למות**. שבכל יום ויום הוא מסתכן בעצמו כאשר יצא לצוד שמא יהרגוהו החיות. ויתכן שימות קודם אביו:

לד **ויבז עשו**. גם זאת הבכורה בעבור שראה שאין לאביו עושר. ורבים יתמהו כי עזב לו אברהם ממון רב וכאילו לא ראו כימיהם עשיר גדול בנעוריו ובא לידי עוני בזקונו. והעד שהיה יצחק אביו אוהב את עשו בעבור צרכו. ואילו היה הלחם רב בבית אביו והוא נכבד בעיניו לא מכר בכורתו בעבור נזיד. ואם היה אביו אוכל בכל יום מטעמים מה טעם אמר הביאה לי ציד. ולמה לא היה ליעקב בגדים חמודות. ולמה לא נתנה לו אמו כסף וזהב בדרך שהוא אומר ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש. ולמה לא שלחה אליו הון והיא אוהבת אותו כי הוצרך לשמור הצאן. והפסוק שאמר ויגדל האיש קודם זקנותו. ועורי לב יחשבו כי העושר מעלה לצדיקים והנה אליהו יוכיח ועוד ישאלו למה חסר השם ממון ליצחק. אולי יודיעונו למה חסר מאור עיניו. ואל ידחונו בקנה של דרש. כי יש לו סוד ואין לנו לחפש כי עמקו מחשבות השם ואין כח בדעת האדם להבינם וכן

אחריי אמרו הנה צאן יש לו. כי רבקה אמרה לו לך נא אל הצאן ויתכן שנשאר לו מקנה מעט גם נכון הוא להיות פיי לך נא אל הצאן אל מקום הצאן שהן נמכרות :

בראשית פרק-כו

ה **וישמור משמרתיו**. שם כלל כל מה שהוא חייב לשמור ממצות וחוקים ותורות ויתכן המצות לך גם קח נא את בנד : **והחוקים**. הם חוקות השם שילך האדם אחרי מעשיו כאשר אפרש בפי שעטנז. ואלה החוקות נטועות בלב. והתורה שמל עצמו ובניו ועבדיו. ובפסוק התורה והמצוה אבארם היטב :

ו **וישב יצחק בגרר**. עשה כאשר צוהו השם :

ז **לאשתו**. בעבור אשתו כמו פן יאמרו לי : **כי ירא**. פועל עבר. וכן ויהי כי זקן יצחק. ותחסר מלת כי אמר פן יהרגני וכן כי הפרני אלהים :

יב **מאה שערים**. בדברי קדמונינו ז"ל שיעור כי מצא מאה משיעור הזרע. והוא מגזירת כי כמו שער בנפשו :

יג **וגדל**. פועל עבר :

יד **ועבדה**. עכדים ושפחות שיעבדוהו והוא תואר השם או שם כמו סגולה :

טו **בא סמיכות בארות על שני דרכים** :

יט **מים חיים**. שהם נובעים תמיד :

כ **עשק**. ידוע בדברי קדמונינו רק במקרא אין לו ריע :

כה **ויכרו**. חפרו וכן אשר כריתי לי. וכן כי יכרה. כורה שחת :

כח **בינותינו**. ריבוי אחר ריבוי :

לג **באר שבע**. נקרא כן על ב' דברים. או היא עיר אחרת :

לד **יהודית**. שם ולא הוליד ממנה : **ובשמת**. היא עדה ויש לה ב' שמות ובמקרא נמצאין למאות כן :

לה **מרת רוח**. כל אחת מהן. וי"א מל' סורר ומורה ועל דעתי שהוא מגזרת מרה כלענה כטעם מרירות נפש וכן כתוב כי רעות בנות כנען ונכתבה זו הפרשה שישמרו בני ישראל מבנות כנען :

בראשית פרק-כז

[ב] הנה נא. כמו עתה :

[ג] כליך. יתכן היות שם כלל. והפרט תליך וקשתיך. ותליך האשפה התלויה ששם החצים או תליך כמו חרב ויחסר וא"ו מן תליך. כאדם שת אנוש :

[ה] ורבקה שומעת. היתה שומעת :

[ז] לפני מותי. כמו בטרם אמות :

[יא] שעיר. בעל שער וההפך חלק. ויתכן שנקרא כן בעבור היות החלק חלקיו שוים :

[יב] ימושני. כמו יסובני מבעלי הכפל: כמתעתע. כפול מגזרת תועה כאיש שמתעה אחר :

[יג] עלי קללתך. אל תפחד שיקלל ואם יקלל תהי קללתו עלי ולא עליך וזה משפט דברי הנשים והגאון פי עלי להסיר קללתך :

[יט] ויש אומרים חלילה לכזב הנביא רק הוא כן. אנכי. מי שאנכי ועשו בכורך. ואחרים אמרו כי בנחת אמר אנכי ונשא קול במלת עשו בכורך. ואלה דברי רוח כי הנביאים יתחלקו לבי חלקים החלק הראשון שליח במצות והחלק השני נביאי העתיד ואם יצטרכו לאמר דבר שאיננו כהוגן לא יזיק רק השליח לא יתכן שיכזב כלל. גם הנה דוד נכתב עליו איש האלהים. ואמר רוח ה' דבר בי. בלבל דבריו עם אחימלך ואמר ויהיו כלי הנערים קדש לצורך שעה. גם אלישע שאמר לחזאל לך אמור לו חיה תחיה אף על פי שפירושו חיה תחיה מחולי זה הראני השם כי יהרג. וכן מיכיהו אמר תפלת שוא עלה והצלח דרך מוסר. וכן אמר דניאל מרי חלמא לשנאך ולהיות כנגד השם דרך דרש. וכן אמר אברהם וגם אמנה ונשתחוה ונשובה: ואכלה מצידו. כמו זכרה לי אלהי לטובה. והאל"ף שורש :

[כא] ואמושך. קל השי"ן להקל על הלשון :

[כה] ואכלה מציד בני. האל"ף סימן המדבר והנח הנעלם שהוא אחריו תחת אל"ף השורש וכן אומרה לאל סלעי: דגשות נו"ן תברכני. לחסרון נו"ן הנוסף כמו יסובבנהו וכן ישחרונני :

[כו] נשיקה. עם למ"ד ביד או בכתף או בצואר ובלי למ"ד בפה :

[כז] וירח. בפת"ח הר"י"ש בעבור אות הגרון וכן וינע לכבו. וינח בכל גבול מצרים. וכלם מהשניים הנראים: ראה. דבור עם הלב. והיה ריח טוב בבגדים כאשר חשב בלבו שהוא עשו והוא בא מהשד' הריחו בגדיו כריח ציצי האילנים כי יתכן כי זה המעש' היה בחדש הראשון :

כח מ"ם מטל. מושך עצמו ואחר עמו וכן האתן בכורי פשעי :

כט לאחיך. בני הפילגשים: בני אמך. עשו ובניו: אורריך ארור. כל אחד מאורריך וכן וצדיקים ככפיר יבטח. ורבים ככה. וכן ומברכך :

לג מי איפה. מי זה ואנה הוא שתי מלות: וי"ו ואברכהו. קמוץ בעבור היותו פועל עבר ואלו היה בפתח גדול היה לעתיד :

לה במרמה. שלא דבר אמת :

לו הכי. כמו אמת. וכן הכי אחי אתה: קרא. הקורא שמו יעקב: ויעקבני. כמו מרמה וכן בעקבה ויתכן היותו מגזרת עקוב הלב. והעקוב הפך המישור: אצל. ת לי. עזבת לי אצלך. והוא מגזרת ואצלתי מן הרוח :

לז הן גביר שמתיו לך. בברכתי. גם כן נתתי לו. בדבור. יש אומרים כי איפא עם אל"ף בסוף מלה אחת כמו עתה :

מ והיה כאשר תריד. כמו תרדה והם ב' שרשים. וי"א שהוא כמו אריד בשיחי. והטעם כאשר תריד לשם ירחמך: ופרקת. מגזרת מפרק הרים. ומהם מפרקתו. ויש בברכתו אלו כמה שאלות קשות אם הברכה היתה נבואה איך לא ידע את מי יברך והשיבו נבוני הדור כי השם אמר לו כשבא יעקב ברך את זה. ואילו היה כן היה אומר יצחק לעשו השם צוני. ועוד למה בירך לעשו בעבור שבכה. ואחרים אמרו כי לא היה יצחק נביא וברכתו לא נתקיימה. גם אלה טעו כי הכתוב אמר וירא ה' אליו. גם אמר דוד ובנביאי אל תרעו ואחרי' אמרו מה תועלת יש בדברים אחרי שהיתה מחשבתו על עשו והנה הדבר היה בספק אצלו כי כן אמר הקול קול יעקב ובירך מי שיהיה מהם כי בניו היו שניהם. ויש אומרים איך אמר השם ורב יעבוד צעיר ג"כ אמר יצחק ואת אחיך תעבד והגאון דחה זו השאלה בקנה רצון בעבור שמצא וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו. והנה שכח וישתחו ארצה שבע פעמים. והנכון בעיני שברכת הנביא כעין תפילה היא והשם שמע תפלתו. כי עיקר זאת הברכה על זרעם. וישנים שלא הקיצו משנת האולת יחשבו כי אנחנו בגלות אדום ולא כן הדבר רק אדום היה תחת יד יהודה וכן כתוב ויפשע אדום מתחת יד יהודה גם יואב הכרית כל זכר באדום. ובעבור שהיו תחת יד יהודה שמחו ביום אידינו. והיו אומרים לבבליים ערו עד היסוד בה. ויותר היה קשה על ישראל החרפה שהיה אדום מחרף אותם מרעתם. וכן טעם שישי ושמחי בת אדום. ג"כ אל תשמח לבני יהודה. גם בימי הורקנום הזקן שמם שומרי ירושלים והכניסם בברית מילה. גם בימי אגריפס כאשר נלכדה ירושלים באו גדודי אדום לעזור ליהודה. ורומי שהגלתנו היא מזרע כתים. וכן אמר המתרגם וצים מיד כתים והיא מלכות יון בעצמה כאשר פירשתי בספר דניאל. ג"כ יקראו היום אנשי מצרים ושבא וארץ עילם ישמעאלים. ואין בהם מי שהוא מזרע ישמעאל כי אם מתי מעט :

מא וישטום. נטר איבה. וכן וישטמוהו: ויאמר עשו בלבו. יתכן שגלה סודו לאחד מאוהביו. ויש אומרים על דרך נבואה היה. והראשון קרוב :

מב מתנחם. מגזרת נחמה. והטעם זאת היה נחמתו שיוכל להרגך. והגאון אמר מגזרת ווע"ד בלשון ערבי :

[מד] ימים אחדים. כמו ימים תהיה גאולתנו. שנים מועטות והאחדים פחותים מעשר:

[מה] למה אשכל. פחדה שמא יהרוג זה את זה. או יהרגוהו אם יהרוג אותו. ויש דרש שביום אחד מתו שניהם:

[מו] קצתי בחיי. כמו הפוך וכן נעלה ביהודה ונקיצנה. וכן אמר הכתוב אשר אתה קץ: וכאשר שמע עשו שבירך יצחק עוד את אחיו וצוה שלא יקח אשה מבנות כנען הלך אל דודו ולקח בתו ושמה בשמת גם מחלת כמו יתרו שהוא על דעתי חובב: אחות נביות. נכבד היה מכל אחיו או שהיו לישמעאל נשים רבות וזאת היתה אחות נביות:

תולדות

פרשת

חסלת

ויצא

פרשת

בראשית פרק-כח

[י] אמר הגאון כי וילך חרנה. ללכת. ואיננו רק כמשמעו ושב לבאר מה שפגע בדרך ולא הלך ביום אחד כי בדרך לן:

[יא] וטעם פתחות בי"ת במקום. דברי משה והטעם במקום הידוע היום וכן אמר הושע ושם ידבר עמנו כי הוא התנבא על ירבעם בן יואש והוא היה בבית אל. ואמר לשון רבים בעדו ובעד עמוס ובספר עמוס מבואר. ועל דרך הפשט לא יתכן להיות. ויפגע. כמו ואל תפגע בי. כי לא מצאנו במקרא שנקרא השם מקום. ואל תשים לבך לדרש. ממקום אחר. כי איננו כלל על השם. ומלת אחר לעד: מאבני המקום. טעמו אחת מאבני המקום: מראשותיו. לשון רבים כמו מרגלותיו והתימה מרב שמואל שעירב חלומות בני אדם עם חלום הנבואה:

[יב] ודרך שלם להיות סמל או על מספר סיני דרש הוא. וה"ר שלמה הספרדי אמר כי שלם רמז לנשמה העליונה ומלאכי אלהים מחשבות החכמה. ויאמר רבי ישועה כי טעם סולם שעלתה בו תפלתו וירדה ישועתו מן השמים ואלה המפרשים לא ראו נבואת זכריה ועמוס וירמיה והטעם דרך משל. כי כל דבר לא יכחד מן השם. ודברי מטה תלויים בעליונים וכאילו שלם ביניהן שיעלו המלאכים

בו להודיע הדברי' אחר שהתהלכו בארץ. גם כן כתוב ומלאכים אחרים יורדים למלאות שליחות השם כדרך מלך משרתיו:

יז **ופרצת.** כמו ורבית וכן ויפרוץ האיש:

יט **אכן יש ה'.** הטעם בעבור שימצאו מקומות יראו שם נסים. ולא אוכל לפרש למה זה כי סוד מופלא הוא:

יז **כי אם בית אלהים.** שיתפלל אדם בו בשעת צרכו ותשמע תפלתו כי המקום נבחר. ורבים יתמהו איך הקים יעקב מצבה והנה שכחו כי י"ב מצבות הקים משה והכתוב לא אסר לשום מצבה לשם רק אמר לא תקים לך מצבה אשר שנה. ובגעתי אל מקומו אפרשנו:

יח **ויצק שמן על ראשה.** להכירה בשובו:

כא **וטעם והיה ה' לי לאלהים.** זה השם הנכבד כי כן כתוב והנה ה' נצב עליו ובפרשת ואלה שמות תמצאנו:

כב **וטעם יהיה בית אלהים.** מקום קבוע לתפילתי ולהוציא שם מעשר מכל אשר תתן לי ממון לתתו למי שהוא ראוי לקחתו לכבוד ה'. ולהיו' לוי עשירי דרך דרש כי אין בתורה שיתן האדם מעשר בניו רק מעשר בקר וצאן ותבואה:

בראשית פרק-כט

ב **וירא.** מלה זרה בעבור שנפתח היו"ד והמלה מהבנין הקל. ואין אחר היו"ד אחת מאותיות הגרון שהיא משפט להרחיב את אשר לפניהם ואין ראוי לאדם לחסר הוי"ו. או שיאמר כן עם חברי היו"ד שהם סימני המשרתים. ולפי דעתי כאשר רצו לאמר מן ראה על משקל וישב ממנו שבי והנה חסר ה"א ראה. גם לא יתכן שיהיה האל"ף נראה בסוף המלה. והנה ישאר בחירק תחת היו"ד. והנה יהיה משקלו וי"ף בגדלו. (יחזקאל לא) ויתערב עם לשון ירה. על כן פתחו היו"ד:

ג **וגללו.** הרועים את האבן:

ד **מאין.** שאלה על מקום. ולאמרו בלא מ"ם לא יתכן כי אז יהיה לאין. גם נמצא כן עם מ"ם הן אתם מאין:

ו **והנה רחל בתו באה.** מלרע שהוא תאר השם כמו פועל:

ט **ורחל באה.** מלעיל והוא פועל עבר:

יב **ויגד יעקב לרחל.** מאוחר וטעמו וכבר הגיד יעקב לרחל ואחר כן וישק ורבים כמוהו:

יג את כל הדברים האלה. דברי הברכה :

יד חדש ימים. כבר פירשתיו :

טו משכרתך. על משקל מתכונת הלבנים :

יז רכות. כמשמעו ויש שואלים למה היו כן בעבור שחשבו שמחשבות השם כמחשבותיהם וכל הנבראים ראויות צורתן להיות שוות. ובן אפרים אמר שהוא חסר אלף וטעמו ארוכות והוא היה חסר אלף : **יפת תאר**. כמו ותאר לכם הגבול. כל אבר כעין והאף והפה יפה ומראה הכל יפה. או מראה על עין הפנים הנראה :

כ ויעבד יעקב ברחל. בעבור רחל :

כז מלא שבוע זאת. ז' ימי המשתה וזאת על לאה :

לב יאהבני. בפתחות הבי"ת כמו פן תדבקני הרעה :

לד ילוה אישי. כמו ונלוו עליך :

לה הפעם אודה את ה'. כטעם הפעם הזאת אחר שיש לי ארבעה בנים אודה השם כי לא אחמוד להיות לי עוד. כאומר אודה את השם שנתן לי כל זה ויספיק לי. על כן עמדה מלדת :

בראשית פרק-ל

א הבה לי בנים. שתתפלל לשם כאשר עשה אביך :

ב התחת אלהים אנכי. כאילו אני במקום השם : ויתכן שהתפלל ולא הגיע עת שמוע תפלתו :

ג ואבנה. מפורש בדברי שרה :

ו דנני. דגושה הנו"ן לחסרון הנו"ן הנוסף :

ח נפתולי. שם מבנין נפעל. וטעמו כאדם שיאבק עם אחר ויפתל לנצח אותו כדי להפילו. וכן תתפל. וטעם זכר אלהים כי לכבוד השם נתתי שפחתי. או השם עזרני בהאבקי :

יא בגד. שתי מלות והאל"ף חסר וכן בכל וכן במה כאשר מפורש ביחזקאל : וטעם **גד**. גדוד כי יש לה גדוד בנים. ויש אומרים שפ"י גד מזל טוב כאשר הוא בלשון ישמעאל. וכמוהו העורכים לגד שלחן והוא ככר צדק. והנכון להיותו כמו גדודי השמים :

{יג} באשרי. בעבור אשרי :

{יד} דודאים. אמר המתרגם יברוחין. וכן יקראו בלשון ישמעאל ויש להם ריח טוב. וכן כתוב הדודאים נתנו ריח והם על צורת בן אדם כי יש להם דמות ראש וידיים ואנכי לא ידעתי למה יועילו להריון בעבור שתולדותם קרה :

{טו} תחת דודאי בנך. חלף ושכר :

{כ} זבדני אלהים. כטעם נתן לי חלק ואין לו אח במקרא : **יזבלני**. יזבול עמי יהיה זבולו עמי תמיד. כמו בנה בניתי בית זבול. וכמוהו בני יצאוני יצאו ממני. ויבואני כלם הם פעלים עומדים :

{כא} ואחר ילדה בת. יש אומרים כי עם זבולון היתה בבטן אחת :

{כג} אסף אלהים את חרפתי. כטעם כרת. וכן ונאסף שמחה וגיל. ואחרים אמרו כי השם ראה החרפות שהיו הנשים מחרפות אותי בעבור היותי עקרה וכאילו נאספו ונתחברו אצל השם. והנה נולדו ליעקב י"ב בנים בז' שנים וכאשר ספרים הקדמונים מצאום בני ששה חדשים וימים במספר. ויתכן שנתנה לאה שפחתי ליעקב קודם שנולד נפתלי. גם הרתה רחל קודם שנולד זבולון וגם דינה לא ידענו מתי נולדה :

{כו} אשר עבדתי אותך בהן. שב אל נשי לא אל ילדי כמו וישם דמי מלחמה בשלום :

{כז} נחשתי. כמו נסיתי כי הולך היה לקראת נחשים ויש לו תרפים :

{כח} נקבה. לשון צווי. במשקל זכרה לי אלהי לטובה. ופירושו פרש. וכן אשר פי ה' יקבנו. ודגשות הקו"ף להתבלע הנו"ן בו. כמו אשר ידבנו לבו :

{ל} לרגלי. בעבור רגלי. כי דרך בני אדם לומר רגל טובה יש לפלוני. והטעם כי התברכת משעה שבאתי לביתך. ה"א מאומה נוסף ונמצא חסר :

{לב} כל שה חום. הוא השחרות. ויתכן שנקרא השחרות כן מפני החום, כי השחרות יותר חום מן הלבן : **וטלוא ונקוד בעזים**. עקוד וברוד ונקוד :

{לג} אשר איננו נקוד וטלוא. נקוד ברוד ועקוד : **בעזים**. זכרים ונקבות : {לג} **וענתה בי צדקתי**. לפניך היא תעיד כאשר תבא ותראה שכרי. והוא העדר שאפריד לנפשי אם לא מצאת התישים והעזים עקודים נקודים וברודים והכבשים שחורים גנוב הוא אתי והנה אתה הסירו' מן הצאן כל עקוד ונקוד וברוד בעזים וכל חום בכשבים :

{לד} ויאמר לבן הן. כמו הנה. כי ה"א נוסף כמו האלה האל :

{לה} ויסר ביום ההוא את התישים העקדים והטלואים. שפירש הנקודים וברודים : **הנקודות והטלואות**. פירוש העקודות והברודות. וזה טעם כל אשר לבן בו. וכל שה חום כבש שחור. והוא שם תאר כמו פעול ומשקלו סוג לב. ומלת הסר משם על דעת מדקדק גדול שם הפועל להסיר משם ואלה שכרי. ופי' ויתן ביד

בניו של יעקב. רק וישם דרך שלשת ימים על לבן הוא. וזה הפי' איננו נכון כי אין ליעקב בן גדול מראובן ועוד אין לו ז' שנים. וכן פי' הפרשה הסר משם כמשמעו לשון צווי. והטעם והיה שכרי כאלה אחר שתסירם: {לה} **ויסר ביום ההוא**. לבן הסיר:

לו **וישם**. גם הוא לבן:

לוז **מקל**. בפת"ח הקו"ף בעבור שהוא סמוך: **לבנה לוז וערמון**. עצים הם רק לח שם התואר. והגאון אמר כי לוז שקדים בעבור שנקרא כן כלשון ישמעאל כי הבי' לשונות והארמית ממשפחה אחת היו: **מחשף הלבן**. שחשף הקלף כמו חשף ה':

לח **פצל**. הטעם כרת כריתות קטנות: **ברהטים**. מקום חבור המים שישתו הצאן שם: **ויחמנה**. נתחברו פה ל' זכרים ונקבוי' כמו וישרנה הפרות:

לט **עקדים**. ברגל והטעם שומה שעקדה הרגל: **ונקודים**. שיש בו נקודות נקודות: **וברודים**. מגזרת ברד שיש לו שומות לבנות. ומלת **טלוא**. שם כלל והיא מגזרת בלות ומטולאות והטעם כמו שומות: וטעם **כל נקוד וטלוא**. תיש. וכן כתוב שה כשבים ושה עזים ואחר ששם טלוא כלל. הנה פי' כל תיש נקוד וברוד: {לט} **ויחמו**. נתעברו. ובאה זאת המלה משונה בנקוד בעבור אות הגרון. והיה ראוי להיות כמו וישבו לאכל לחם. ואל תתמה בעבור שאמר על הצאן לשון זכרים. כי משפט ה' להפריש בין זכרים לנקבות בלשון יחיד. רק בלשון רבים לא יחושו: **אל המקלות**. מן המקלות. ורבים יתמהו ויאמרו כי זה פלא. ואמת שהוא מפלאות התולדות. וכן המשפט אפילו האשה שנבראה בצלם המלאכים: **וטלואים**. הם הברודים כי שם כלל הוא:

מ **והכשבים הפריז יעקב**. ועוד עשה דבר אחר שהפריז הכשבים ובחר מהם כל עקוד וכל חום ושם פני הצאן אליהם עד שתלדנה כן והנה היו לו עדרים לבדו ולא שתם על צאן לבן. וי"א כי **וישת לו עדרים** מאוחר כי הכשבים הפרידם מעדרים שלו:

מא **הצאן המקושרות**. בימי ניסן וכל אשר תלדנה היו חזקים ובריאים:

מב **ובהעטיף הצאן**. הם בימי תשרי וזה עשה יעקב שלא ירגיש לבן בדבר המקלות: **העטופים**. שאין כח בהם כמו נפשם בהם תתעטף:

בראשית פרק-לא

א **דברי בני לבן**. בניים זכרים היו לו וכן הוא אומר ויתן ביד בניו:

ה **את פני אביכן**. ראיתי בפניו שאיננו עמי כתמול שלשום. או ישוב איננו אל פני. כמו פני ה' חלקם:

ז **התל בי**. מלה זרה. בעבור היות התי"ו רפה כי עיקרו להדגש כמו ויהתל בהם אליהו דרך לעג: **עשרת מונים**. מלשון מנה את העם והטעם עשרה במספר. או הזכיר עשרה בעבור היותו סך חשבון:

ח וזה שאמר **עקדים יהיה שכרך**. ידוע שהחליף משכרתו לקחת עקדים לבדם וכן פעם אחרת נקדים:

ט **ויצל אלהים**. כטעם וינצלו את מצרים ושניהם מגזרת הצילני נא ואם היא מעט רחוק. וזה שאמר יעקב לנשיו גם הוא אמת שראה זה בחלום כי השם יעזרהו לחזק הצאן ולהוליד גם בלא מקלות:

יג **אנכי האל בית אל**. טעמו האל אל בית אל וכן ועץ הדעת דעת טוב ורע:

טו **כי מכרנו**. כאילו מכרנו שלא עשה כמשפט האבות עם הבנות רק אמר שמור צאני וקח בנותי במשכרתך:

ית **רכש**. מגזרת רכוש:

יט **ולבן הלך לגזז את צאנו**. שהיה ביד בניו רחוק שלשה ימים כאשר הוא כתוב על כן ויגד ללבן ביום השלישי: **התרפים**. י"א שהוא כלי נחשת העשוי לדעת חלקי השעות ואחרים אמרו כי יש כח בחכמי המזלות לעשות צורה בשעות ידועות תדבר הצורה והעד שלהם כי התרפים דברו און. ופי' הפסוק איננו כן. והקרוב אלי שהתרפי' הם על צורת בני אדם והיא עשויה לקבל כח עליונים ולא אוכל לפרש. והעד שהתרפים כן. התרפים ששמה מיכל בת שאול במטה עד שחשבו שומרי הבית שהם דוד. והפסוק שאמר אין אפוד ותרפים. יש לו ב' פירושים האחד שאמר אין מלך ואין שר בישראל כי השם לא בחר מלך רק ממשפחת דוד על כן אמר בפסוק השני ובקשו את ה' אלהיהם ואין זבח ומצבה לע"ז. ואין אפוד שהיו עובדי הבעל עושים כדמות אפוד משה על כן אמר אפוד ולא אמר האפוד כמו הגישה האפוד. ואפוד ירד בידו. איננו אפוד שעשה משה ובמקומו אפרשנו בראיות גמורות אם גומר השם עלי. והפי' הב' שלא יעבדו השם ולא ע"ז. והנה התרפים קראם לבן אלהיו. ויש אומרים שרחל גנבתם לבטל עבודת כוכבי' מאביה ואילו היה כן למה הוליכה אותם עמה ולא טמנם בדרך. והקרוב שהיה לבן אביה יודע מזלות ופחדה שאביה יסתכל במזלות לדעת אי זה דרך ברחו:

כ **את לב**. לא גנב יעקב כי אם דעתו כי עיקר הדעת בלב:

כד **ויבא אלהים אל לבן הארמי**. קודם וידבק אותו ופי' וכבר בא אלהים וכבר הראיתוך רבי' כמוהו. ובא השם לכבוד יעקב: **מטוב ועד רע**. שתחשוב אתה שהוא טוב לו לא תדבר לו להשיבו:

כה **ולבן תקע את אחיו**. עם אחיו: אהל יעקב. מושך עצמו ואחר עמו וכן הוא ויעקב תקע את אהלו בהר ולבן תקע את אהלו עם אחיו בהר הגלעד:

כח **הסכלת עשו**. שם הפועל והוא סמוך ויחסר זה או כן:

כט **יש לאל**. כח. כמו כגבור אין איל:

ל **נכסוף**. שם הפועל מבנין נפעל כמו אם נלחום נלחם בם : ומלת **נכספת**. כמו התאוית. וכן יכסוף לטרוף :

לב **לא יחיה**. רק אהרגנו. ויש אומרים שהי' דרך תפלה על כן מתה רחל בדרך. אם כן יודיענו מי התפלל על אשת פנח ס :

לג **ויבא לבן באהל יעקב ובאהל לאה ובאהל שתי האמהות**. שאהל אחד היה לשתיהן. או באהל כל אחת מהן. ואחר כך שב פעם שנית אל אהל לאה והעד ויצא מאהל לאה. גם זה נכון שהיה אהל ליעקב בין אהל לאה ובין אהל רחל. והקרוב אלי שהכתוב אחז דרך קצרה ואיחר להזכיר אהל רחל. וכן היה בא באהל יעקב ואחי'כ באהל לאה ואחי'כ באהל רחל ואחר כך באהל שתי האמהות. והטעם שבקש באהל יעקב ובאהל לאה ובאהל שתי האמהות ולא מצא כי לא היה שם כלום ובעת צאתו מאהל לאה ובא באהל רחל שהיו התרפים שם כבר לקחתם רחל ושמה בכר הגמל :

לד **וי"מ בכר**. כדמות מרדעת והנכון בעיני שכר הגמל כמו שלחו כר מושל ארץ. וכן בכרכרות ומנהג הכר או הרוכב עליו יקרא הכרי. והנה רחל לקחה התרפים ושמה אותם במקום ששם כר הגמל : **ותשב עליהם**. ולא היתה באהל :

לו **כי דלקת**. רדפת וכן ידלוק עני :

לט **אנכי אחטנה**. אם היתה טרפה החטא היה עלי ופרעתי כמוה : **גנבתי יום**. היו"ד נוסף כיו"ד מלאתי. וכן הוא גנובת יום או לילה מידי תבקשני :

מב **ופחד יצחק**. יראת יצחק את השם היא הועילתני כי זכות האב תועיל לבן : מ"ם **ריקם**. נוסף והוא שם. ומצא עם יחיד זכר ונקיבה ועם רבים. וכן מ"ם אמנם. גם חנם :

מג **ולבנותי מה אעשה**. הוסיף לבאר וכן ולבנותי אלה מה אוכל לעשות להם :

מה **מצבה**. שהציב אותה :

מו **גל**. שיגולו שם אבנים עד שהתחברו גם קראה מצפה :

מט **וטעם יצף ה'**. כמו ה' יראה. וכן צופה נתתיך : **כי נסתר**. אנחנו שיהיה כל אחד ממנו רחוק מחברו ולא יראנו השם רואהו : וטעם אשר אמר. שב אל לכן. ויעקב קרא מצפה בעבור שאמר לו **יצף ה'** :

נ **אם תענה את בנותי**. אמר הגאון פירושו אם לא תשכב עם נשיך וזאת לשון נכריה לא נשמע כמוהו בכל המקרא ואם היה כמשמעו מה יזיק. והטעם שאל יעשה להם רע ויכריחם על דבר שאין חפיצות בו. ותרגום גלעד יגר שהדות א :

נא **אשר יריתי**. הוא ואחיו שירו אבנים מגזרת ירה בים. ויריס אל מקום אחד :

נב **לא אעבור**. ברית זה הגל כמו עברו חק : וטעם **לרעה**. לעשות רע ויש אומי לא תעבור אלי אתה להרע לי גם אני כן. כל אחד אמר ישפוט בינינו אלהי

אבותינו ויעקב אמר על אלהי אברהם ולבן אמר על אלהי נחור אבי אביו שהיה עובד עבודת כוכבים. וכן העיד יהושע:

[נג] וישבע יעקב בפחד אביו. במי שהיה אביו מפחד ממנו. ויש אומר זה הפחד רמז ליום העקידה ואיננו רחוק:

בראשית פרק-לב

[א] לבניו. הם בני בנותיו:

פרשת וישלח

[ד] וישלח. הנה ידענו כי ארץ אדום בין חרן ובין ארץ ישראל וזאת תשובה על הגאון שאמר כי סיני ושעיר ופארן סמוכים הם. ואלה המלאכים הם העבדיו:

[ה] כה תאמרון לאדוני. אמר כן להם עד שיתברר אצלם שהוא אדניו וידברו עמו בדרך מוסר העבד: **ואחר עד עתה.** האליף סימן המדבר והנוח הנעלם שהוא אחריו תחת אליף השרש. וכן אני אהבי אהב. כי כבד על הלי להוציא ב' אלפיין והוא מהבנין הקל:

[ו] שור וחמור. שם המין: **ואשלחה להגיד.** כי רצוני לעשות כל אשר יצוה וזה טעם למצא חן:

[ז] וגם הולך לקראתך. שהוגד לו שאתה בא:

[ח] ויצר לו. זה הדבר מהבנין הכבד כמו והצר לך: **ויחץ.** נפתח היו"ד בעבור אות הגרון הבא אחריו כמו ויעל משה:

[ט] מחנה. זכר ונקבה. כבית ומקום: **והיה המחנה הנשאר לפליטה.** אולי יהיה שיברחו. או תשוך חמת אחיו בהכותו המחנה האחת או יבא להם ריוח והצלה מהשם וכמוהו אם תחזק ארם ממני והיית לי לישועה. ומה שאמר רבינו שלמה שיהיה לפליטה בעל כרחו הוא דרך דרש. ואם השם אמר לו והיה זרעך כעפר הארץ לא ידע אם על אלה או על אחרים. כי הנה יוסף כאשר נמכר היה יעקב חי והוא לא ידע כי אין הנביא יודע הנסתרות אם לא יגלה לו השם. ואלישע אמר והי העלים ממני. גם זאת תשובה לשואלים איך פחד יעקב והשם הבטיחו. והוא אומר ואהיה עמך. גם זה פי' ואיטיבה עמך. שיתכן שימלט הוא לבדו. ועוד ידענו

כי כל עון קטן וגדול כנגד העושה על כן העון הקל לגדול יקרא גדול. ויעקב פחד שמא חטא או שגג במחשבתו ובעבור זה לא יהי השם עמו. ואל תתמה כי הנה משה שאין למעלה ממנו והוא שלחו להוציא את ישראל ממצרים בעבור שגגתו שלח מלאך להמיתו :

[יא] קטנתי. כמו גם יכלתי. והטעם פחות אני וקטן עד שתעשה עמי כל החסדים. וכבר פירשתי חסד ואמת :

[יב] והכני. משרת עצמו ואחר עמו כמו ושני שרי גדודים וכן הוא והכני והכה אם על בנים :

[יג] עזים מאתים. בצאן שם הנקבות עשר לזכר. ולפרים ד' ולעיירים שנים. כי ידע תולדתם :

[יד] ורוח תשימו. הפרש וקרוב ממנו כי היתה הרוחה. הפרשה בין מכה למכה. כמו ורוח לשאול :

[יח] ושאלך ל. אמר. כמו כי אהבך :

[כ] גם את כל ההולכים. כי חמש היו שם : **במוצאכם**. נפתח הצד"י בעבור אות הגרון ואין כמוהו :

[כא] כי אמר. יעקב בלבו אלה דברי משה : **ופי אכפרה פניו**. אכסה ואסתיר. ופניו כעסו וכן ופניה לא היו לה :

[כג] ויעבר את מעבר יבק. הוא עבר בתחילה ואחר כך לקח נשיו ובניו והעבירם. והנה פירוש ויעבר כבר עבר. ושב באחרונה לבקש אם נשאר כלום :

[כה] ויאבק. מגזרת אבק עד שעלה אבק ביניהם : **עד עלות השחר**. עד סור שחרות הלילה. וי"א כי שחר דמות אור והוא הנראה בעבים טרם זרוח השמש. וכן אשר אין לו שחר :

[כו] כי לא יכול לו. המלאך : **ויגע בכף ירכו**. של יעקב : **ותקע**. כמו פן תקע נפשי ממך. סרה כף הירך ממקומה :

[לג] בגיד הנשה. ידוע כאשר העתיקו קדמונינו ז"ל ואין בו ספק כי אם לחסרי הדעת. ותולדת שמפרשים שהוא האבר ויפרשו הנשה מגזרת נשים. לדעת זה המלאך שנראה ליעקב שהוא גוף יתבאר לך אם השם יפקח את לבבך בפרשת כי שמי בקרבו :

ב ושם רחל ויוסף באחרונה אולי ימלטו בעבור אהבתו אותם :

ד הדרש על נקודות וישקוהו. טוב הוא לעתיקי משדים כי על דרך הפשט לא חשב עשו לעשות רע לאחיו והעד ויבכו כאשר עשה יוסף עם אחיו :

ה מי אלה לך. מי אלה עמך או מי אלה שלך הם : חנן. כמו נתן וכמוהו חנונו אותם גם חנם כמו הם :

ח מי לך. מי לעולם ימצא על אדם. ופיי מי הוא זה ששגרת לו כל המנחה הזה או מי במחשבתך :

י אל נא. אל יאמר אדוני כן. וכבר הודעתך דקדוק הנגיד : כראות פני אלהים. מלאך. ורבי המפרשים אומרים כי בא המלאך ליעקב לחזק את לבו שלא יירא מאחיו כי הנה המלאך לא יכול לו אף כי בן אדם. ואין מלת שרית עם אלהים כמו וישר אבימלך על ישראל כי אין עם כמו על. רק פירושו שר תחשב עם המלאכים ועם אנשי שרים. ושואלים ישאלו מה טעם ויזרח לו השמש והלא ברגע אחד זורחת בכל העולם. ושאלתם תהו כי עת זרוח השמש בכל מקום ישתנה. והנה בין ירושלים ובין זאת המדינה שחברתי בה זה הפיי ושמה לוק"א שעה ושליש שעה וברחב י"ב מעלות. וזה הדבר ברור בלא ספק. ופיי והוא צולע שהיה הולך על צלעו האחת. וטעם על כן זכר לדבר :

יב נסעה. יש אומרים שהוא לשון צווי כמו שלחה הנער וכן נפלו עלינו : ונלכה. כולנו ושאני אלך לנגדך לא אזוז ממך. ויתכן להיותו כמו ונסעה מנהר ההוא נסע כלנו ואני אלך לנגדך :

יג כי הילדים רכים. כי הגדול שבהם י"ב שנה יש לו וימים מספר : עלות. כמו עלות ינהל. הנה ההרות שעלו עליהם העתודים על כן נקראו עלות : וטעם עלי. עלי לשמרם שלא יבואו לידי נזק : ודפקום. ואם דפקום המנהיגים אז ימותו כל הצאן :

יד אתנהלה. כמו אתנהל עמם : לאטי. היו"ד נוסף או יהי לשון יחיד מדבר : לרגל המלאכה. בעבור המקנה שהוא מלאכתי. והקרוב אלי כי פיי המלאכה מה שיוכל אדם לעשות בכחו וברשותו. גם הממון יקרא כך. כמו אם לא שלח ידו במלאכת רעהו. ומזאת הגזרה מלת מלאך בעבור שהוא תחת רשות השולח. ויהיה לרגלי כמו ויברך ה' אותך לרגלי ויתכן להיות לרגל כמשמעו שהולכים על רגליהם :

טו וטעם למה זה. אין לי צורך :

יח ויבא יעקב שלם. שם התאר. והטעם שבא בשלום שלא אירע לו שום מאורע כי עתה יחיל לספר מאורע דינה :

יט חלקת השדה. חלק בשדה והזכיר זה הכתוב להודיע כי מעלה גדולה יש לארץ ישראל. מי שיש לו בה חלק חשוב הוא כחלק עולם הבא :

כ ויאמר הגאון כי ויקרא לו אל אלהי ישראל. כן פירושו שקרא אל. אל השם. והנכון הוא שכן הוא שם המזבח. וכן מזבח משה קרא שמו ה' נסי בעבור הנס

שעשה השם במקום ההוא. וכן בשוב השכינה אל ירושלים תהי נקראת ה' שמה וכן בעבור שעזר השם את יעקב קרא שם המזבח שעבד שם השם אל אלהי ישראל. והטעם שהוא חזק ותקיף: **אלהי ישראל**. שהצילו בדרך ובא שלם אל ארץ כנען כי שם שכם וסכות. ולפי דעתי יתכן שהתעכב בעיר שכם שנים רבות כי דינה לא היתה בת שבע שנים גם שמעון ולוי קטנים היו:

בראשית פרק-לד

{א} ותצא דינה. מעצמה:

{ב} ויענה. כדרכה בעבור היותה בתולה:

{ג} וידבר על לב. שדבר לה דברי חרפה לדורות וזה טעם כי נבלה עשה בישראל:

{יג} וטעם וידברו אשר טמא. וידברו את שכם אשר טמא אחותם כי מצאנו דברו לשלום כמו דבר לו. או טעם אשר כי ענו במרמה בעבור אשר טמא:

{יד} אשר לו ערלה. ערלת בשר. וטעמו דבר שיכבד. וכן ערל שפתים כי ערלה אזנס. בעבור הנוסף. והאומרים שהשם אמר לאברהם והיה תמים ובהמולו הנה הוא חסר. הדבר הפוך. והנה הבהמות יוכיחו: ואם אמרו למה נחתך דבר בראו השם גם הטבור יוכיח:

{יז} את בתנו. בעבור היותה קטנה והם היו מדברים בעבור אביהם:

{יט} ולא אחר. איננו בדקדוק כמו ואחר עד עתה רק מן הבנין הכבד הדגוש והוא פעל עבר על משקל ברך נבות:

{כא} שלמים הם. בשלום: רחבת ידים. מקומות. כמו ויד תהיה לך:

{כב} יאותו. מגזרת כי לך יאתה. והנוח הנעלם אחר האות המשרת תחת פ"א הפועל: בהמול. מפורש והנה הם חשבו רעה על יעקב ובניו שאמרו מקניהם וקנינם:

{כה} ביום השלישי. שלישי לעולם קשה שהוא חצי המרובע. וזה המעשה אשר עשו שמעון ולוי לדעת אחיהם עשו דכתיב במרמה. ובני יעקב הם כולם. וחרה אף יעקב על שמעון ולוי בעבור שהם הרגו אנשי שכם:

{כט} את כל אשר בבית. פ"י בבית חמור או בבית שכם:

{ל} מתי מספר. מתי כמו אנשים ודבר שיסופר הוא מעט. על כן טעה ר' אהרן הכהן ראש הישיבה שפ"י ויהי מתיו מספר כמשמעו: להבאישני. שישנאו אותי כאשר ישנא איש דבר שיבאש:

לא ויאמרו. שמעון ולוי: **הכזונה יעשה**. שכם את אחותינו:

בראשית פרק-לה

ב **הסירו את אלהי הנכר**. חלילה חלילה שישכב הנביא עם עובדת אלהי נכר. ופירושו תמצאנו בפרשת וילך משה: **והטהרו**. שירחצו הגוף: **והחליפו שמלותיכם**. מהמקום הזה נלמוד שחייב כל ישראל כאשר ילך להתפלל למקום קבוע להיות גופו נקי ומלבושיו נקיים:

ה דגשות תי"ו **חתת**. להתבלע התי"ו:

ז וטעם **כי שם נגלו אליו האלהים**. המלאכים כמו והנה מלאכי אלהים:

י **לא יקרא שמך עוד יעקב**. לבדו כי גם ישראל:

יא **פרה ורבה**. ברכה כמעשה בראשית:

יד ויתכן להיות פ"י **ויצב**. וכבר הציב בפעם הראשונה או עשה כן פעם שנית והראשון קרוב אלי: **ויסך עליה נסך**. מים או יין. והטעם שרחץ אותה. ואחר כן יצק עליה שמן. ובבית אל שלם נדרו ונתן מעשר מהונו לכבוד השם למי שהיה בדור ראוי לקחתו:

טז **כברת הארץ**. יתכן להיות הכ"ף לדמות. ויהיה ברת מדת המלך ואין ריע לו במקרא:

יז **בהקשותה**. מהבנין הכבד הנוסף והטעם שהקשתה הלידה על נפשה. וכן ותקש רק הוא מהבנין הכבד הדגוש. וכמו ותכל להשקותו:

יח **בן אוני**. בן אבלי. וכן לחם אונים. לא אכלתי באוני:

כ **קבורתה**. וקברה שוים:

כב **וילך ראובן**. יפה פירשו רבותינו ז"ל וכסה קלון ערום:

כו **אשר יולד לו בפדן ארם**. עשתי עשר נולדו לו שם כי בנימין נולד בארץ כנען והכתוב כתב על הרוב. ורבים אראה לך עוד כמוהו:

כט **ויגוע יצחק**. וכאשר מת יצחק ונאסף אל עמיו קברו אותו עשו ויעקב כאשר נולדו ולמעלה אמר יצחק וישמעאל בעבור היות ישמעאל בן השפחה:

בראשית פרק-לו

[א] הוא אדום. הוא אבי אדום. ואל תתמה על עדה ובשמת שיש לה ב' שמות כי כן שם אם אביה גם שם אביה בדברי הימים איננו כמו בספר מלכים כי שני שמות היו לה גם לאביה: וטעם ואלה שמות בני עשו על בני בניו:

[ב] בת ענה בת צבעון. והנה מצאנו כי יש ענה אחי צבעון. גם שם בנו ענה. על כן יאמר כי האב והבן או שני האחים שכבו אשה אחת והנולדים לא נודעו בן מי הם. ויתכן להיות זאת אהליבמה בת ענה שהוא בן צבעון ויחסה הכתוב לשם אביה ואבי אביה להפריש בין ענה ובין ענה. ויש אומרים כי יש קרח בן עדה ויש קרח בן אהליבמה. והקרוב אלי שהוא בן אהליבמה והוא אחד והזכירו הכתוב עם אלופי אליפז שהיה דר עמהם גם יתכן שמתה אמו כי הוא הקטן מבני אהליבמה וגדלה עדה את קרח עם בניה ונכתב עליו שהוא מבניה. כמו בני מיכל. ויהי לה לבן. וכן נכתב על עמלק מבני עדה בעבור שהוא בן שפחת בעלה. ופי' אלוף נשיא וגדול. ואינו כן ככבש אלוף רק הכ"ף ישרת עצמו ואחר עמו וכן הוא ככבש כאלוף. כי משפט לשון הקדש לדבר כן כמו כריע כאח לי:

[ג] שעיר. לא ידענו יחוסו והזכירם הכתוב להפריש יחוסי שעיר ועשו. כי ישראל יצו על בני עשו: **החורי.** כמו חורי יהודה. וטעמו גדולה ויתכן להיות מגזרת ואורגים חורי. שהוא לובן. וכן אמר התרגום. ונמשלו הסגנים בלובן בעבור שאין בעינים כמוהו והוא כאור והפך זה בל יתיצב לפני חשוכים:

[ד] ואיה וענה. פי' הוי"ו כפי"א רפה בלשון ישמעאל ובדברי הימים איננו: **הימים.** אמר המתרגם גבורים כמו האמים לפנים כי ימצא האל"ף שיתחלף ביו"ד כמו יתימרו ויאמר הגאון שהם פרדים: ופי' **מצא.** הרכיב. ויתכן להיות מצא שהוא מצא בתחלה זאת החכמה כי מין אחד עם מין אחר לא יולידו ויחזיק זה הפירוש שאמר הכתוב ברעותו את החמוריי ואילו היו הימים צמחים כאשר פירשו רבים מה טעם להזכיר החמורים:

[ה] ואלה בני ענה דישון ואהליבמה בת ענה. אין זה ענה הנזכר בראש הפסוק כי אילו היה הוא מה צורך להזכירו רק הוא ענה הנזכר בפסוק ראשון:

[ו] ואלה המלכים. יש אומרים כי בדרך נבואה נכתבה זאת הפרשה. ויצחקי אמר בספרו כי בימי יהושפט נכתבה זאת הפרשה. ופי' הדורות כרצונו הכי קרא שמו יצחק כל השומע יצחק לו. כי אמר כי החד הוא החד האדומי ואמר כי מהיטבאל אחות תחפנחם. וחלילה חלילה שהדבר כמו שדבר על ימי יהושפט וספרו ראוי להשרף ולמה תמה על שמנה מלכים שמלכו שהם רבים. והנה מלכי ישראל כפלים במספר. ושני אלה המלכים קרובים לשני מלכי ישראל. גם מלכי יהודה רבים הם ממלכי אדום עד ימי משה והאמת שפי' לפני מלך מלך על משה מלך ישראל וכן כתוב ויהי בישורון מלך:

[ז] בלע בן בעור. איננו בלעם. גם בלעם איננו בן לבן הארמי. ויתכן שדרך הדרש בעבור היותו מנחש כמוהו. כי לא יפול מדברי רבותינו ז"ל ארצה. גם בלע ארמי היה וזה בלעם אדומי. גם יובב בן זרח איננו איוב כאשר אמר היצחקי המהביל:

[לט] מהיטבאל בת מטרד. כטעם בת ענה בת צבעון. או הזכיר הכתוב שם אביה ושם אמה: **מי זהב**. כן שמו. והגאון אמר צורף זהב ואחרים אמרו רמז לעושים זהב מנחשת ואלה דברי רוח:

[מ] וטעם ואלה שמות אלופי עשו למקומותם. שיש להם היום מקומות ידועים ואלה דברי משה ואלה הנזכרים הם בני האלופים הכתובים למעלה ולא הזכיר כי אם מי שיש לו מקום. **תמנע**. במקום הזה זכר כי יש לנו שמות רבים לזכר ולנקבה שוים וכן אהליבמה. או יהי הפירוש להיות אלוף נוסף ויהיה אלוף תמנע שהיתה פילגש אליפז אלה הם אלופים עלוה גם יתת. והנה אלה נשיאי עמלק. ואלופי אהליבמה היו שבעה בימי משה אנשי מקומות על כן הוסיף לבאר במושבותם:

וישלח

פרשת

חסלת

וישב

פרשת

בראשית פרק-לז

[א] וישב. הזכיר שאלופי עשו ישבו בהר שעיר ויעקב ישב בארץ הנבחרת והטעם אלה תולדות יעקב אלו המאורעות שאירעו לו והמקרים שבאו עליו מגזרת מה ילד יום:

[ב] והוא נער את בני בלהה ואת בני זלפה. בעבור היותו קטן שמוהו בני השפחות שמש להם כי אם ישרת אחיו בני הגבירה לא היה דבר רע וזאת היא דבתם רעה. וטעם אבר מן החי דרש הוא כי הכתוב לא הזכיר מאחיו חוץ מבני השפחות:

[ג] כי בן זקונים הוא. כמשמעו כי הולידו והוא בן תשעים ואחת שנה גם כן אחיו בנימין קראו וילד זקונים ואחר אלה שניהם לא נולד לו: **פסים** כתונת מרוקמת. פסים כמו פס ידא בלשון ארמית:

[ד] דברו. כמו דבר לו: **לשלום**. אפילו לשלום:

[ז] מאלמים. מגזרת אלומים ונמצא בלשון נקבה נושא אלומותיו: **תסובינה**. מפעלי הכפל. ודגשות הבי"ת לבלוע הבי"ת:

ח **המלוך תמלוך או משול תמשול**. אנחנו נשימך מלך או אתה תמשול בנו
בחזקה:

י **ויגער בו אביו**. גערה עם בי״ת דרך קלון. ובלא בי״ת לשון השחתה. כמו הנני
גוער לכם את הזרע. או הוא על דרך משל שיגער בזרע ויפחד ולא יעלה: **אני**
ואמך. על בלהה שפחת אמו שגדלה אותו:

יא **שמר את הדבר**. בלבו וכן שמרו עדותיו על הפי הנכון:

יג **ויאמר לו הנני**. אעשה כדבריך:

טו **וימצאהו איש**. דרך הפשט אחד מעוברי דרך:

טז **איפה הם רועים**. אם תדע:

יז **דתינה**. ביו״ד גם בלא יו״ד והמקום אחד:

יח **ויתנכלו**. חשבו מחשבה רעה. וכן וארור נוכל:

כא **לא נכנו נפש**. כמו ומשרתו יהושע בן נון נער שפי משרתו שירות נער כי לא
היה בימים ההם נער. וכן לא נכנו מכת נפש להוציא נפשו:

כג **ויפשיטו**. פועל יוצא לשני פועלים שאמרו לו שיפשיט אותה בעצמו.
והכתנת בלשון הקדש החלוק הרבק לעור והנה הערימוהו והשליכוהו ערום אל
הבור:

כה **וישבו לאכל לחם**. התשעה אחים: **ארחת ישמעאלים**. כאשר אמר
המתרגם בעבור שהיא הולכת ארחות: **נכאת**. אמר ר' משה הכהן ז״ל הספרדי
שפי נכאת דבר נחמד. וכן ויראם את בית נכותה. כי הוי״ו והאליף יתחלפו שהם
האותיות הנח: **וצרי**. מצאנוהו במקרא בשוא נח תחת הצדי ובקמץ חטף. הצרי
אין בגלעד. גם בחולם שמן ודבש וצרי. והגאון פי אותו כי הוא הנעשה משבעים
וחמשה עקרים ואחרים אמרו כי הוא פרי או שמן האילן שהובא מיריחו אל
מצרים על דעת יוסף בן גוריון. ורבי ישמעאל אמר שהוא שרף ואנחנו נסמוך על
דעתו: **ולוט**. אמר הגאון שהוא הפרי הנקרא כן בלשון ישמעאל בתוספת בי״ת
ואולי כן הוא:

כו **מה בצע**. מה תועלת. וקרוב מטעם חפץ. וכן מה בצע בדמי:

כז **אחינו בשרנו הוא**. כמו בשרנו כי מבשר אחד היינו:

כח **ויעברו**. וכאשר עברו עליהם הישמעאלים הסוחרים כי המדינים יקראו
ישמעאלים וכן אמר על מלכי מדין כי ישמעאלים הם:

ל **ואני אנה אני בא**. הזכיר אני ב' פעמים והאחד רב רק דרך הלשון כך:

לג **טרף טרף**. פועל שלא נזכר שם פועלו ובא כן בעבור הרי״ש שלא ידגש וכן
מורק ושוטף:

[לה] **ויבך אותו אביו**. קדמונינו דרשוהו על יצחק. ובאמת כי לא מת יצחק עד שהיה יוסף בן כ"ט שנה. ויש אומרים כי הנבואה נסתלקה משניהם בעבור אבלם. ועדותם דבר אלישע: **וכל בנותיו**. בתו ובת בנו: ומלת **שאול**. ה. כמו מטה. והטעם הקבר. ופה טעה המתרגם לתועים שתרגם שאולה גיהנם. והנה כי לא שאול תודך. ואציעה שאול הנך הפך אם אסק שמים שם אתה ערום שאול נגדו ורבים אחרים:

[לו] **שר הטבחים**. תמצא זה הלשון על הרג ועל בישול ודברי המתרגם ארמי נכונים:

בראשית פרק-לח

[א] **ויהי בעת ההוא**. אין זאת העת כאשר נמכר יוסף רק קודם המכרו. וכמוהו משם נסעו הגדגדה. בעת ההוא הבדיל ה' את שבט הלוי. ושבט הלוי נבחר בשנה השנית ונסעו אל גדגר בשנת הארבעים ובמקומו אפרשנו. ולמה הזכיר הכתוב זאת הפרשה במקום הזה והיה ראוי להיות אחר והמדנים מכרו אותו פרשת ויוסף הורד מצרימה להפריש בין מעשה יוסף בדבר אשת אדוניו למעשה אחיו. והוצרכתי לפי הזה בעבור שאין מיום שנמכר יוסף עד יום רדת אבותינו במצרים רק כ"ב שנה והנה נולד אוגן שהוא שני לבני יהודה וגדל עד שהי' לו זרע וזה לא ימצא פחות מ"ב שנה ועוד וירבו הימים גם הרתה תמר והולידה פרץ והוא בא אל מצרים ויש לו שני בנים. ואל יקשה עליך דבר בצלאל כי בגעתי אל מקומו אפרשנו:

[ב] **איש כנעני**. יש אומרים סוחר. כמו כנען בידו מאזני מרמה ועם תוספות יו"ד ולא יהיה כנעני עוד. ויתכן להיות כמשמעו. וחכמינו ז"ל אמרו כי וירד יהודה שירד מגדולתו. וזה דרך דרש כי הבא מפאת צפון של עולם לדרומו הוא יורד ואנשי המחקר יבינו כי זה אמת:

[ה] **בכזיב**. שם מקום:

[ח] **ויבם אותה**. טעמו אחר שאתה יבמה הראה היבום וזהו בא אל אשת אחיך. ובפרשת כי ישבו אחים יחדיו אאריך מעט אם השם יאריך ימי עד הגיעי שם:

[ט] **כי לא לו יהיה הזרע**. לא יקרא בשמו. כטעם והיה הבכור אשר תלד: **ושחת ארצה**. היה משחית זרע הקרי ושופך לחוץ בארץ. ואתמה מבן תמים המזרחי שפיי ושחת ארצה שעשה לה שלא כדרך הנשים בעבור שלא תהר והנה שחת הארץ שלה. כי עליו היא יושבת בארץ וזה פיי שגעון וחלילה חלילה להתגאל זרע הקדש בטנוף הטנוף: **נתן זרע**. כמו השלם:

[יא] **שבי אלמנה בית אביך**. בחסרון בי"ת קודם בי"ת כמו הנמצא בית ה':

[יב] **וינחם יהודה**. פיי אחר שקבל תנחומין עלה: **על גזי צאנו**. על תחת אל:

יד **ותכס**. פועל יוצא וטעמו ותכס עצמה: **ותתעלף**. טעמו שהסתיר פניה וכן ויתעלף. הסתיר פניו בבגדיו. וקרוב מהם מעולפת ספירים: **בפתח עינים**. שם מקום. ויש אומרים כי שני מעיינות מים היו בדרך ויש להם כדמות פתח ומשם יעבור יהודה בשובו אל מקומו:

טו **כי כסתה פניה**. פי' ותתעלף. והמפרש כי כסתה פניה במיני צבעונין והביא ראיה מבתו הבל הוא. כי אין מביאין ראיה מן השוטים. גם נכון הוא מה שדרשו רז"ל שהיתה צנועה בבית חמיה:

יח **חותמך**. מרב תאותו נתן ג' דברים ערבון על דבר קל. ופי' קדשה בפסוק לא יהיה קדש אפרשהו:

כג **תקח לה**. עזוב אותה ותקח הערבון: **פן נהיה לבוז**. ללעג שנתתי חותם ופתיל ומטה ערבון על דבר קל כזה: ואני הנה שלחתי את הגדי הזה ואתה לא מצאתה. וזה אות כי תקח לה הערבון:

כד **כמשלש חדשים**. בתוס' מ"ם קודם שלש ובימים בתוספת מ"ם אחר שלש:

כה **היא מוצאת**. היה ראוי להיות כמו מודעת זאת לולי העלם האלי"ף כמשפטה:

כו **כי על כן לא נתתיה**. כמו כי על כן ראיתי פניך. כטעם חכמינו הואיל ולא נתתיה. או טעמו עשתה כן כי לא נתתיה: **לדעתה**. לשכב עמה:

כח **ויתן יד**. האחד מהם ולא נזכר שמו כי עוד לא נקרא. גם אלה במעשה פלא שנבקעו השליות יחד והשיב זה ידו ויצא אחיו:

כט **מה פרצת**. כאדם שיפרוץ גדר ויצא ממנו והנה יש עליך משפט זה הפרץ. ואחרים אמרו שהוא כמו ופרצת. והגאון אמר כי מה פרצת כמשמעו רק **עליך פרץ**. מגזרת ויפרץ לרב:

בראשית פרק-לט

ו **ולא ידע אתו מאומה כי אם הלחם**. יש אומרים שהוא כנוי לשכיבת אשתו וזה רחוק. ועוד כי אדוני יוסף סריס היה. והנכון בעיני שכל אשר לו היה בידו חוץ מן הלחם שלא היה אפילו נוגע בו בעבור היותו עברי כי הנה מפורש כי לא יוכלו המצרים לאכול את העברים לחם. כי פוטיפר ידע שיוסף עברי הוא וכן אשתו אומרת ראו הביא לנו איש עברי: **ויהי יוסף יפה תאר**. כאמו:

י **לשכב אצלה**. אפי' לשכב במקום קרוב ממנה: או להיות עמה. לדבר שיחות:

יא ויהי כהיום הזה. משבוע אחד מהיום שהחלה לדבר לו שכבה עמי או מחדש אחד או אחר שנה תמימה והוא הנכון בעיני: לעשות מלאכתו. מלאכת הבית או הממון כי פקיד היה על הכל. ודרש ואין איש דברי יחיד:

יד הביא לנו. בעלי:

יט ויחר אפו. ואע"פ כן לא הרגו כי בספק היה הדבר אצלו:

כא בית הסהר. לא נדע אם הוא לשון הקדש או לשון מצרים בעבור שפירש אחריו ואמר מה הוא. כמו האחשתרנים שהוא לשון פרס ופירש שהם בני הרמכים:

כב ואת כל אשר עושים. יש אומרים כי הי' מתעסק באומנות שיחיה ממנו כאשר היו עושים האסורים והקרוב אלי כפירושו כל אשר היו צריכים כאילו היה הוא העושה כי פקיד היה עליהם והפסוק הבא אחריו לעד:

בראשית פרק-מ

א חטאו. חטא מוסר המלוכה:

ב בעבור שלא ישתנה סמ"ך סריסיו. הוא לאות כי היה הרי"ש ראוי להדגש ונקמץ הסמ"ך בקמ"ץ גדול לחסרון הדגש:

ג במשמר בית שר הטבחים. מקום שיהיו שם נשמרים בעבור שלא יברחו:

ד ויפקד שר הטבחים. והנה כאשר הושמו אלה הסריסים בבית שר הטבחים פקד את יוסף. והטעם זכר דבריו והביאו אל ביתו ושמהו בבור והוא המשמר וזאת דעת המדקדק הגדול. ולפי דעתי שבית הסהר הי' בבית שר הטבחים ושם היה יוסף. והעד מקום אשר יוסף אסור שם. וצוה שר הטבחים להיות יוסף אתם לשרת אותם. כי מעלה גדולה היתה להם בבית פרעה כי שרים היו:

ה ויחלמו. כטעם איש כפתרון חלומו כי ראה כל אחד בחלומו מהו פתרון חלומו לעתיד ומה שאירע לו:

ו זועפים. מתרעשים כטעם ויעמד הים מזעפו: ויבא אליהם. יתכן שבלילה היה לן בבור:

ח וטעם הלא לאלהים פתרונים. כי פתרון החלומות לשם הוא. כי הוא יודע העתיד והראה בחלום מה יהי למי שירצה. ואם אני אפתר אותו לטוב או לרע לא יועיל ולא יזיק ואחר שהדבר כן ולשם פתרון כל החלומות. אל תחושו שתספרו חלומותיכם לי. וכל החלומות הולכים אחר הפה דברי יחיד הם:

[י] עלתה נצה. כמו הנצו הרמונים: **הבשילו אשכלותיה**. הפך הבוסר וכמוהו כי בשל קציר ואם הם שני בנינים:

[יא] ואשחט אותם. כמו שוחטי הילדים ולא כאשר פיי להם מתנות או יתכן שהגבירה היתה הרה והראשון קרוב:

[טו] מארץ העברים. אפרשנו בפסוק כי תקנה עבד עברי. ואחר כל חלום במקרא מלת הנה טעמה כאילו:

[טז] סלי חורי. אמר הגאון שהוא לחם לבן כמו חורי יהודה:

[יט] בעוד. בטרם עוד וטעמו לא יעבור עוד כך זמן עד שיהיה זה: **ישא פרעה את ראשך מעליך**. ישאנו ממקומו וטעמו יסירנו. או ירימנו על עץ:

[כ] הלדת. שם הפועל מהבנין שלא נזכר שם פועלו:

[כא] על משקהו. שם. כי אשר היית משקהו פועל:

[כג] ולא זכר שר המשקים. לא הזכירו בפה אל פרעה. כן ומשא ה' לא תזכירו עוד. זכר את ושת: **וישכחהו**. בלב:

חסת **פרשת** **וישב**

מקץ

פרשת

בראשית פרק-מא

[א] ויהי מקץ. לא פיי הכתוב תחלת זה החשבון. וכן ויהי מקץ ארבעים שנה. וכן ובעוד ששים וחמש שנה. ויהי בשלשים שנה. ויתכן להיות שזה החשבון ליציאת שר המשקים מבית הסהר. או לשבת יוסף שם: **וטעם ימים**. כבר בארתיו. **ופרעה חלם**. היה חולם. וכן ורבקה שומעת:

[ב] באחו. י"א עמק שבו צמחים. וי"א שהוא שם צמח. הבי"ת נוסף כבי"ת השביעני במרורי ועל שני הפירושים כי הוא בין אחים יפריא הוא ואחיו בן אמו:

ה **שבלים**. לשון רבות נקבות ואם הוא במ"ם. כמו נשים ופלגשים : **שדופות**. שארע שדפון מרוח מזרחית. כי נקרא מזרח קדם בעבור צאת השמש בתחלה : וטעם **המלאות**. כמו הבריאות :

ח **ותפעם רוחו**. מבנין נפעל כמו נפעמתי ולא אדבר. וי"א שהכל מן גזרת הולם פעם. והטעם שהרוח דומה לגוף המוכה : **חרטומי**. מלה מרובעת ויתכן להיות ארמית או מצרית. והם חכמי התולדות : **ואת כל חכמיה**. במזלות ופתרון חלומות :

ט **את חטאי**. אע"פ שאזכיר חטאי :

י **פרעה קצף על עבדיו**. לפי דעתי כי אין פרעה שם עצם רק שם תאר. והוא מלשון מצרים כמו חירם בצור. גם היום יקרא כל מלך גדול על ישמעאל נגיד המאמינים על כן מצאנו פרעה בימי אברהם ובימי יוסף ומת פרעה וקם פרעה. וכן בימי ירמיהו. הלא תראה הכתוב יפרש מה טעם פרעה כי הוא מלך מצרים והעד חפרע שהוא שם העצם. וכן פרעה נכה כי נכה שם העצם. ואל יקשה עליך דרש כסא שלמה כי לא לקחו מלך מצרים. ועד שני שאמר שר המשקים פרעה קצף. וכן אמר יוסף אלהים יענה את שלום פרעה. הראה את פרעה. יעשה פרעה. ואין מדרך המוסר להזכיר עם המלכים שם העצם : **אותי ואת שר האופים**. אמר אותי פעם שנית. כי כן דרך הלשון כמו ואני אנה אני בא :

יא **איש כפתרון חלמו**. כבר פירשתיו :

יג **אותי השיב**. פרעה. וי"א שהוא בדבור השיב ותלה. או בפתרון :

יד **ויריצהו**. שלוחי פרעה : **ויגלח**. המגלח :

טז **בלעדי**. מלה אחת מורכבת משתי מלות. והטעם שב אל תשמע חלום לפתור אותו. אמר יוסף בלעדי פתרוני יענה אלהים את שלום פרעה. וי"א כי טעמו בעבור שאמר לו כי אתה פותר חלום אמר בלעדי הוא הפותר והוא אלהים שיענה את שלום המלך : וטעם **יענה**. שימציא תמיד. וכן כי האלהים מענה בשמחת לבו. וכן הארץ תענה והוא קרוב ממשמעו : **הוסיף דלות**. ותחת מראה אמר **תאר**. כי זה קרוב מזה :

כא **ומראיהן**. ומראה כל אחת מהן רע. ופה הוסיף לפרש חלומו שראה שבאו הפרות הטובות בקרב הרעות והיו כאשר היו בראשונה :

כג **צנומות**. אין לו חבר במקרא וטעמו כמו רקות. וי"א שפירושו צלמים כי כן בלשון ישמעאל :

כט **שבע גדול**. שם כמו רעב. על כן יטעה האומר בתפלת שבת ובשובע כלכלתנו בו"ו כי שובע שם הפועל הוא והנכון ובשבע כלכלתנו בלא וי"ו :

לא וטעם **ולא יודע השבע**. ממראיהן רע כאשר בתחלה :

לב **ועל השנות.** בנין נפעל מגזרת שנים וטעמו הפרות והשבליים גם הוא לעד כי הדבר נכון הוא ובעבור היות שני החלומות בלילה אחד לעד כי ממחר האלהים לעשותו :

לד **יעשה פרעה.** זו העצה או יקנה. כמו עשה לי את החיל הזה : **וחמש.** שיקנה החומש :

לה **ויצברו בר.** הפקידים וי"א כי טעם בר להיותו עם שבליו. והנכון בעיני שנקרא בר אחר מלאכת לזרות או להבר. והאומר כי אויר מצרים לח בעבור היאור ולא יעמד שם דגן ז' שנים. יוכל לערבו עם דברים שיעמידוהו :

לח **הנמצא כזה.** בנין נפעל והוא פועל עבר כאומר הנמצא בעולם כזה. ויתכן להיות הנו"ן סימן המדברים הנמצא אנחנו כזה. דברי פרעה אל עבדיו :

מ **אתה תהיה.** שר על ביתי : **ישק.** דגשות השי"ן לחסרון נו"ן נשק והוא נגיד החיל. וי"א שהוא מגזרת נשיקה בדרך רחוקה : **רק הכסא אגדל ממך.** ידוע כי אגדל פועל עומד וטעמו לא תהיה לי גדולה ממך רק גדולת הכסא. ואין כי מנעורי גדלני כאב פועל יוצא. רק פירושו גדל עמי. ודרך אגדל ממך במקרא ידועה כמו נובלת עלה. ותאבדו דרך :

מא **ראה נתתי אותך.** שמתידך למעלה על כל ארץ מצרים :

מב **בגדי שש.** מפורש בפרשת ויקחו לי תרומה : **רביז הזהב.** כמו מרבדים רבדתי ערשי :

מג **המשנה.** מגזרת שנים. כי המלה כאחד ואחריו המשנה כמו שני לו. ואחריו השליש כמו שלישי : **מרכבת.** עץ נתונה על ארבעה סוסים. ומרכבת שלמה לעדה : **אברך.** כל אדם קורא לפניו אכרע ואשתחווה. וזו המלה מבנין הכבד הנוסף. ויברך על ברכיו מהקל וכלם מגזרת ברכים. ויאמר רבי יונה המדקדק הספרדי כי אברך שם הפועל והאל"ף תחת ה"א. כמו אשכם ושלוח. ולפי דעתי שאל"ף אשכם לשון המדבר :

מד **אני פרעה.** אני לבדי המלך ואין אדם שיהיה ברשותו זולתך : וטעם **רגלו.** לו רשות ללכת או על דרך משל והוא הנכון :

מה **צפנת פענח.** אם זו המלה מצרית לא ידענו פירושה. ואם היא מתורגמת לא ידענו שם יוסף. ויהי פירוש פענח כאשר תרגם המתרגם ארמית והיא מלה מרובעת : **כהן און.** עובד השם או עובד עו"ג כי אין כהן בכל המקרא כי אם משרת על דעתי : **ויצא יוסף.** יצא שמו. כטעם ויצא לך שם בגוים או יצא ועבר על כל מקום והכריזו עליו כדי שיכירוהו :

מח **את כל אוכל.** אין פיי כל כי היו מתים ברעב. וכן וכל הארץ באו. רק טעמו שקבץ כל אשר יכול :

נא **כי נשני אלהים.** טעמו כי אמר. ויאמר רבי יהודה המדקדק הראשון כי נשני על משקל חנני. ויאמר רבי משה הכהן הספרדי כי הפתח תחת חירק :

נד ותחלינה. מבנין הקל פעל הכפל: **בכל הארצות**. סביבות מלכות מצרים:
נו ויפתח יוסף את כל. האוצרות שהיו עמם: **וישבר למצרים**. פיי נתן שבר
למצרים וטעמו קנין:
נז לשבור אל יוסף. הפוך וכן הוא וכל הארץ באו מצרים אל יוסף לשבור:

בראשית פרק-מב

א וירא יעקב. בעבור היות ההרגשות נחברות במקום אחד יחליפו זו בזו. כמו
ראה ריח בני. ומתוק האור. וכן וירא יעקב. כי אחריו כתוב הנה שמעתי: **למה**
תתראו. אל תתראו שיש לכם הון או אל תהיו מריבים זה עם זה. כמו נתראה
פנים:

ב ושברו. וקנו לנו שבר:

ד אסון. מות:

ו המשביר. מגזרת שבר וטעמו מוכר והוא פועל יוצא לשני פעולים:

ז ויתנכר. מגזרת נכרי הראה שהוא נכרי: **קשות**. שם התאר והטעם מלות
קשות. וכן יענה עזות: **ויכרם**. בתחלה הכיר שהם אחיו. ואחר הסתכל בכל אחד
והכירו וזהו ויכר יוסף את אחיו:

ט ערות הארץ. בעבור היות המנהג להסתיר הערוה שהיא דבר מגונה על כן
אמר דרך משל. או בעבור היות הערוה נסתרת כך אתם באים לראות את סוד
הארץ והוא הנכון בעיני:

יא נחנו. בלא אליף והוא האמת: **כנים**. נאמנים. ויתכן להיותו מגזרת כן
תעשה כאשר דברת או מגזרת כן בנות צלפחד כמו האמת:

טז האסרו. תאסרו כמו ומות בהר:

יט רעבון בתיכם. צורך בעבור הרעב. וטעמו הביאו אל בתיכם:

כא אבל. כמו אבל שרה אשתך כמו אכן:

כג המליץ. מבאר מגזרת מליצה: ולקח שמעון כי כאשר יחטאו רבים הגדול
שבהם בשנים יענש יותר. ועזב ראובן כי הוא הצילו:

כה ויאמר ר' משה הכהן כי כסף וזהב לא ימצאו בלשון רבים והנה שכח
כספיהם:

כו וישאו את שברם. אשר קנו :

כז ויפתח הא'. הא' מהן ויתכן להיות ראובן כי הוא הבכור כמו אחד בחשבון :

לג ואת רעבון בתיכם. צורך :

לו כלנה. כל הצרות האלה :

לז וי"א כי פירוש תמית. תעניש. ואחרים אמרו שזאת תפלה לנגד השם וכלל הדבר אילו היה מדבר נכונה לא היה יעקב מחריש :

בראשית פרק-מג

ח גם אנחנו. דרך לשון הקדש להוסיף גם ראשון. כמו משל בנו גם אתה :

יא זאת עשו. זאת העצה : מזמרת הארץ. כל דבר משובח. מגזרת זמירות : צרי ונכאת. כבר פירשתים : בטנים. אין לו ריע במקרא. וי"א אגוזים :

יב משנה. שני : משנה. משמות בעלי הה"א. וטעם ואל שדי שיש לו כח לעשות כאלה :

יד כאשר שכלתי. במות יוסף אחשב כי שכלתי מהכל :

יח להתגולל. מגזרת בגלל הדבר : ולהתנפל. כאדם שיתנפל מעצמו על אחד ויאמר לו אתה הפלתני :

כ בי. לשון בקשה. ולפי דעתי שהוא דרך קצרה. כמו בי אדני העון. והטעם עון במקום הזה כטעם גדול עוני מנשוא והטעם עשה בי מה שתרצה ותשמעני :

כג נתן לכם מטמון. יתכן שהי' לאדם מטמון בביתו ושכחו כאשר שמו באוצר ויצא בגורלכם כי כספכם בא אלי :

כד ביתה יוסף. כמשפט הלשון אל בית יוסף :

כז השלום אביכם הזקן. שם תחת שם התאר והיא דרך קצרה כאילו אמר השלום לאביכם. וכן אתה שלום :

כח ויקדו. שמו הקדקד בארץ וכבר השתחוו :

כט אלהים יחנך. אין לו משקל. אולי השתנה כן בעבור אות הגרון :

ל כי נכמרו. בערו ויקדו וכן עורנו כתנור נכמרו :

[לד] וישא משאת. דורון: ידות. חלקים: ממשאות כלם. מדורון כל א' מהם. כי רחוק לתת לו חמש ידות על כל חלק וחלק:

בראשית פרק-מד

[ב] גביעי. כוס:

[ה] והוא נחש ינחש בו. הוא נסה אתכם בו לדעת אם אתם גנבים. כמו נחשתי. וכן כי נחש ינחש. וטעמו למה לא פחדתם כי לנסותכם שמתתי גביע הכסף לפניכם והעלמתי עיני עד שתקחוהו. ויאמר ר' יונה כי פי' בו. בעבורו וכן הוא טעמו והוא ישאל למנחשים בעבורו. גם כי נחש ינחש כי איש כמוני יש לו מנחשים וי"א כי הגביע היה מצוייר ובו היה מסתכל לפני אחיו ואומר זה הוא הגדול וזה נולד אחריו:

[טז] טי"ת נצטדק. תחת תי"ו התפעל בעבור הצד"י: האלהים מצא. על דרך משל. כי עון היה לנו וכאילו נשכח ואיננו והיום נמצא: או יהיה פי' עון עבדיך. כמו גדול עוני מנשוא:

פרשת ויגש

[יח] ויגש וגו'. כי כמוך כפרעה. אתה כמלך והמלך כמוך. וכן כל שני כפי"ן שהן זה אחר זה. כמו כעמי כעמך. והיא דרך קצרה:

[כ] אב זקן. כי הגדול שבכולם הוא בן מ"ה שנים ויתכן להיות אביהם בחור:

[כא] ואשימה עיני עליו. שאראה אותו:

[כב] ועזב את אביו ומת. ולמה לא הביא המזכיר החמשה שאין להם הכרע כמו וישלוף נעלו וזה עמהם:

[כח] אך טרף טרף. והעד כי לא ראיתיו עד הנה:

בראשית פרק-מה

[א] להתאפק. לסבול: **לכל הנצבים עליו.** טעמו עד שיצאו כל הנצבים עליו. והוצרך לקרוא להוציאם:

[ב] בבכי. במקום הפסקה. וכמוהו ראה עני:

[ח] כי האלהים. שלחני: **לאב.** טעמו למורה וכן אבי כל תופש:

[יא] פז תורש. כמו תכרת. וכן להוריש גוים:

[יב] כי פי. ידוע כי פה מוכרת וכאשר יהיה סמוך ישוב הה"א הנעלם ליו"ד נעלם כמו כי פי צדיק גם כן לשון רבים ופי רשעים. ובהתחבר זה היו"ד עם יו"ד סימן המדבר חסרו האחד. כמו כי פי המדבר. והטעם שהיה מדבר בלשונם עמם בלא מליץ:

[יד] צוארי. ימצא לשון רבים ויחיד. ועם תוספות נו"ן אכן האל"ף לא נעדר:

[יז] טענו. שימו משא. ומטועני חרב קרוב ממנו: **בעירכם.** בהמתכם. וכן אנחנו ובעירנו:

[יח] חלב הארץ. כמו שומן:

[כב] חליפות שמלות. מלבושים אין זה כמו זה. והפחות שתיים:

[כג] וטעם כזאת. מחליפות שמלות מהטובות שהיו במצרים: **בר.** דגן: **ולחם.** כמשמעו: **ומזון.** אפונים ופול ועדשים ודוחן וכסמין ותאנים וצמוקים ותמרים כי אלה לבדם הם מזון חוץ מדגן ושעורה:

[כד] וטעם אל תרגזו. שיכעוס איש על אחיו בעבור מכירתו:

[כו] ויפג לבו. מגזרת אל תתני פוגת לך. והטעם שעמד לבו ודמם. כטעם וימת לבו כי לא האמין. ויהי כראות העגלות ותחי רוחו. ואל תתמה על מלת ויפג כי כן דרך הנביאים לדבר כמו ונשמה לא נשארה בי:

[כח] רב עוד יוסף. רב לי זאת השמחה:

בראשית פרק-מו

[ג] מרדה. מקור והוא חסר הפ"א כמו אשר תנה הודך:

ד וטעם **אעלך גם עלה**. שיקבר בארץ ישראל: **ויוסף ישית ידו על עיניך**.
במותך כי כן מנהג החיים עם המתים:

ז **בנותיו**. היא דינה לבד' ויתכן שהיו לדינה שפחות קטנות גדלו עמה ובעבור
בתו קראם הכתוב בנות יעקב בעבור שגדלו בביתו כמו בני מיכל. וכן **ובנות בניו**.
כי אחת היא:

י **בן הכנענית**. לעד כי נשי השבטים היו ארמיות ומצריות ואדומיות ומדיניות
והזכיר זו לבדה בעבור שעשה שמעון שלא כהוגן לקחת כנענית. ועל זה הדבר
הזכיר מות ער ואונן בעבור היותם בני כנענית:

כא **ונעמז**. הוא בן בנימין. כי יש נעמן שהוא בן בנו:

כג **ובני דן חשים**. יתכן שהיו שנים ומת אחד מהם ולא הזכירו הכתוב כי כן
דרך הלשון. יש אומר כי מספר שבעים בעבור שהוא סך חשבון כי ששים ותשע
היו. וזה המפרש טעה בעבור שמצאנו כל נפש בניו ובנותיו שלשים ושלש. והם
שלשים ושתים ובדרש כי יוכבד נולדה בין החומות. גם זה תמה למה לא הזכיר
הכתוב הפלא שנעשה עמה בהולדת משה והיא בת ק"ל שנה ולמה הזכיר דבר
שרה שהיתה בת תשעים. ולא די לנו זה הצער עד שעשו פייטנים פיוטים ביום
שמחת תורה. יוכבד אמי אחרי התנחמי והיא בת ר"נ שנה וכי אחיה חי כך וכך
שנים דרך אגדה או דברי יחיד. והנכון בעיני שיעקב בחשבון וממנו יחל כאילו
אמר כל נפש בניו ובנותיו עם נפשו שלשים ושלש. והראיה על זה שאמר בתחלה
יעקב ובניו. ואם טען טוען ויאמר כי הנה כתוב ויהי כל נפש יוצאי ירך יעקב
שבעים נפש. דע כי הכתוב לא חשש להוציא אחד משבעים. כאשר אמר אשר יולד
לו בפדן ארם ולא נולד לו בנימין שם. כי גם בזו הפרשה שנים עדים האחד שאמר
ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה יעקב ובניו. והנה הזכיר כי יעקב מבני
ישראל. כי לא הלך הכתוב כי אם אחר הרוב. והעד השני כל הנפש לבית יעקב
הבאה מצרימה שבעים ומנשה ואפרים לא באו אל מצרים כי שם היו ושם נולדו
וכתוב אחריו בשכעים נפש ירדו אבותיך מצרימה ואלה שניהם לא ירדו ג"כ זה
הכתוב לעד כי יעקב נכנס בחשבון כי נפש יש לו והוא העיקר:

כט **ויאסר יוסף**. על ידי צווי כמו ויבן שלמה את הבית:

לד **כי תועבת מצרים כל רועה צאן**. לאות כי בימים ההם לא היו המצרים
אוכלים בשר. ולא יעזבו אדם שיזבח צאן כאשר יעשו היום אנשי הודו. ומי
שהוא רועה צאן תועבה היא שהוא שותה החלב. ואנשי הודו לא יאכלו ולא ישתו
כל אשר יצא מחי מרגיש עד היום הזה:

בראשית פרק-מז

א **בארץ גשן**. כלל. בארץ רעמסס פרט והעיי' נח. ולפי דעתי כי רעמסס פתוח
העין איננה שהיו דרים שם ישראל כי מערי מסכנות פרעה היתה:

[ו](#) **שרי מקנה**. כסום וכפרד :

[יג](#) **ותלה**. על משקל ותתע. כמתלהלה כמו כמתעתע. וטעמו כאדם שלא ידע מה יעשה :

[טו](#) **ויתם**. מפעלי הכפל כמו וידם השמש :

[טז](#) **הבו**. היה הה"א ראוי להיותו נע בפתח וחסף. **אפס כסף**. פועל עבר. כמו כי ירא לשבת בצוער :

[יט](#) ואל תתמה שיאמר לשון מות על האדמה כי הפך זה ואתה מחיה את כלם : **תשם**. מגזרת והבמות תישמנה. ומשקלו תדע. מצאנו בדרש כי נסתלק הרעב בזכות יעקב. ויתכן שהיה הרעב שלש שנים ולא היו כמו הד' שעברו :

[כא](#) **ואת העם העביר**. העתיק כל אחד ממקומו. ויש אומרים כי על אנשי כרך מצרים דבר הכתוב שהעבירם מהמדינה לערים כדי לעבוד את האדמה :

[כו](#) **הכהנים**. הם כדברי המתרגם ארמית :

[כז](#) **ויאחזו בה**. שקנו שם אחזה :

חסלת **פרשת** **ויגש**

[פרשת ויחי](#)

[כט](#) **ויחי**. **שים נא ידך**. מפורש בדברי אליעזר. גם חסד ואמת :

[ל](#) **ושכבתי עם אבותי**. כנוי למיתה. או יהיה פירושו אל נא תקברני במצרים ואשכב עם אבותי. ואיך יהיה זה שתשאני ממצרים ותקברני בקבורתם :

[לא](#) **וישתחו ישראל**. שחלק כבוד למלכות. והנכון בעיני שנתן שבח לשם. ואין זה כהשתחויות אברהם כי שם מפורש לבני חת :

[בראשית פרק-מח](#)

[א](#) **ויאמר**. האומר **ליוסף**. וכן אשר ילדה אותה ללוי במצרים :

ב **ויגד**. המגיד ליעקב. או האומר ליוסף או היה שליח מיעקב :

ד **וטעם הנני מפרך**. על דעת הגאון שאמר לי השם הנני מפרך וכן לא נולד לי רק מתה רחל. ועתה ידעתי כי בעבור בניך הנולדים לך אמר הנני מפרך. וזה הפירוש אין לו טעם וריח כי מה הפרש בין בני יוסף ובין בני ראובן ועוד כי בנימין נולד לו אחר זו הנבואה. והנכון בעיני שאמר. השם אמר לי כי ארץ כנען תהיה לזרעי אחוזת עולם. ואני אתן לך בנחלת הארץ הבכורה ויקחו אפרים ומנשה חלקם בארץ כאשר יקח ראובן ושמעון שהם הגדולים מבני ואשר תוליד אחרי אפרים ומנשה יקראו על שם אחיהם הנזכרים שירשו עמם בנחלתם והמפרש שאמר ומולדתך על בני מכיר שיולדו על ברכי יוסף לא ישרו בעיני דבריו, כי מה טעם על שם אחיהם. ואם יטעון טוען כי לא מצאנו ליוסף בנים אחרים. גם זו איננה טענה כי יתכן שהיו ובעבור שירשו עם אחיהם לא הזכירם הכתוב ורבים כאלה :

ז **וטעם ואני בבואי מפדז**. שמתה רחל פתאום ולא יכולתי להולכה לקברה במערה כאשר קברתי לאה. ואמר זה ליוסף שלא יחר לך שאבקש מאתך מה שלא עשיתי לכבוד אמך :

ח **ואחר שאמר וירא ישראל את בני יוסף איך יאמר לא יוכל לראות**. רק טעמו לראות היטב שיכירם :

יב **ויוצא יוסף אותם מעם ברכיו**. מאוחר צריך להיות. וטעם **מעם ברכיו**. כי הוא יושב על המטה. וטעם **לא פללתי**. לא דנתי בלבי. מגזרת פלילים :

יג **ויקח יוסף**. וכבר לקח וכבר הראיתך רבים כאלה :

יד **שכל את ידיו**. כאלו ידיו השכילו מה שהוא רוצה לעשו : **כי מנשה הבכור**. אע"פ שמנשה הוא הבכור. וכן כי עם קשה עורף ורבי כן :

טז **וטעם המלאך הגואל אותי**. תמצ' בפרשת ואלה שמות : **ויקרא בהם שמי**. כי הנה כל ישראל יקראו אפרים. גם יוסף. גם אמר הכתוב רחל מבכה על בניה כי היא היתה עיקר מחשבתנו על כן אמר הכתוב בני רחל אשת יעקב. וכאשר ילדה רחל מיד אמר ללבן שלחני גם נתן לו הבכורה כי הוא ראשית מחשבתנו. ואחר שלא היה ראובן ראוי לבכורה היה יוסף שהוא פטר רחם. ולא דן וגד כי הם בני השפחות. והימין נכבד מהשמאל ויותר תקיף :

יט **מלא הגוים**. גוים רבים יצאו ממנו :

כ **בך יברך ישראל**. כל בני ישראל : **וישם את אפרים**. בדבור הברכה :

כב **שכס אחד**. יש אומדים כי על עיר שכס רמז שגם היא היתה לבני יוסף : וטעם **בחרבי ובקשתי**. על השם. כאשר אמר דוד מגיני וקרן ישעי. והנכון בעיני שפ'י **שכס אחד**. חלק אחד. והוא ממשפחת על שכמם. ולעבדו שכס אחד : **על אחיך**. נוסף על אחיך : וטעם **אשר לקחתי**. אשר יקחו ישראל בחרבם ובקשתם. והזכיר **האמורי**. בעבור שאין בשבע' גוים חזק כמוהו. הלא תראה אחר שנהרגו שני מלכי האמורי הגדולים אמר יהושע לתת אותנו ביד האמורי. ואל תתמה על מלת לקחתי. כי לאחר שהשם נתנה בפה לאברהם הם יחשבו שהיא שלהם. וכן

בראשית פרק- מט

[א] את אשר יקרא אתכם. דבר הנביא לעתיד. ותעו האומרים שהם ברכות בעבור שמצאו בסוף ויברך אותם ואיה ברכת ראובן ושמעון ולוי. ועל דרך הנבואה אמר וזאת אשר דבר להם אביהם. ואחר כן ברך אותם ולא הזכיר הכתוב הברכות:

[ג] ראובן בכורי אתה כחי. בדך נראה בתחלה כחי והבכור יקרא ראשית און. וכמוהו ראשית אונים: **יתר שאת.** ראוי היית ליתרון על הכל שתהיה נשא: **ויתר עז.** כפול בטעם כדרך כל הנבואות ופיי עז תקיף:

[ד] פחז. בעבור שפחזת כמים: **אל תותר.** לא יהיה לך יתרון. והיה ראוי להיות אל תותר בשורק הוי"ו ואחרים אמרו רק אתה פחזת כמים הנשפכים ולא הותרת כלום, רק על דעתי שלא תמצא מלת אל רק במקום צווי. ואע"פ שנמצא ודרך נתיבה אל מות ואיננו צווי ופיי אל תבקש יתרון אפיי פחז כמים. ויהיה משקל תותר זכור מלחמה אל תוסף, והגאון אמר אפיי דבר רק כמים לא יהי לך יתרון, ופחז מגזרת אנשים רקים ופוחזים. ואין פוחזים הפוך: **אז חללת.** מיום שחללת נסתלק יצועי כאילו אמר עלה מעלי, גם תמצא מלת עלה כרת. כמו אומר אלי אל תעלני בחצי ימי. וזאת הפרשה מפורשת בדברי הימים ובחללו יצועי אביו ואמר על יהודה שהוא הנגיד והבכורה ליוסף. וי"מ ולא להתייחס לבכורה שיהא תחלת המספר מראובן:

[ה] שמעון ולוי אחים. בעבור מעשה שכם: **מכרותיהם.** י"א מן הכרת פניהם ואיננו נכון בדקדוק. וי"א קניניהם. כמו תכרו מאתם ואין תכרו כי אם מל' חפירה. וי"א מלשון מכירה שמכרו עצמן כמו עם חרף נפשו למות. והנכון בעיני שהיא מגזרת מכורותיך והוא חסר ביי"ת. כמו הנמצא בית ה'. אשר צויתי מעון. והטעם על החמם שעשו. שאחר שהכניסו אנשי שכם בברית הרגום במרמה:

[ו] בסודם אל תבא נפשי. אמר רב אהרן שפיי אל תבא נפשי כמו ובא השמש והטעם שלא ארצה להיות חוץ מעצתם. והנה פירושו הפך הדבר. כי מה טעם לכלי חמס והלא אמר לשניהם עכרתם אותי. ובאמת כי הסתכן יעקב וביתו על ידם לולי חתת אלהים היו מסבבים להשחית הכל. וכן פירוש ארור אפם. וברצונם עקרו שור ארור כי אפם עז. ואלה פירושים יקרים. **בסודם אל תבא נפשי.** א"ר משה הכהן ז"ל כי **כבודי.** כמו ונפשי. ורבים בספר תהלות כמוהו. ויפה פיי כי הטעם הוא כפול כדרך הנבואות שאל אביך. מה אקוב. והנה בסודם כמו בקהלם, ותבא כמו תחד, ונפשי כמו כבודי. ויאמר רבי יהודה בן בלעם הספרדי שטעה ר' משה כי כבוד הנפש הוא הגוף, כמו עדי בצואר, כטעם המשביע בטוב עדיך. וראייתו וכבודי לעפר ישכן סלה. ואני אומר שר' יהודה טעה כי הנה הכתוב אומר למען יזמרך כבוד. לכן שמח לבי ויגל כבודי אף בשרי, שהוא הגוף.

וזה כבודי לעפר הוא על דרך משל שיכניע נפשו עד העפר שאין למטה הימנו, והנה אתן לו עד נאמן והוא דבקה לעפר נפשי: **תחד**. מלשון יחד, ועל דעת ר' משה הכהן המדקדק ז"ל שהנח הנעלם תחת אלף אחד, וכן אמר על לא תאשם. וטעם **בסודם**. כמו בהוסדם יחד עלי. אחר שכליהם הם חמם אל תבא נפשי בסודם: **הרגו איש**. שם המין. כמו שור וחמור והרמז על אנשי עיר שכם: **שור**. חומה. וכן צעדה עלי שור. וכבר בארתי בספר מאזנים כי החולם והשורקית חלפו זה בזה, **ועקרו**. כמו סוסייהם תעקר. וזה אות כי עיר שכם גדולה היתה כי היא מוקפת חומה:

[ז] **ארו אפס כי עז**. דרך נבואה, או דרך תפלה שיחסר אפס וטוב להם כי ארוך הפך ברוך וכאשר הברכה תוספת הארירה מגרעת: **ועברתם**. כפול הטעם: וכן **אחלקם**. **ואפיצם**. והטעם שהם אלה ראויים שיפרדו ולא יתחברו יחדו והני מצאנו כי גורל שמעון נפל בתוך נחלת בני יהודה והני הוא ברשות אחר, וגם עריו לא היו דבקים זו לזו. רק מפוזרות בינות גורל יהודה. גם כן לוי שהיו לו שמנה וארבעים עיר והן מפוזרות בינות השבטים:

[ח] **יהודה אתה**. כשמך וכן **יודוך אחיך**. וכאשר יראו כי **ידך בערף איביך** **ישתחוו לך בני איביך**. כמו למלך וכן מצאנו:

[ט] **גור ארני**. הסשילו לגור אריה הקטן, שהוא במין אריה כאשר יגדל, ואין בו כ"ף הדמות כמו ועיר פרא: **מטרף בני עלית**. דמית לי בני לגור אריה כאשר עלית מהטרף. והטעם מטרף אחר וזהו פשוטו. ואם נפרשנו על דבר יוסף היה ראוי שיהיה תחת עלית העלית כי עלית פועל עומד. והנה הפסוק הבא אחריו לעד. והלא תראה ותעל אחד מגוריה: וטעם **כרע רבץ כארני**. שמנהג האריה אחר שטרף ישב על כרעיו וירבץ ואילו היה עובר כל מין חיות לא יקום מפניהם שיברח:

[י] **לא יסור שבט מיהודה**. לא יסור שבט גדולה מיהודה עד שבא דוד שהוא תחלת מלכות יהודה וכן היה הלא תראה כי דגל יהודה נוסע בראשונה. גם אמר השם יהודה יעלה תחלה: ופי' **מחוקק**. סופר שיחוקק על הספר: וטעם **מבין רגליו**. שכן דרך כל סופר להיות יושב בין רגלי הקצין: **שילה**. יש אומרים כדרך המתרגם ארמית כטעם שלו. ויש אומרים שהוא מגזרת ובשליט', ויש מי שהוציאו מל' קדמונינו ז"ל שליל. ויש מי שפירש אותו על עיר שילה. ויפרש יבוא כמו ובא השמש. או עד כי יבוא קץ שילה. כי כן כתוב ויטוש משכן שילה. ואחר כן ויבחר בדוד עבדו גם זה איננו רחוק. או יהיה שילה כמו בנו. והה"א תחת וי"ו כמו בתוך אהלה מגזרת לא תשלה אותי שפ"י לא תוליד: ומלת **יקהת**. כמו ליקהת אם. והיו"ד משרת לעתיד. וטעמו שיסורו גוים אל משמעתו וכן היו עמים רבים תחת יד דוד ושלמה בנו. ואין טעם עד כי יבא שילה שיסור השבט ממנו בבוא שילה. רק טעמו כמו לא יחסר לפלוני לחם עד שיגיע עת שיהיו לו שדות וכרמים רבות. וכמוהו כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך שישבהו אל הארץ:

[יא] **אסרי**. היו"ד נוסף כמו היושבי לסוסתי: **עירה**. כמו על שלשים עירים: ויו"ד **בני אתונו**. נוסף. או יהיה פירושו כי אסרי ישרת עצמו ואחר עמו: **ולשרקה**. כפול כי היא כגפן ועיר כאתון ג"כ: **ובדם ענבים סותה**. וי"א שהוא כמו כסותו והוא חסר כ"ף. והנכון בעיני שהוא מגזרת מסוה והטעם שתרבה תבואת כרמיו עד שיסור עירה לגפן ולא יחוש אם יאכל ענבים: ותחת מים יכבס

ביין לבושו. ודמהו לדם בעבור שיתאדם וזה על דרך משל כמו יטפו ההרים עסים :

יב עד שיקרא **חכלילי עינים**. מרוב היין שהוא שותה כי החכלילות יראה בעין משכרות היין. ושניו לבנות מרוב אכלו חלב: **ולבן שנים**. שם התאר ונקראו שנים. על שם מערכות שנים. בעבור היותם שתי מערכות, ואמר הגאון ז"ל חכלילי עינים יותר מהיין וכן אמר מחלב, ואחרים אומרים כי לבן שנים שלא יאכל דבר טמא ולא יתור אחרי עיניו וזה דרך דרש משובש: והזכיר בתחלה השבטים כאשר נולדו רק הקדים זבולן על יששכר בעבור נפול נחלתו בין זבולן ובין דן :

יג **לחוף ימים**. גם זה לאות כי זאת דרך נבואה ופי' לחוף. מחוץ והוא מגזרת חופף עליו כל היום כי האניות לא תעמדנה במקום מגולה לרוח: **וירכתו על צידון**. שיגיע ירכו על צידון :

יד **חמר גרם**. דמהו לחמור שיש לו עצם עבד והנ' חמור סמוך על כן רובץ: **בין המשפתיים**. בין המערכות. ויתכן היותו מגזרת ה' תשפות שלום לנו :

טו **וירא מנוחה**. כאשר ראה ארצו ומקום מנוחתו נעימים נטה **שכמו לסבול**. כל משא כאשר ישא החמור ושב כעבד נותן מס וזה הטעם על יששכר שלא היו גבורים ולא ירצו לצאת למלחמה לעזוב מקומם. וכן אמר משה ויששכר באהליך. והיו נותנים מס למלך ישראל שלא יצאו ^(אז) לגוים שלא יבאו להלחם עליהם :

טז **דן ידין עמו**. רמז שיהיה בעל דגל כאחד בני הגבירות. והנה היה כקצין על כל עם מהשפחות :

יז ודמהו ברוב גבורתו **לנחש**. גם יתכן להיות פי' **שפיפון** מגזרת הוא ישופך ראש וטעם כפול :

יח וטעם **לישועתך קויתי ה'**. בעבור שהוא נושך עקבי סוס יפחד מרוכב הסוס שלא ישוף ראשו בחרבו על כן אמר הנביא לישועתך קויתי ה' והכ"ף לנכח דן. ופי' קויתי השם להיות ישועתך. או בא שם תחת שם הפעל והטעם להושיעך. וכן נרננה בישועתך. אם הכ"ף לנכח דוד או המשיח בנו. ויאמר הנגיד כי תחסר מלת ויאמר וכן ראוי להיות ויאמר לישועתך קויתי ה'. ורבי יצחק אמר כאשר ראה הנביא בנו דן בדמות נחש בדרך הנבואה מיד פחד יעקב ואמר הושיעני השם :

יט **גד**. התנבא שיבא עליו גדוד והוא ינצחנו באחרונה: **יגודנו**. כמו לעם יגודנו. גם יגוד מפעלי הכפל והשורק תחת חולם. כמו ירון ושמן. ואנחנו לא נדע היום כל התלאות העוברות על אבותינו :

כ **מאשר**. יש אומרים כי המ"ם נוסף. והנכון בעיני שמארץ אשר יבא לחם ושמן. ופה לחם לשון נקבה. וכן בית. ומקום. ויד. ואש. ועין. ורוח. וארץ. וארון. ועם: וטעם **מעדני מלך**. ידוע וכן אמר משה וטובל בשמן רגלו :

[כא] נפתלי אילה שלוחה. על דרך דורון. והמקבל הדורון נותן אמרי שפר. וי"א שאילה רמז לדבורה. הנותן אמרי שפר רמז לשירת ברק עמה. ואמר נפתלי בעבור נחלתו :

[כב] בן פורת יוסף. בן כמו סעיף והוא לשון נקבה. וכן ועל בן אמצת לך. ודקדוק פורת. פועלת כי על שני דרכים ימצא הפועל. כמו אויביה גם אויבתי וכן פורה ופורת מלשון פריה. ויש מי שפירש אותה מלשון ותשלח פארות. והזכיר בן פורת פעמיים כדרך אנשי לשון הקדש. כי הנה אויביך ה' כי הנה אויביך והטעם פעם אחר פעם תמיד. ועל הפי' השני יהיה התיי"ו תחת ה"א. כתיי"ו ושבת לנשיא : וטעם **בנות צעדה עלי שור.** שיוסף היה כבן פרת ועשה בנות. **צעדה.** כל אחת ואחת מהן על החומי'. והטעם שגבהו מאד על החומות הבצורות : בנות צעדה על דרך זבובי מות :

[כג] וימררהו. אמר הנגיד שפירושו שמו מררתו כמו מטררה. ואח"כ יורו בעלי חצים וככה השמיעו אל בבל רבים : וכטעם וימררהו יסבו עליו רביו. בסוף ישפוך לארץ מררתו : **וישטמהו.** מוקדם קדם וימררהו. כאילו אמר וכבר שטמהו וזה רמז על אחיו שמכרוהו :

[כד] ותשב באיתן. במקום איתן קשתו : **ויפוזו.** ויתחזקו והקרוב אלי מפזז. ויש מפרשים אותו מפז ואין טעם לו : והטעם ששטמהו בעלי חצים והתחברו לשפוך מררתו וקשתו היתה חזקה ופחדו ממנו ולא יכלו כי היו ידיו חזקים : **מידי אביר יעקב משם.** רמז אביר יעקב שהוא השם מאותו הכח יכול והיה רועה אבן ישראל וכן היה ויכלכל יוסף וטעם **אביר יעקב.** שהוא ידע אהבתו את יוסף : וטעם **אבן.** כעצם הדבר. וי"א כי משם כמו מאז וכזה לא מצאנוהו בכל המקרא. גם אבן ישראל שמת לבו והיה כאבן ושב לרעות. והטעם לחיות במאכל וזאת דרך רחוקה :

[כה] מאל אביך. על דעתי שהוא דבק עם הפסוק שהוא למעלה. והטעם זה הכח שהיה בידך מאל אביך היה. והוא יעזרך. ומ"ם מאל משרת עצמו ואחר עמו. כמו באל שדי ושמי ה'. והנה הטעם כפול ומאת שדי והוא יברך אותך. והגאון פירש אשאל מאל אביך. ויתכן היות ברכת שמים דבק עם מאל אביך. והטעם יתברר במלת תהיין. **ברכות תהום.** כאשר אמר משה וממגד ארץ. גם תהום לשון נקבה. וכן תהום רוממתהו. וכן טעמו שירדו גשמים ממעל בארצו וירבו המעיינות והנחלי' מהתהום שהיא רובצת מתחת לארץ : **ברכות שדים ורחם.** דמה השדים לשמים והרחם לתהום והטעם שירבו בניו. והפך זה רחם משכיל ושדים צומקים :

[כו] ברכות אביך. אלה הברכות שברכתך עצומים הם ויתחברו עם ברכות הורי שברכוני. והורי. כמו יולדי. וכן ותהר את מרים הורה גבר : **תאות.** מגזרת והתאויתם והטעם שתגבהנה הברכות : **נזיר אחיו.** מגזרת נזר. והוא סמוך כמו נדיב לב :

[כז] בנימין. דמהו לזאב כי גבור היה. והאות אנשי הגבעה : **עד.** תרגום שלל. וכן אז חלק עד שלל. ליום קומי לעד. בגד עדים : **ולערב יחלק הטרף** ששלל לבניו וישועה אמר כי זה רמז לשאול שנצח את עמלק. וטעם **בבוקר.** בתחלת המלכות. **ולערב.** בגלות' על דבר מרדכי. וזהו דרך דרש ודעת המתרגם ארמית ידוע :

כח **איש אשר כברכתו**. כאשר באה לכל אחד מהברכות כן ברך אותם כטעם
איש כפתרון חלומו:

כט **ויצו אותם**. שילכו כולם עם יוסף לקברו:

לג **ויאסף רגליו אל המטה**. כי בתחלה ישב על המטה ורגליו תלויות כמנהג
ארץ אדום היום ולא כן מטות הישמעאלים:

בראשית פרק-נ

ב **ויחנטו**. כדמות אבק ויתכן רק על דרך רחוקה מעט להיות כמוה התאנה
חנטה פגיה:

ה **אשר כריתי**. חפרתי כמו כי יכרה איש:

ז **ויעל אתו כל עבדי פרעה**. כל אנשי מצרים לבד מיוסף עבדי פרעה יקראו:

י **ויעש לאביו אבל**. אחר שקברוהו כאשר אמרו קדמונינו ז"ל:

יב **ויעשו בניו**. פירוש והנה עשו בניו כאשר צום. שנשאוהו וקברוהו במקום
שצוה:

טו **לו ישמטנו**. שמא יטור לנו איבה. כמו וישטום עשו. ויש לו במקרא על
דרכים רבים:

יז **אנא**. לשון פיוס:

יט **ויאמר הגאון כי התחת אלהים אני**. כאילו אני במקום אלהים שנפלתם
לפני ותאמרו אנחנו עבדיך:

כ **למען עשה**. שם הפועל:

כג **בני שלשים**. בעבור היות מלת בני סמוכה הנה יהיו הבנים רבעים: **ילדו**.
גדלו:

כו **ויחנטו אותו**. הרופאים: **ויישם בארון**. שם אותו אחד. והנה השרש ישם.
על משקל וייצר. ויאמר רבי יונה המדקדק כי החירק תחת שורק והוא רחוק
בעיניו. וטעם **בארון**. בקמצות הבי"ת הוא שהכין לנפשו:

חסלת פרשת ויחי

נשלם

ספר

בראשית

בעזרת

האל

יתברך